

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

Tarptautinio verslo studijų programa
Kodas 62103S130

GINTARAS KUPRYS

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PARAMOS EFEKTYVUMO
VERTINIMAS**

Kaunas 2008

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

GINTARAS KUPRYS

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PARAMOS EFEKTYVUMO
VERTINIMAS**

Leidžiama ginti _____

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo vadovė _____
(parašas)

(darbo vadovo mokslo laipsnis, mokslo pedagoginis
Vardas, vardas ir pavardė)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2008

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	4
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	6
1. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO FINANSAVIMO TEORINIAI PAGRINDAI	8
1.1. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PLĖTROS VEIKSNIAI	8
1.2. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO FINANSAVIMO ŠALTINIŲ SISTEMA.....	11
1.3. NUOSAVI SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO FINANSAVIMO ŠALTINIAI.....	16
1.4. SKOLINTI SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO FINANSAVIMO ŠALTINIAI.....	18
1.5. MIŠRŪS FINANSAVIMO ŠALTINIAI – STRUKTŪRINIAI FONDAL.....	33
2. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PARAMOS VERTINIMO METODIKA	40
2.1. NACIONALINĖ DARNAUS VYSTIMOSI STRATEGIJA.....	40
2.2. PARAMOS SMULKIAM IR VIDUTINIAM VERSLUI EFEKTYVUMO VERTINIMO METODIKA.....	42
2.3. PARAMOS SMULKIAM IR VIDUTINIAM VERSLUI EFEKTYVUMO VERTINIMO PRIORITETAIR RODIKLIAI.....	45
3. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PARAMOS EFEKTYVUMO VERTINIMAS PAGAL DARNUMO KRITE RIJUS	52
3.1. PARAMOS SMULKIAM IR VIDUTINIAM VERSLUI EFEKTYVUMO VERTINIMAS.....	52
IŠVADOS	71
REKOMENDACIJOS	73
LITERATŪRA	74
SUMMARY	79
PRIEDAI	81

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

SVV – Smulkus ir vidutinis verslas
BVP – Bendrasis vidaus produktas
ERPF – Europos regioninės plėtros fondas
ES – Europos Sąjunga
SF – Struktūriniai fondai
NATO – Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Aplinkos veiksnių įtaka smulkiam ir vidutiniam verslui.....	10
2 pav. Finansinių lėšų šaltiniai pagal susidarymo vietą.....	15
3 pav. Finansinių lėšų šaltiniai pagal nuosavybės pobūdį.....	16
4 pav. Principinė lizingo schema.....	24
5 pav. Verslo angelų veikla praktikoje.....	27
6 pav. Rizikos kapitalo fondo veikla praktikoje.....	31
7 pav. Integruota valstybės paramos poveikio vertinimo schema.....	43
8 pav. Paramos SVV įtaka darniam vystymuisi.....	48
9 pav. Paramos gavėjų pagal ekonomines sritis.....	53
10 pav. Paramos formų pasiskirstymas.....	54
11 pav. Paramos formos pagal pirmumą.....	60
12 pav. Tyrime dalyvavusių įmonių veiklos rušys.....	61
13 pav. Paramos formos pagal aplinkos kokybės gerinimo kriterijų.....	62
14 pav. Paramos formos pagal ekonominio vystymosi kriterijų.....	63
15 pav. Paramos formos pagal socialinio vystymosi kriterijų.....	64
16 pav. Paramos formos pagal regionų vystymosi kriterijų.....	65
17 pav. Gauto finansavimo dydžiai.....	66
18 pav. Naudojamos lėšos verslui plėsti.....	67
19 pav. Papildomai gauta parama.....	68
20 pav. Pagrindinės paramos panaudojimo kryptys.....	69

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Smulkaus ir vidutinio verslo subjektai pagal 2002 m. lapkričio 06 d. priimtą Lietuvos Respublikos Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymą.....	9
2 lentelė. Mikrokreditų privalumai ir trūkumai.....	22
3 lentelė. „Verslo angelai“ – viena iš finansavimo alternatyvų – jų privalumai ir trūkumai.....	26

4 lentelė. Rizikos kapitalo fondų finansavimo privalumai ir trūkumai.....	30
5 lentelė. Finansavimo šaltiniai iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų	36
6 lentelė. Paskolų privalumai ir trūkumai	38
7 lentelė. Ekonominių, aplinkosauginių ir socialinių darnaus vystymosi rodiklių šalies lygmenyje pavyzdžiai.....	44
8 lentelė. Lietuvos darnaus vystymosi rodikliai.....	46
9 lentelė. Projekto vykdymo planas.	50
10 lentelė. Paramos verslui priemonių taikymas ES šalyse	58
11 lentelė. Teršalų kiekis išmestas į atmosferą.	62
12 lentelė. Darbo našumas	63
13 lentelė. Gyventojų aktyvumas	64
14 lentelė. Bendrasis vidaus produktas apskrityse.	65

ĮVADAS

Verslo sėkmė priklauso nuo verslo idėjos, informacijos, žmogiškųjų ir finansinių išteklių, verslininko sugebėjimų ir kitų veiksnių. Kiekvienam verslininkui, pradėjusiam ar ketinančiam pradėti savo verslą, gali kilti įvairių sunkumų. Orientuotis verslo aplinkoje ir spręsti problemas gali padėti įvairios institucijos, teikiančios informaciją, konsultavimo ir mokymo paslaugas bei kitokią pagalbą verslininkams.

Sudarant tinkamas smulkaus ir vidutinio verslo (toliau – SVV) finansavimo sąlygas, pagrindinis valstybės vaidmuo yra ne tik užtikrinti privataus finansų sektoriaus plėtrą bet ir efektyviai paskirstyti ES struktūrinių fondų paramą SVV. Siekiant pagerinti SVV finansavimo galimybes ir sumažinti rinkos trūkumus, Europos Sąjungos vietinės, regioninės bei nacionalinės institucijos taiko įvairias priemones (garantijas, mikrokreditus, kapitalo investicijas ir pan.). Naudojama daugiakriterinė analizė leistų įvertinti paramos efektyvumą arba palyginti efektyvumą darnaus vystimosi kontekste.

Parama – tai negražintinai perduodamos piniginės lėšos, materialinės vertybės, nemokamos paslaugos juridiniams asmenims, turintiems paramos gavėjo statusą.

Tiriamąjį darbo sritis: Vadyba.

Hipotezė: Parama SVV Lietuvoje nėra efektyvi vertinant pagal darnaus vystimosi kriterijus.

Tyrimo objektas: Parama smulkiam ir vidutiniam verslui.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros, statistinių duomenų ir lyginamoji analizė, sintezė, apibendrinimas, įmonių anketinės apklausos duomenų analizė.

Darbo tikslas: Įvertinti SVV paramos efektyvumą.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti teorinius paramos SVV aspektus, metodus ir formas, pagrindžiant paramos SVV būtinybę bei laukiamą naudą ir darnaus vystimosi vertinimo kriterijų formas SVV finansavimo efektyvumui įvertinti;
2. Remiantis teorine bei statistinių duomenų analize, parengti paramos SVV efektyvumo vertinimo metodiką;
3. Atlikti įmonių anketinę apklausą, siekiant nustatyti būtiną informaciją, paramos SVV efektyvumui įvertinti;
4. Įvertinti paramos SVV efektyvumą, apklausoje dalyvavusių įmonių pavyzdžiu, taikant parengtą metodiką;
5. Parengti rekomendacijas dėl paramos SVV efektyvumo didinimo Lietuvoje.

Darbo struktūra: Pirmoje dalyje atlikta teorinė SVV paramos analizė bei Lietuvos politiniai, teisiniai, instituciniai, finansiniai ir kt. paramos SVV teikimo aspektai. Antroje dalyje remiantis teorinę bei statistinių duomenų analize, atliekamas SVV efektyvumo vertinimo metodikos

parengimas. Trečioje atliktas anketinis įmonių tyrimas, kurio rezultatais remdamiesi vertiname SVV paramos efektyvumą darniam vystimuisi ir parengiame rekomendacijas dėl SVV efektyvumo didinimo Lietuvoje.

1. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO FINANSAVIMO TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtos veiksniai

Smulkios ir vidutinės įmonės – dinamiškiausia, nuolat besikeičianti įmonių grupė, vidurinioji ūkio sandaros grandis, turinti lemiamą įtaką ekonominiam augimui ir socialinių santykių stabilumui. Smulkus ir vidutinis verslas užima svarbią vietą visuomenės gyvenime. Privačiose įmonėse užimta dauguma šalies gyventojų, šis sektorius sparčiai auga. Smulkus ir vidutinis verslas sudaro didesniąją Lietuvos verslo dalį, todėl jo plėtojimas tampa prioritetine Lietuvos ekonomikos plėtos kryptimi. Valstybė vis daugiau smulkiam ir vidutiniam verslui nustato paramos formų, taip siekdama sudominti gyventojus ir skatinti aktyviau dalyvauti versle. Nepaisant valdžios institucijų pastangų, dar yra nemažai neigiamų veiksnių, stabdančių smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą.

Visas šalies ūkis pagrįstas įmonių veikla. Nuo jų veiklos rezultatų priklauso šalies ekonomikos potencialo augimas. Jų veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Įmonių įstatymas. Jis ir nustato įmonės sampratą: įmonė – tai savo firmos vardą turintis ūkinis vienetas, įsteigtas įstatymų numatyta tvarka, tam tikrai komercinei ūkinei veiklai. Remiantis LR Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymu, smulkaus ir vidutinio verslo subjektai yra vidutinės įmonės, mažos įmonės (tarp jų ir mikroįmonės) bei fiziniai asmenys, įstatymų nustatyta tvarka turintys teisę verstis savarankiška komercine, gamybine arba profesine ir kita panašaus pobūdžio veikla, įskaitant tą, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą.

Smulkaus ir vidutinio verslo įmonės sudaro didelę rinkos dalį. Mažas kapitalo poreikis, greitas reagavimas į rinkos pokyčius ir lankstumas prisitaikant prie jų, naujų rinkų ar nišų užpildymas, konkurencijos valstybės įmonėms sudarymas, stambių įmonių aptarnavimas, naujų ir dažnai geresnės kokybės produktų, paslaugų, gamybos procesų sukūrimas, palanki šeimyninio verslo forma, efektyvi specialistų kvalifikacijos kėlimo galimybė – tai pagrindiniai smulkių ir vidutinių įmonių privalumai, atskleidžiantys jų efektyvumą ir svarbą. Smulkių ir vidutinių įmonių steigimasis ir jų veiklos skatinimas yra šalies ekonomikos augimo pagrindas ir vienas iš svarbiausių darbo vietų kūrimo šaltinių.

Akivaizdu, kad smulkus ir vidutinis verslas sukuria ir didelę dalį pinigų valstybei. Todėl Lietuvos Vyriausybė daug dėmesio skiria smulkiam ir vidutiniam verslui skatinti. Lietuvos ūkio vystymo politikoje nuo pirmųjų nepriklausomybės metų rengiami smulkaus ir vidutinio verslo strateginiai planai. Vyriausybė turi numačiusi planą iki 2015 m., kuriame smulkaus ir vidutinio verslo sektorius įvardijamas kaip prioritetinis.

Lietuvos Respublikos Smulkaus ir vidutinio verslo įstatyme, kuris priimtas 2002 m. lapkričio 06 d., yra išskiriami tokie smulkaus ir vidutinio verslo subjektai – yra vidutinės įmonės, mažos įmonės (tarp jų ir mikroįmonės) bei fiziniai asmenys, įstatymų nustatyta tvarka turintys teisę verstis savarankiška komercine, gamybine arba profesine ir kita panašaus pobūdžio veikla, įskaitant tą, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą.

1 lentelė

Smulkaus ir vidutinio verslo subjektai pagal 2002 m. lapkričio 06 d. priimtą Lietuvos Respublikos Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymą

	Darbuotojų skaičius	Metinės pajamos, mln. Lt	Turto balansinė vertė, mln. Lt
Vidutinė įmonė	Mažiau kaip 250	Neviršija 138	Ne didesnė kaip 93
Maža įmonė	Mažiau kaip 50	Neviršija 24	Ne didesnė kaip 17
Mikroįmonė	Mažiau kaip 10	Neviršija 7	Ne didesnė kaip 5

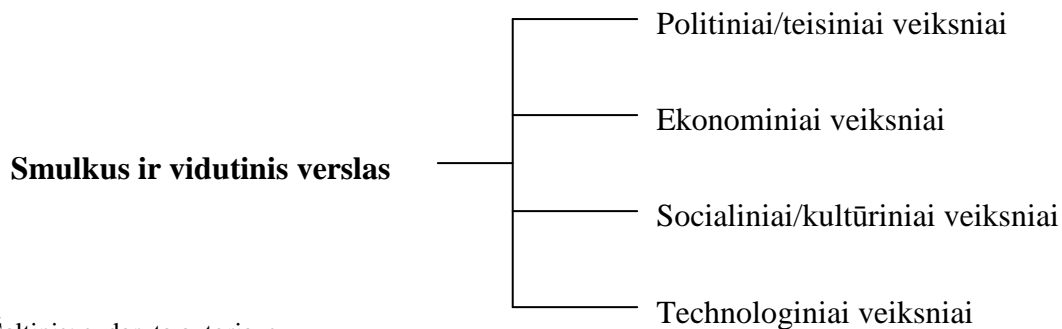
Šaltiniai: Lietuvos Respublikos Vyriausybės „Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo pakeitimo“ įstatymas, 2002 m. spalio 22 d. Nr. IX-1142

Įmonė įgauna smulkaus ir vidutinio verslo subjekto statusą, kai dvejus finansinius metus iš eilės įmonės metinėje finansinėje atskaitomybėje fiksuojami duomenys atitinka keliamus reikalavimus. Ar steigiamos arba naujai įsisteigusios įmonės, kurių metinė finansinė atskaitomybė dar nėra patvirtinta, atitinka Lietuvos Respublikos Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatyme numatytas įmonės metines pajamas ar įmonės turto balansinę vertę, nustatoma pagal planuojamas įmonės pajamas ir turto balansinę vertę bei įmonės pajamas ir turto balansinę vertę per finansinius metus.

Įmonių steigimą, jų teisinį statusą, veiklą, registravimą ir likvidavimą reglamentuoja Įmonių įstatymas, konkrečių įmonių rūšių įstatymai, Įmonių rejestro įstatymas, atitinkamos veiklos sutartis, kiti normatyviniai aktai .

Galimi tokie įmonių įsikūrimo būdai:

1. Privatizavus buvusią valstybės įmonę arba jos dalį;
2. Pakeitus valstybės įmonės rūšį;
3. Pakeitus ankstesnią savo įmonės rūšį;
4. Įsigijus privačią įmonę;
5. Susijungus kelioms privačioms įmonėms;
6. Susiskaldžius privačiai įmonei;
7. Naujai įsikūrus;
8. Išskaldžius buvusią kooperatinę nuosavybę.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

1 pav. Aplinkos veiksnių įtaka smulkiam ir vidutiniam verslui.

Sparčiai plintant technologinėms naujovėms, smulkioms bei vidutinėms įmonėms neišvengiamai būtina gebėti prisitaikyti prie ši verslą įtakojančių sąlygų. Kaip ir bet kokią veiklą, taip ir smulkų bei vidutinį verslą, lemia jo išorinė bei vidinė aplinka. Smulkaus ir vidutinio verslo išorinė aplinka yra veiksnių, esančių už jo ribų – šalies ekonomikos, socialinės bei politinės raidos tendencijų, technologinių galimybių ir konkurencijos – visuma. Tai nuo verslininko nepriklausanti aplinka. Įvertindamos išorinės aplinkos galimas permainas ir jų poveikį, smulkios ir vidutinės įmonės įgyja realų pranašumą prieš stambias, nes parengia keletą priimtinių sprendimų ir atmeta tai, kas neatitinka jos galimybių.

Kai kurie politiniai aspektai smulkiam ir vidutiniam verslui turi didelę reikšmę. Politiniai veiksniai nubrėžia įmonių veiklos reguliavimo ribas ir pagrindžia teisinius pamatus. Išskirtina valstybės ekonominė politika smulkių ir vidutinių įmonių atžvilgiu. Mokesčių sistema, muitai, turtinė apsauga, teisėsauga gali būti smulkaus ir vidutinio verslo stimulatoriumi ar stabdžiu.

Nuo 1999 m. sausio 1 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatyme be šio verslo subjektų apibrėžties taip pat taikomos paramos formos (mokesčių lengvatos bei mokestinės paskolos, finansinė parama (verslo skatinimo parama, dalinis kreditinių palūkanų dengimas, mikrokreditų teikimas, konsultavimo bei mokymo paslaugų subsidijavimas, naujų darbo vietų kūrimo rėmimas, verslo inkubatorių steigimas ir jų teikiamos paslaugos)). Vyriausybė arba jos įgaliotos institucijos nustato paramos formų teikimo tvarką, parengia bei tvirtina neskatinamų veiklų sąrašą, atnaujina bei papildo Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programos įgyvendinimo priemones, taip pat atnaujina bei papildo smulkaus ir vidutinio verslo subjekto statuso įgijimo ir jo netekimo tvarką bei atsiskaito Seimui už minėtos programos finansavimą ir įgyvendinimą.

Mūsų šalies dabartinė smulkaus ir vidutinio verslo infrastruktūra suteikia vis daugiau galimybių smulkiam ir vidutiniam verslui plėstis: atidaromos naujos kreditinės linijos šiam verslui remti.

Aptariant socialinę – kultūrinę aplinką, taip pat paklūstančią politikai bei ekonomikai, išskirtina verslininkų nuostatos, gyvenimo vertybės, tradicijos, religija, politinės pažiūros, išsilavinimas bei išsimokslinimas ir kiti, netiesiogiai, bet ženkliai įtakojantys verslą.

Smulkaus ir vidutinio verslo technologinėje aplinkoje smulkaus ir vidutinio verslo įmonės pagal poreikius yra skirstomos į penkis tipus:

- gamybinės įmonės,
- technologija paremtos įmonės,
- verslo, finansinių ir verslo paslaugų įmonės,
- turizmo, mažmeninės prekybos, pramogų paslaugų įmonės,
- vietinių paslaugų įmonės, besiverčiančios namų apdaila, remontu.

Apibendrinant galime teigti, kad smulkios ir vidutinės įmonės Lietuvoje – tai svarbi šalies ūkio sandaros grandis, turinti lemiamos įtakos ekonominiam augimui, sisteminiam stabilumui. Svarbiausias šių įmonių populiarumo, įkūrimo ir veiklos skatinimo prielaidas galime apibrėžti remiantis skirtingu požiūriu iš verslininko ir valstybės pusės: žvelgiant per verslininko prizmę – smulkių įmonių populiarumo ir įkūrimo prielaidos – tai asmeninė laisvė, savęs realizavimas, verslo galimybių įgyvendinimas, mažas kapitalo poreikis. Valstybės požiūriu, smulkių ir vidutinių įmonių steigimasis ir jų veiklos skatinimas remiasi tuo, kad šios grupės įmonės sudaro didelę rinkos dalį šalies ekonomikoje, greitai reaguoja į rinkos pokyčius, užpildo naujų rinkų nišas, sudaro konkurenciją kitoms įmonėms, aptarnauja stambias įmones. Tai yra pagrindiniai smulkių ir vidutinių įmonių privalumai, atskleidžiantys jų efektyvumą ir svarbą.

1.2. Smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo šaltinių sistema

Finansavimas – tai kapitalo suteikimas ūkio subjektui, kad pastarasis galėtų įgyvendinti savo tikslus (Mačerinskienė, I., Ivaškevičiūtė, L., Sabaitė, G., 2002, p. 38). Pati finansavimo esmė yra padidinti lėšų kiekį įmonėje, kad būtų vykdoma ir plėtojama veikla. Finansavimo šaltinis yra suprantamas kaip pinigų gavimo būdas, o kapitalas išreiškia viso turto šaltinius. Pardavus nereikalingus įrengimus, gauti pinigai gali būti panaudoti ilgalaikio turto įsigijimui. Tuo tarpu uždirbtas pelnas negalės būti panaudotas kaip finansavimo šaltinis tol, kol jis į įmonę nesugrįš pinigų forma. Daugeliu atveju finansavimo šaltinių ir kapitalo sąvokos sutampa (gauta paskola, gauti pinigai pardavus akcijas), tačiau tam tikrais atvejais – ne (gautas pelnas, bet pinigų nėra).

Anot R. Naujokienės (1997), finansavimas – tai visos finansinės ekonominės priemonės, kurios yra būtinos įmonės turtui sukurti ir jį saugoti. Įmonės savininko požiūriu, finansavimas – tai nenutrūkstamo kapitalo cirkuliavimo įmonėje garantas, esant griežtai finansinio stabilumo ir likvidumo išsaugojimo sąlygai. Visomis finansavimo priemonėmis įmonė privalo siekti tokių tikslų.

1. Finansinio stabilumo – įmonė stabilesnė, kai nuosavo kapitalo sukaupiama vis daugiau ir jo dalis bendrojoje įmonės turto dalyje nuolat auga;
2. Pelningumo – jis pasiekiamas tada, kai skolino kapitalo pelningumas viršija jo palūkanas;
3. Likvidumo – jis pasiekiamas tada, kai įmonė pasirengusi laiku įvykdyti visus mokėjimų įsipareigojimus, laiku atsiskaityti su darbuotojais, tiekėjais, banku, tai yra, kai įmonė yra moki.

Įmonės stabilumui, pelningumui ir likvidumui pasiekti, literatūroje J. Mackevičius (1997) ir kiti autoriai (Naujokienė, R., 1997, p.43; Aleknavičienė, V., 2001, p.85) , nurodo įmonių finansavimo taisykles:

1. Finansuojant nuosavo kapitalo dalis turi sudaryti 20 – 30 procentų. Ši nuosavo kapitalo dalis tai garantas, kad esant mažam pelnui ir dideliems kaštams, įmonė išgyvens, nors veikla būtų nuostolinga. Tačiau net ir 20 – 30 proc. nuosavo kapitalo dalis yra per maža, nes skolinantis trūkstantį pinigų dalį, kreditorius reikalaus garantinio užstato.
2. Skolino kapitalo dalis negali viršyti trumpalaikio turto vertės. Nesėkmės atveju įmonė, pardavusi turtą, galės apmokėti skolas.
3. Paskolos terminas neturėtų būti ilgesnis negu įsigytų už tą paskolą vertybių naudojimo laikas. Kai paskolos terminai trumpi ir skolino kapitalo dalis didelė, amortizacijos atskaitymai padengs tik mažą skolos dalį. Esant ribotam likvidumui, pigesnes ilgalaikes paskolas tektų gražinti žymiai brangesnių trumpalaikių kreditų pinigais.
4. Trumpalaikiai kreditai gali būti naudojami tik per metus atsiradusiam finansavimo poreikiui patenkinti ir mažiausiai kartą per metus turi pasiekti nulinę ribą. Padengti ilgalaikės paskolos aptarnavimo išlaidas įmonė priversta brangiais trumpalaikiais kreditais. Todėl prieš paimant ilgalaikę paskolą, būtina siekti įmonei palankios paskolos gražinimo formos, kai paskola gražinama pasibaigus laikotarpiui, o palūkanos mokamos lygiomis dalimis kasmet. Arba skirtas bent dviejų metų lengvatinis periodas, kai mokamos tik palūkanos.
5. Įmonės likvidumui išsaugoti reikia kaupti rezervą. Sumažėjus įplaukoms ar padidėjus kaštams gali kilti pavojus likvidumui. Likvidumo rezervas gali būti sudaromas paskirstant grynąjį pelną, dalį priskiriant nepaskirstytiniams rezervams. Rezervas turi būti kaupiamas pinigais arba greitai į pinigus konvertuojamu turtu.

Kiekvienos įmonės įkūrimas susijęs su pinigais. Prieš nusprendamas, kiek jam reikės pinigų, verslininkas turi tiksliai žinoti, ką jis ruošiasi veikti. A. Garškienė (1997), siūlo kiekvienam verslininkui atsakyti į šiuos klausimus: kiek ir kam reikia pinigų; iš kur ir kokia forma numatoma jų gauti; kada galima tikėtis visiško skolintų lėšų gražinimo, laukiant pajamų.

N. I. Iljin ir I. T. Lukmanova (1996), pateikia tokią kreditorių sugrupavimą:

- tarptautinės finansinės organizacijos;

- vyriausybė;
- komerciniai bankai;
- finansinės kompanijos;
- lizingo kompanijos;
- turtingi fiziniai asmenys.

Autorių teigimu, dažniausiai kreditoriais būna komerciniai bankai. Bankas ne tik skolina pinigus, bet ir padeda klientams sudarinėti verslo planus, konsultuoja įvairiais finansiniais klausimais.

Dauguma smulkių ir vidutinių įmonių susiduria su piniginių lėšų poreikiu vykdomai veiklai finansuoti, siekiant išsaugoti ar padidinti turimo kapitalo apimtį. Verslininkai finansiniams poreikiams patenkinti gali išleisti įvairius akcinio kapitalo ir paskolų vertybinius popierius arba pasinaudoti finansinių institucijų, pirmiausia, bankų kreditais. Praktiškai įmonės formuoja savo kapitalą tik išleisdamos akcijas ir bandydamos gauti banko paskolas. Mažų individualių įmonių pradinį kapitalą sudaro daugiausia asmeniniai įnašai.

Norint suklasifikuoti smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo šaltinius, buvo remtasi Lietuvos Respublikos Akcinių Bendrovių įstatymu, kuriame numatyta, kad bendrovės finansiniai ištekliai formuojami iš vidinių ir išorinių šaltinių. Vidiniai šaltiniai – nuosavos lėšos užtikrina ūkinių subjektų pastovumą, įmonės autonomiją, savarankiškumą. Išorinių lėšų pritraukimą sąlygoja gamybos pobūdis, pristatymo ir mokėjimo sąlygos, įmonės strateginiai tikslai ir plėtros galimybės.

V. Bagdonas knygoje „Verslo rizika“ (1996), išskiria vidinius ir išorinius finansavimo šaltinius. Anot autoriaus, išoriniai šaltiniai yra dvejopi: įnašai ir paskolos (kreditai). Įnašai – tai tokia pinigų gavimo forma, kai įmonė parduoda naujas akcijas. Kiekvienas asmuo, nusipirkęs bent vieną akciją, tampa turto dalies savininku. Kai įmonė negali ar įmonei yra netikslinga išleisti naują akcijų emisiją, investicijų finansavimui naudojami kreditai. Prie išorinių finansavimo šaltinių galime priskirti ir obligacijas, tačiau Lietuvoje įmonių obligacijos nėra labai paplitusios. Mano nuomone, V. Bagdonas finansavimo šaltinius skirsto nepakankamai išsamiai, neišskiria klasifikavimo kriterijų, nepamini tokių finansavimo šaltinių, kaip lizingas ar dotacijos.

E. Buškevičiūtė ir I. Mačerinskienė (1999 m., p.278), finansavimo šaltinius klasifikuoja į išorinius, kuriuos prilygina skolintam kapitalui, ir vidinius – nuosavam kapitalui. Tačiau pvz.: akcijas galime priskirti ir vidiniams ir išoriniams finansavimo šaltiniams:

- jeigu įmonė išleidžia papildomai akcijų į apyvartą, tokiu atveju bus išorinis šaltinis;
- jeigu įmonė dalį pelno išdalina akcininkams akcijomis arba didina jau esamų akcijų vertę, tokiu atveju bus vidinis finansavimo šaltinis.

B. Martinkaus ir V. Žilinsko (1996) nuomone, yra keletas kapitalo formavimo formų: veikiančios įmonės pelnas, parduotos akcijos, bankų kreditai, užsienio šalių kapitalas ir panašiai.

Autoriai finansavimo šaltinius suskirstė į paskolas, vertybinius popierius, paprastąsias ir privilegijuotas akcijas, nepaskirstytą pelną ir lizingą. Tačiau pateiktas klasifikavimas nėra tikslus, nes neaiškūs klasifikavimo kriterijai. Pasitelkus aukščiau pateiktą šaltinių klasifikaciją į išorinius ir vidinius finansavimo šaltinius, paskolas, vertybinius popierius ir lizingą būtų galima priskirti skolintiems išoriniams, akcijas – nuosaviems išoriniams (tam tikrais atvejais – vidiniams), o pelną – nuosaviems vidiniams finansavimo šaltiniams.

A. Garškienė (1997, p.54) finansavimo šaltinius suskirsto į tris grupes:

1. Akcininkai:

- Akcinis kapitalas;
- Akcinio kapitalo didinimas.

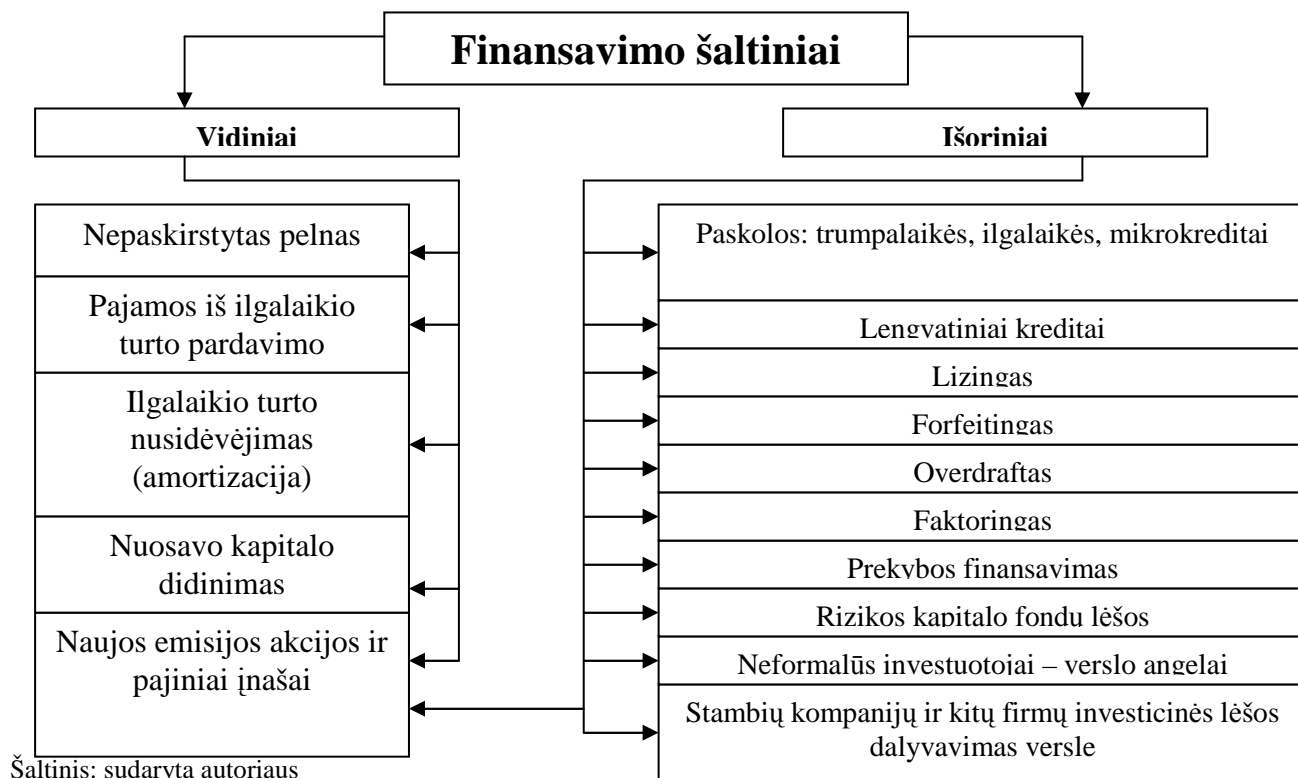
2. Ilgalaikiai finansavimo šaltiniai:

- Ilgalaikės bankų paskolos;
- Ilgalaikiai tiekėjų kreditai;
- Lizingas;
- Akcininkų įnašai.

3. Trumpalaikiai finansavimo šaltiniai:

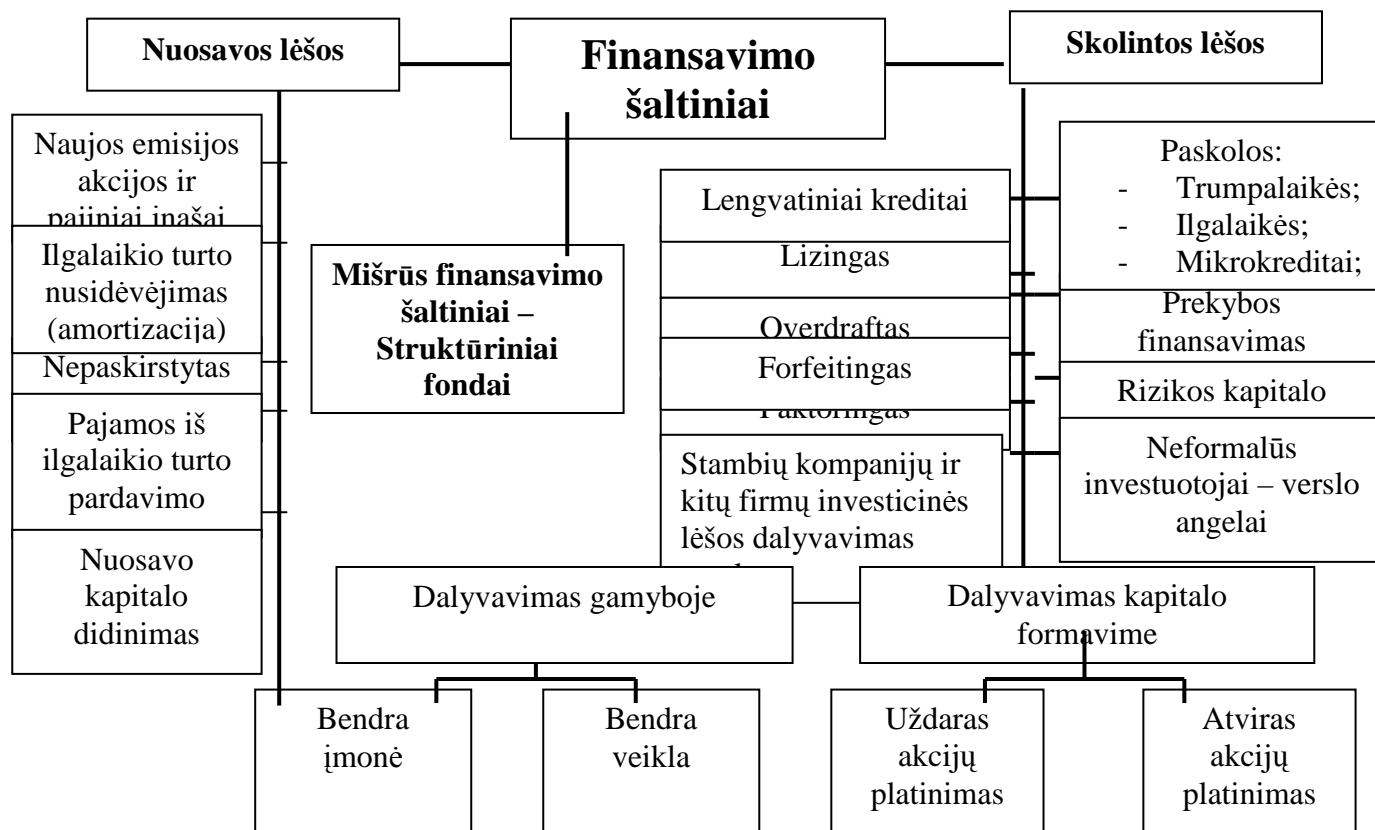
- Trumpalaikės bankų paskolos;
- Trumpalaikiai įrengimų tiekėjų kreditai;
- Kiti kreditai.

Verslo finansavimas – tai tam tikrų finansavimo šaltinių derinys. Kiekvienas jų turi kainą, kuri apibūdinama kaip pelningumo norma. Apibendrintai lėšų finansavimo šaltiniai pateikti 2, 3 pav. Jie suklasifikuoti pagal du požymius: susidarymo vietą ir nuosavybės pobūdį.

2 pav. Finansinių lėšų šaltiniai pagal susidarymo vietą.

Apžvelgus įvairių autorių pateikiamą finansavimo šaltinių klasifikavimą, darytina išvada, kad visi finansavimo šaltiniai pagal nuosavybės kriterijų yra skolinti ir nuosavi. Nuosavus finansavimo šaltinius pagal šaltinio susidarymo vietą išskirčiau į išorinius ir vidinius, nes tai finansavimo šaltiniai, susidarantys įmonės viduje ir už jos ribų.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

3 pav. Finansinių lėšų šaltiniai pagal nuosavybės pobūdį.

Be nuosavų ir skolintų finansavimo šaltinių, galime išskirti ir mišrius finansavimo šaltinius, kurie dėl tam tikrų savybių negali būti priskirti nei skolintiems, nei nuosaviems finansavimo šaltiniams – tai Struktūriniai fondai.

Apibendrinant darytina išvada, kad finansavimo šaltinis yra suprantamas kaip pinigų gavimo būdas, investicija, kuria siekiama gauti ekonominės naudos. Susistemintus finansavimo šaltinių klasifikavimo kriterijus ir rūšis, visus finansavimo šaltinius pagal nuosavybę reikėtų suklasifikuoti į skolintus ir nuosavus. Nuosavi finansavimo šaltiniai yra negražintini. Nuosavus finansavimo šaltinius pagal susidarymo vietą tikslinga suskirstyti į išorinius ir vidinius. Skolinti finansavimo šaltiniai yra tik išoriniai.

1.3. Nuosavi smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo šaltiniai

Nuosavų finansavimo šaltinių kainos nustatymo metodika yra sudėtingesnė ir problematiškesnė nei skolintų finansavimo šaltinių. Nuosavus finansavimo šaltinius sudaro (3 pav.) nepaskirstytas pelnas, akcijos ir pajiniai įnašai, ilgalaikio turto nusidėvėjimas ir amortizacija, pajamos iš ilgalaikio turto pardavimo, nuosavas kapitalas.

Vienas svarbiausių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių, kurios jau veikia, finansavimo šaltinių yra nepaskirstytas pelnas. *Nepaskirstytas pelnas* – tai pelnas, uždirbtas per ataskaitinį ir praėjusius ataskaitinius laikotarpius, kuris yra nepaskirstytas. Šis pelnas yra vienas iš dažniausiai naudojamų finansavimo šaltinių. Jis turi būti svarbiausias tiek savo dydžiu, tiek reikšme. Pelnas, atskaičius mokesčius ir kitus privalomuosius mokėjimus, paprastai dalijamas į dvi dalis: dividendus ir nepaskirstomąjį pelną, liekantį įmonės žinioje. Dauguma įmonių savo finansinės veiklos viltis sieja su reinvestuojamu pelnu, kuris kartu yra ir jų veiklos finansavimo šaltinis. Finansinis dividendų išmokėjimo koeficientas, tai yra pelno, išmokamo akcininkams, procentas mažina refinansuojamo pelno dydį, o sprendimas apie dividendų išmokėjimą yra kartu ir finansavimo sprendimas. Esant vienodai verslo rizikai, kol firmos investicinių projektų rentabilumo lygis viršija reikiamą lygį, kompanija finansavimui naudos grynąjį pelną – investuos į vertybinius popierius, taip užtikrindama savo kapitalo augimą (Lumby, St., 1995, p.32).

Savininkų nuosavybė – tai įmonės savininkų finansinė teisė į įmonės turtą. Akcinio kapitalo kaina – tai pelno norma, kurios pageidauja dabartiniai įmonės akcininkai iš turimų akcijų. Nepaskirstytas pelnas yra savininkų nuosavybė. Privilegiuotų akcijų savininkams atlyginama dividendais, o pelnas, atskaičius mokesčius, priklauso paprastųjų akcijų savininkams.

Nepaskirstytas pelnas yra sąlyginai brangesnis finansavimo šaltinis už kitus.

Pelnas yra vienintelis ir pastovus finansavimo šaltinis, leidžiantis įmonei ne tik palaikyti jau pasiektą lygį, bet ir plėstis. Tačiau pagal Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymą [35] pelnas, panaudotas finansinėms investicijoms, neteko mokesstinės lengvatos ir nuo 2003 metų yra apmokestinamas. Tai turėjo lemiamos reikšmės verslo finansavimui. Ypatingai 2003 – 2004 metų laikotarpiu, žymiai nukritus bankinių paskolų palūkanoms, įmonės daugiau naudojasi alternatyviai finansavimo šaltiniais (paskolomis, lizingu).

Paprastosios akcijos jų savininkui suteikia balsavimo teisę įmonėje. Jos suteikia galimybę valdyti įmonės veiklą, suteikia teisę į pelno atsakomybę už nuostolius. Todėl jos kartu atneša ne tik privilegijas, bet ir praradimo riziką. Akcijų vertė priklauso nuo bendrovės pelningumo. Šį dydį įvertina pelno akcijai rodiklis, kuris apskaičiuojamas grynąjį pelną dalinant iš paprastųjų akcijų skaičiaus. Tačiau svarbiau yra atkreipti dėmesį į bendrovės akcijos kainos ir jai tenkančio pelno santykį. Didelė šio rodiklio reikšmė parodo, kad rinkoje bendrovė yra laikoma perspektyvia. Mažas rodiklis gali reikšti, kad įmonė yra neįvertinta. (Lumby, St., 1995, p.38)

Privilegiuotos akcijos – tai akcijos, keliančios ankstesnius reikalavimus į pelną ir kompanijos turtą, palyginti su paprastosiomis akcijomis. Privilegiuotų akcijų savininkams, kaip ir paprastųjų akcijų savininkams, yra mokami dividendai, kurie gali būti ir neišmokėti, jei pelnas nepasieks tam tikro lygio.

Amortizacija ir nusidėvėjimas – tai ilgalaikio turto vertės dalies perkėlimas į sąnaudas. Amortizacijos ir nusidėvėjimo sąnaudos įtakoja įmonės apmokestinamo pelno dydį. Tai reiškia, kad įmonė gali taikyti skirtingus nusidėvėjimo skaičiavimo metodus ir keisti amortizacijos (nusidėvėjimo) vertę sąnaudose. Šis rodiklis yra vidinis finansavimo šaltinis, kadangi piniginės išlaidos už įsigytą turtą patiriamos, įsigyjant turtą, o atskaitymai yra atliekami dalimis vėliau. Dėl išlaidų įtraukimo į sąnaudas skirtingais laikotarpiais atsiranda sąnaudos, kurios kaip piniginės išlaidos buvo patirtos anksčiau. Kadangi faktiškai įmonė pinigų neišleidžia, amortizacijos atskaitymais yra kaupiamos piniginės lėšos, kurios gali būti panaudotos įmonės finansavimui (Aleknavičienė, V, 2001 m., 2000 m. p. 6).

Nusidėvėjimo, kaip finansavimo šaltinio, kai kurie mokslininkai nepripažįsta. Tačiau nusidėvėjimas yra finansavimo šaltinis, priskiriamas nuosavų vidinių finansavimo šaltinių kategorijai, o jo kainą siūloma apskaičiuoti kaip vidutinę svertinę kapitalo kainą.

Pajamos iš ilgalaikio turto pardavimo – tai pajamos gautos pardavus ilgalaikį turtą. Šio finansavimo šaltinio kainos nustatymo metodika kol kas menkai ištyrinėta

Nuosavo kapitalo didinimas – savininkų turto, nepriklausančio įmonei, pervedimas įmonės ūkinės veiklos vykdymui. (Aleknavičienė, V. 2000, p. 5)

Apibendrinant pasakytina, kad smulki ir vidutinio dydžio pelningai dirbanti įmonė, finansuojama nepaskirstytinu pelnu, iš šio šaltinio turi uždirbti tiek, kiek uždirbtų akcininkai pelną investavę kitur su atitinkama rizika. Tai yra pagrindinis kriterijus norint finansuoti veiklą nepaskirstytinu pelnu. Dėl ilgalaikio turto nusidėvėjimo ir amortizacijos mokslininkai pateikia skirtingas išvadas: nepripažįsta finansavimo šaltiniu, pripažįsta finansavimo šaltiniu, tačiau teigia, kad netikslinga jo kainą priskirti nuosavų finansavimo šaltinių kainai.

1.4. Skolinti smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo šaltiniai

Kreditai. Normali ūkinė veikla neįmanoma be kredito. Jis reikalingas tiek einamosios ūkinės apyvartos reikmėms, tiek pačiai gamybai organizuoti, plėsti, tobulinti. Kreditas – tai komercinis pasitikėjimas, kurį kreditorius išreiškia kredito gavėjui tiesiogiai, skolindamas pinigus, arba netiesiogiai, parduodamas prekes ir paslaugas skolon. Atskirų ūkio subjektų kapitalo greitis yra nevienodas, todėl vieni sukaupia laisvus pinigus, o kitiems jų trūksta. Tada vienoje pusėje yra kredito būtinumas bei ekonominis tikslingumas skolintis pinigus, o kitoje – galimybė teikti kreditą. Gaunant kreditus, atsiranda tarpininkas – bankas, kuris akumuliuoja visuomenės finansinius išteklius ir parduoda už palūkanas tiems, kuriems reikia. Kreditas reiškia komercinį pasitikėjimą, tačiau kreditorius, suteikdamas kreditą skolininkui, vadovaujasi ne tiek pasitikėjimu, kiek ekonominiu išskaičiavimu. Kreditiniame sandoryje dalyvauja du subjektai: kreditorius ir skolininkas. Kiekvienas jų turi savo ekonominius interesus. Skolintojas pateikia skolininkui

kreditinio sandorio objektą – kreditą, nustatydamas jo grąžinimo terminą ir paslaugos apmokėjimo sąlygas, vadinasi likdamas sandorio objekto savininku. Kiekviename kreditiniame sandoryje egzistuoja kreditinės rizikos elementas, tai yra, pačios paskolos negrąžinimas, procentų neapmokėjimas, procentų ir paskolos grąžinimo terminų pažeidimas.

Efektyvi kreditų politika ir praktika ne tik skatina ir palengvina verslininkystę, garantuoja įmonės gyvybingumą ir pelningumą, bet ir padeda ugdyti visą šalies ekonomiką. (Aleknavičienė, V. 2001, p. 8)

Beveik visi bankai suteikia paskolą (kreditą) naujai kuriamoms įmonėms, jei:

- patikima įmonė ar asmuo laiduoja už verslininką, pasižadėdamas grąžinti skolą;
- verslininkas kaip garantiją pasiūlo savo nekilnojamą turtą ar vertybinius popierius;
- verslininkas prašo paskolos statybai, nes pastatas įmonės žlugimo atveju nepraranda vertės ir jį lengva parduoti kitam savininkui.

Paskola – tai dvipusis įsipareigojimas, kuriuo kreditorius įsipareigoja suteikti paskolos gavėjui tam tikrą pinigų sumą, o paskolos gavėjas už paskolos gavimą bei panaudojimą tam tikru laikotarpiu turi mokėti mokestį – palūkanas ir po tam tikro laiko grąžinti visą skolingą pinigų sumą.

Bankų suteikiamas paslaugas smulkiems verslininkams galime suklasifikuoti.

Kreditai – paskolos laiko atžvilgiu yra skirstomi į ilgalaikes ir trumpalaikes:

· *Trumpalaikės paskolos* (iki metų) naudojamos kasdienėms verslo išlaidoms padengti (žaliavoms pirkti, darbo užmokesčiui ir kt.). Komerciniai bankai siekia, kad vyktų greita paskolinto kapitalo apyvarta, todėl labiau linkę suteikti trumpalaikes paskolas. Paprastai tokios paskolos suteikiamos be užstato, remiantis tik verslininko mokumo rodikliais;

· *Ilgalaikės paskolos* – tai pinigai, kuriuos bankai skolina ilgiau nei metams (3 – 5 metams) ilgalaikio turto poreikiui padengti. Tokios paskolos paprastai grąžinamos iš pelno. Ilgalaikės banko paskolos – bene pigiausias ir labiausiai paplitęs verslo plėtros finansavimo būdas. Tokias paskolas teikia dauguma šalies komercinių bankų. Tarp bankų reikalavimų ūkio subjektui, norinčiam gauti ilgalaikę paskolą, svarbiausi yra šie du – ūkio subjektas turi turėti nuo 20 iki 40 proc. investicinio projekto vertės finansuoti nuosavomis lėšomis, ir ūkio subjektas turi užtikrinti ilgalaikės paskolos grąžinimą garantija arba laidavimu, turto įkeitimu.

Palūkanų norma – viena iš piniginių skolinimo kainų dalių. Tai pagrindinis rodiklis, kuris sąlygoja paskolos naudą skolintojui ir skolininkui. Kreditorius, nustatydamas palūkanų normą, įvertina tris pagrindinius elementus: skolinimo kainą, riziką ir paskolos administravimo išlaidas. (Gaidelienė, Z. 1995, p.85)

Bankuose suteiktoms paskoloms taikomos paprastosios ir sudėtinės palūkanos. Paprastosios palūkanos – tai palūkanos, kai mokėtina jų suma skaičiuojama nuo paskolintos sumos. Sudėtinės

palūkanos – tai palūkanos, kai mokėtina suma konkrečiam laikotarpiui skaičiuojama nuo pasiskolintos sumos, pridedant palūkanas, priskaičiuotas ankstesniais laikotarpiais.

Imant ilgalaikes paskolas labai svarbus yra paskolos suteikimo grafikas, kuris priklauso nuo lėšų poreikio, o šis poreikis – nuo projekto įgyvendinimo organizacinio grafiko. Paskola turi būti ir gauta, ir gražinta laiku. Pasaulio bankų praktikoje taikomos trys paskolų gražinimo būdai (Obi, C. P. 1998, p. 26):

1. Kai paskola gražinama lygiomis dalimis, o palūkanos mokamos nuo nesugražintos paskolos;
2. Kai paskolos ir palūkanų suma sudaro lygias dalis per visą paskolos naudojimo laikotarpį;
3. Kai visa paskola gražinama pasibaigus kredito naudojimosi laikotarpiu, o palūkanos mokamos kasmet lygiomis dalimis (Obi, C. P. 1998, p. 28). Šio būdo privalumas yra tas, kad per visą kredito naudojimosi laikotarpį skolininkas naudosis paskola, tačiau reikės daug pinigų, kai pasibaigs kredito naudojimo terminas.

Įmonei labiausiai priimtinos antroji ir trečioji paskolos gražinimo forma, nes skolintas kapitalas pelną atneš vėlesniais, o ne pirmaisiais metais.

Verslo pasaulyje teigiama, kad geriausias yra blankinės paskolos (be jokio papildomo užstato). Tačiau Lietuvoje bankai reikalauja ir papildomų prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonių. Jų yra išskiriama keletas (Obi, C. P. 1998, p.28):

1. Įkeitimas – tai kreditoriaus teisė, skolininkui neįvykdžius įkeitimu užtikrinamos prievolės, patenkinti savo reikalavimą iš įkeistojo turto vertės pirmiau už kitus kreditorius;
2. Netesybos – tai įstatyme ar sutartyje nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta;
3. Laidavimas – tai sutartis pagal kurią laiduotojas įsipareigoja atsakyti kito asmens kreditoriui jeigu tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visos savo prievolės ar jos dalies;
4. Garantija – tai įstatymuose ar sutartyje numatyta vieno asmens pareiga visiškai ar iš dalies atsakyti kitam asmeniui – kreditoriui.

Bankai, apsidrausdami nuo teikiamų paskolų praradimo rizikos, reikalauja tinkamo užstato. Užtikrinant paskolos gražinimą bankui turta gali įkeisti tiek pats paskolos gavėjas, tiek trečias asmuo. Paskola neturi viršyti 70 proc. įkeisto bankui turto rinkos kainos.

Kiekvienai paskolos sutarčiai būdingos pagrindinės paskolos suteikimo sąlygos, kurias sudaro:

1. Suteiktos paskolos pilna suma ir ją sudarančios dalys, kurios yra nurodomos tada, kai paskola suteikiama skirtingiems tikslams;
2. Paskolos susigražinimo terminas, palūkanos, lengvatinės palūkanos;
3. Palūkanų suma ir kokios palūkanų rūšis;
4. Nurodomi ir delspinigiai už pradelstus mokėjimus;

5. Paskolos susigrąžinimo užtikrinimas, kur turi būti nurodyta ar paskola turi būti apdrausta pilnai ar iš dalies, ir nurodyti kokį paskolos grąžinimo užtikrinimo procentą sudaro maksimali paskolos suma;
6. Paskolos išdavimo būdai ir paskolos grąžinimo įteisinimas prieš paskolos išdavimą.

Yra taikytinos ir ypatingos sąlygos, kurias nustato paskolų komitetas, manydamas, kad jos yra būtinos.

Svarbiausias skolinimo principas – tikslingumas. Bankai visada skolina ne abstrakčiai, o tik konkrečiam verslui finansuoti. Finansuojant verslą banko kreditais, bankai reikalauja parengti verslo planą. Jame turi būti aprašytas projektas, jo vertė, įgyvendinimo laikas ir vykdytojai. Be to, smulkiai turi būti pristatyta įmonės veiklos istorija, akcinio kapitalo struktūra, savininkai, darbuotojų ir ilgalaikio turto struktūra. Svarbiausia verslo plano dalis – projekto finansinis ekonominis pagrindimas.

Išnagrinėjus metodinę literatūrą, paaiškėjo, kad paskolos kaina tapatinama su palūkanų norma, tačiau tai netapačios sąvokos. Į paskolos kainą yra įskaitomos paskolos aptarnavimo išlaidos, todėl paskolos kaina visuomet šiek tiek didesnė, negu palūkanų norma. Nors paskolos aptarnavimo išlaidos yra santykinai mažos, palyginus su palūkanų išlaidomis, tačiau eliminuoti jas, skaičiuojant paskolos kainą, metodiniu požiūriu neteisinga.

Smulkios ir vidutinės įmonės, turinčios mažosios įmonės statusą, turi galimybę gauti *lengvatinių kreditų*, skirtų tokiam verslui plėtoti iš komercinių bankų. Lietuvos smulkiam ir vidutiniam verslui buvo atidarytos *lengvatinio kredito linijos* iš Europos Sąjungos, Pasaulio banko, Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, Europos investicijų banko bei kitų užsienio valstybių bankų lėšų. Lengvatiniai kreditai yra viena iš paskolų formų.

Be aukščiau išvardintų kredito rūšių, per įvairias kreditavimo programas, skatintinas mikrofinansavimas. Tai pakankamai nauja paslaugų sfera, ypatingai tinkama smulkiam ir vidutiniam verslui finansuoti. *Mikrokreditai* – tai smulkūs kreditai. Juos apibrėžiantys kriterijai yra dydis, subjektai, panaudojimas, terminai ir sąlygos, trukmė. Įmonės, kuriose dirba ne daugiau kaip 100 darbuotojų gali gauti mikrokreditus iki 30 tūkst. eurų. Mikrokreditų verslo segmentas finansų rinkoje yra palyginti naujas produktas, kuriuo siekiama sudaryti geresnes sąlygas savarankiškai dirbančioms mikroįmonėms gauti finansavimą mažomis sumomis. Šios įmonės paprastai neturi galimybės naudotis įprastiniu bankų tinklu dėl mažo dydžio paskolų, didelių kredito įvertinimo išlaidų ir didelės rizikos, susijusių su įmonės steigimo etapu. Mikrofinansavimas – gali būti skiriamas labai specifinėms tikslinėms asmenų grupėms arba labai mažoms įmonėms.

Pagrindiniai skirtumai tarp paskolų ir mikrokreditų yra šie:

1. Didelės kreditų vertinimo išlaidos, palyginti su paskolos suma,
2. Didelės paskolos administravimo išlaidos, palyginti su paskolos suma.

Dėl to daugelį mikrofinansavimo programų įgyvendina specialios agentūros. Jos gali būti steigiamos konkrečiam tikslui arba prie veikiančios finansų įstaigos, tokios kaip bankas.

Verslininkai gali susidurti su mikrokreditų privalumais ir trūkumais, kurie apibendrinami 2 lentelėje.

2 lentelė

Mikrokreditų privalumai ir trūkumai

Privalumai	Trūkumai
Pašalinama rinkos problema, susijusi su nepakankamu mikroįmonių steigimo ir plėtros finansavimu.	Didelės paskolų skyrimo ir administravimo išlaidos, palyginti su paskolų sumomis.
Pagal kai kurias mikrofinansavimo programas paskolos gal būti teikiamos be užstato, tokiu būdu sudarant geresnes finansavimo galimybes smulkiam ir vidutiniam verslui.	

Šaltinis: sukurta autoriaus

Susisteminius aukščiau pateiktą informaciją, darytinos išvados. Palūkanų norma ir paskolos kaina yra netapačios sąvokos. Į paskolos kainą yra įskaitomos paskolos aptarnavimo išlaidos, todėl paskolos kaina visuomet šiek tiek didesnė, negu palūkanų norma. Nors paskolos aptarnavimo išlaidos gali būti santykinai mažos, palyginus su palūkanų išlaidomis, tačiau eliminuoti jas, skaičiuojant paskolos kainą, netikslinga. Jei paskolos aptarnavimo išlaidos ženkliai įtakoja skolinto kapitalo kainą, į jas būtina atsižvelgti. Nepaisant sudėtingos paskolų suteikimo tvarkos Lietuvoje, pastaraisiais metais kreditai buvo dažnai naudojama finansavimo forma. Dėl vis brangstančių gamybos išteklių, nesavalaikių atsiskaitymų, daugelis įmonių, gaudamos minimalų pelną ar net patirdamos nuostolį, neturi galimybės pakankamai finansuoti verslo projektus, pritraukiant akcinį kapitalą iš šalies. Todėl kreditų naudojimas pastaraisiais metais labai išaugo. Tačiau verslo plėtrai užtikrinti pateikiama mikrofinansavimo alternatyva, bei kredito unijų paskolos.

Šią spragą iš dalies užpildė ir dalį nurodytų problemų padėjo išspręsti kredito unijos. 2000 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos centrinės kredito unijos įstatymą, kuris sudarė prielaidas naujos kooperatinės finansinės institucijos, užtikrinančios kredito unijų stabilumą ir likvidumą, sukūrimui. Priėmus įstatymo pataisas buvo pastebėtas ryškus kredito unijų narių bei jų aktyvų augimas. Kredito unijų įstatyme numatyta, kad kredito unija savo nariams gali teikti savitarpio ilgalaikes ar trumpalaikes paskolas smulkiam verslui plėtoti. Lietuvos Respublikos Vyriausybė skyrė 5,3 mln. litų Lietuvos centrinės kredito unijos pradiniam pajiniam kapitalui

suformuoti su sąlyga, kad kredito unijos kada nors, kai taps finansiškai pajėgesnėmis, išpirks pajinį kapitalą iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Praėjus vieneriems metams nuo Lietuvos centrinės kredito unijos veiklos pradžios, kredito unijos jau išpirko ir grąžino Lietuvos Respublikos Vyriausybei 1 mln. litų tuo pačiu įrodydamos, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės investicija į grynai lietuvišką kooperatinę finansinę sistemą yra svarbi Lietuvos žmonėms.

Specialistai užtikrintai teigia, kad kredito unijos – kaip vienintelės Lietuvoje kooperatinės kredito įstaigos – didėja ir stiprėja. 2003 metais kredito unijos kartu uždirbo beveik vieną milijoną litų grynojo pelno. Skirtingai nuo bankų, šis pelnas atiteko kredito unijų nariams, tai yra Lietuvos piliečiams, o ne užsienio savininkams.

Per pirmuosius Lietuvos centrinės kredito unijos veiklos metus pradėjo veikti kredito unijų tarpbankinių pavedimų sistema, turinti tiesioginį išėjimą į Lietuvos banko atsiskaitymų centrą.

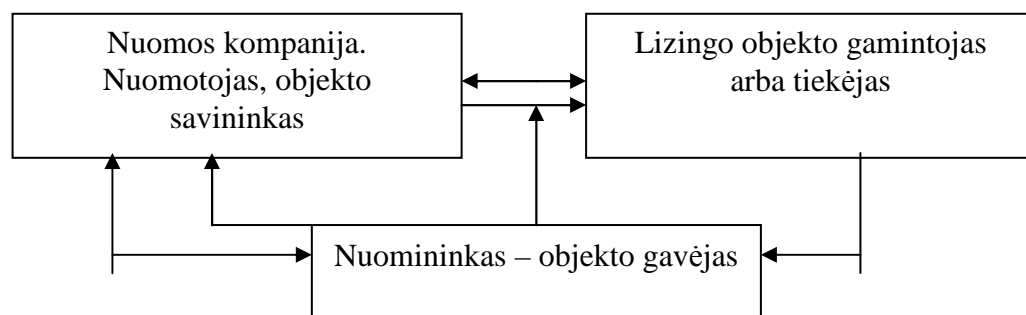
Kredito unija – tai grupė žmonių, kuriuos vienija kažkoks tai požymis, grupės nariai bendrai taupo ir iš sutaupytų lėšų išduoda paskolas tik savo kredito unijos nariams. Kredito unijos vadovaujasi Kredito unijų įstatymu, licenciją veiklai suteikia ir jas prižiūri Lietuvos bankas.

Kredito unijų pagrindus, narystės sąlygas bei savivaldos principus, kredito unijų steigimą, veiklą, jos narių teises ir pareigas, reorganizavimą ir likvidumą, valdymą bei veiklos priežiūrą reglamentuoja Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas. Jame numatyta priimti iš savo narių terminuotus ir neterminuotus indėlius, duoti savo nariams tik kredito unijos įstatuose numatytai paskirčiai ilgalaikes ir trumpalaikes savitarpio paskolas.

Verslininkas, norėdamas gauti paskolą iš kredito unijos, turi pildyti paraišką paskolai gauti. Jeigu už jį laiduoja kitas asmuo, taip pat reikia pildyti tokią pat paraišką. Prieš priimant sprendimą yra atliekami skolininko ir laiduotojo būklės įvertinimas. Verslininkas, būdamas Kredito unijos nariu turi puikią galimybę finansuoti savo verslą, gaudamas paskolas iš minėtos organizacijos. Jam tereikia būti unijos nariu ir jis gali greitai gauti paskolą, norint įsigyti kokį tai kilnojamą ar nekilnojamą turtą, atsiskaityti su prekių tiekėjais, kompensuoti einamųjų pinigų nepriteklį, laikyti savo laisvus pinigus unijoje ir už tai gauti palūkanas.

Lizingas – ypač palankus smulkioms ir vidutinėms įmonėms dėl kelių priežasčių: įsigyjant prekę nereikalingas išorinis finansavimo šaltinis; prekę galima naudoti dar nesumokėjus visos jos vertės; už prekę atsiskaitoma mokant fiksuotas sumas su fiksuotomis palūkanomis (apsisaugoma nuo infliacijos); įsigyjant prekę atidedami mokėjimai, o tai leidžia efektyviau valdyti įmonės išteklius – nusipirkti reikiamų žaliavų, atsargų ar pan. (Lietuvos statistikos metraštis, 2000, p.51). Lizingas – tai netradicinė finansavimo sistema, jungianti ilgalaikės nuomos ir kreditavimo elementus. Jo esmė yra ilgalaikė nuoma, kurią įmonei suteikia bankas, lizingo kompanija.

Ekonominiu požiūriu lizingas – tai kreditas prekiu forma, kai išnuomos priemonės savininkas už suteiktą paskolą gauna palūkanas. Lizinginio sandorio veikla praktikoje pateikta 4 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

4 pav. Principinė lizingo schema.

Lizingo subjektais iš vienos pusės yra:

- komerciniai bankai;
- finansinės lizingo kompanijos, sukurtos specialiai lizingo operacijoms vykdyti, jos gali veikti kaip banko padalinys;
- specializuotos lizingo kompanijos.

Svarbiausias vaidmuo tenka lizingo subjektui. Nuomos įmokos mokamos kas mėnesį, ketvirtį ar pusmetį. Įmokų dydis nustatomas atsižvelgiant į nuomojamo objekto pobūdį ir vertę, nuomos terminą. Kaip rodo pasaulinė patirtis, lizingo operacijos atliekamos dažniausiai komercinių bankų ir specializuotų kompanijų. Išvystyta lizingo paslaugų rinka padeda stiprinti ekonomikos gamybinį sektorių. Lizingas didina konkurenciją tarp komercinių ir lizingo kompanijų, mažina skolų palūkanų normas.

Klausimas, kokią kredito formą – kreditą, kredito unijų teikiamą paskolą, ar lizingą – pasirinkti, sprendžiamas atsižvelgiant į anksčiau išvardintus privalumus ir trūkumus. Įmonės, įsigydamos didesnius objektus lizingo būdu, turi atkreipti dėmesį į juridinius kredito ir lizingo skirtumus. Lizingo būdu įsigyjamas objektas pereina gavėjui tik visiškai atsiskaičius su lizingo davėju. Jei įmonė laikinai neturi galimybės sumokėti paskutinės įmokos, lizingo kompanija turi teisę atsiimti objektą kaip savo, nes jis ir yra lizingo kompanijos nuosavybė. Kredito atveju, sutrikus paskutiniams mokėjimams, bus ieškoma būdų atsiskaityti.

Nustatyta, kad lizingas pakeičia paskolą. Kad būtų galima tiksliai įvertinti lizingą, reikia išspręsti klausimą, koku laipsniu lizingas pakeičia paskolą kiekvienu laiko momentu. Tam tikslui

yra naudojamos ekvivalentinės paskolos terminas. Ekvivalentinė paskola – tokia paskola, kuri atitinka lizingo išsipareigojimus bet kuriuo laikotarpiu arba tokia paskola, kuri pinigų srautus pakeičia vienodai, kaip ir lizingas. Ją galima apskaičiuoti, taikant diskonto koeficientą.

Apibendrinant galime teigti, kad lizingo efektyvumo įvertinimas labai aktuali problema Lietuvos lizingo rinkoje. Tačiau atlikus analizę, lizingo efektyvumą, t.y. grynąją naudą, lyginant su pirkimu arba ekvivalentine paskola, sąlygoja lizingo procento ir paskolos palūkanų normos skirtumas, lizingo mokėjimų dydis, lizingo mokėjimų, paskolos gražinimo ir palūkanų mokėjimų terminai. Vertinant lizingą kainos požiūriu, tai yra brangesnis finansavimo šaltinis už paskolą. Tačiau iš kitos pusės, apžvelgus lizingo esmę, galima daryti išvadas kad lizingas bendrai atneša naudą verslininkui, nes:

- lizingo būdu įsigijus turtą, verslininkas išsprendžia turto įsigijimo ir finansavimo problemą;
- lizingo sutartis pasirašoma iš karto, turtą pristačius į vietą;
- verslininkas gali pasinaudoti įvairiomis atsiskaitymo formomis;
- lizingas leidžia verslininkui pasitelkti pagalbą vis modernesnę techniką;
- verslininkui nereikia papildomo užstato;
- lizingas neužsaldo apyvartinių lėšų, kurios reikalingos kiekvieno verslininko veiklai;
- lizingas suteikia galimybę apsisaugoti nuo infliacijos;
- esant poreikiui suteikia laikiną teisę naudotis turtu.

Neformalūs investuotojai – verslo angelai. Verslo angelų sąvoka tampa vis populiarsnė Europoje, tai fiziniai asmenys, suteikiantys smulkiems ir vidutiniams verslininkams galimybę pasinaudoti investitorių lėšomis. Verslo angelai – tai vienas iš finansavimo šaltinių smulkiems ir vidutiniams verslininkams (kai kuriose Europos šalyse turintys didesnę reikšmę negu rizikos kapitalo fondai) (Vanhanen, V. 2003, p. 10).

Neformalūs investuotojai arba verslo angelai gali finansuoti įmonės steigimą kaip dalininkai ir kartu tiesiogiai konsultuoti valdymo klausimais. Neformalūs investuotojai arba verslo angelai – tai pasiturintys žmonės, kurie pasirengę investuoti savo kapitalą į rizikingas veiklas, remdamiesi savo patirtimi bei interesais. Paprastai neformalūs investuotojai anksčiau užėmė stambių įmonių vadovų postus arba pardavė turėtą įmonių akcijas ir nori investuoti savo sukauptą kapitalą. Jų motyvacija gali būti labai įvairi. Dažniausiai jie investuoja į tuos sektorius, kuriose turi didelę darbo patirtį. Taip pat jie taiko mažesnius reikalavimus augimui nei rizikos kapitalo įmonės, tačiau jiems labai svarbu

verslininko asmeninės savybės. Neformalus investuotojai laikosi tiesioginės kontrolės nuostatos, t.y. pasitelkdami patirtį jie seka savo investicijas. Dažniausiai jie tampa įmonės akcininkais. Paprastai verslo angelai neinvestuoja daugiau nei 250 000 Eurų (Vanhanen, V. 2003, p. 10).

Smulkios ir vidutinės įmonės, pasinaudojusios verslo angelų finansavimu, susiduria su šio finansavimo būdo privalumais ir trūkumais. Jų santrauka pateikiama 3 lentelėje.

3 lentelė

„Verslo angelai“ – viena iš finansavimo alternatyvų – jų privalumai ir trūkumai

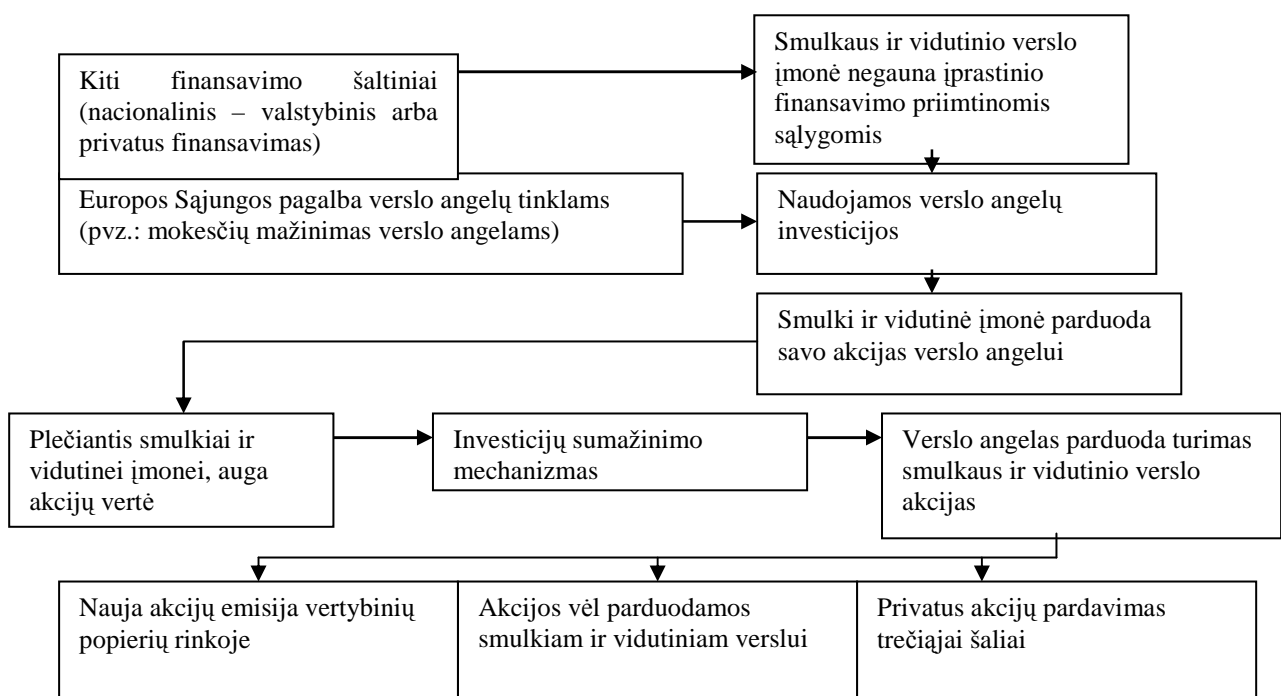
Privalumai	Trūkumai
Tinkamos konsultacijos smulkiam ir vidutiniam verslui gali sustiprinti bendrovę.	Smulkiai ir vidutinei įmonei tenka parduoti bendrovės akcinio kapitalo dalį. Tačiau kai kurios bendrovės nenori įsileisti išorinio investuotojo.
Investuotojas turi galimybę gauti didelį pelną iš ankstyvojo etapo investicijų į smulkų ir vidutinį verslą ir, esant galimybei, mokėti mažesnius mokesčius.	Investuotojas prisiima didelę riziką. Atlikti tyrimai rodo, kad didelį pelną duoda tik viena investicija iš penkių. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dalis yra susijusi su nedidele kontrole ir ją gali būti sunku parduoti.
Valdžios institucijoms verslo angelų programos gali padidinti rizikos kapitalo ir konsultavimo paslaugų apimtį, valstybei patiriant nedideles išlaidas.	Investuotojas ir verslininkas susiduria su rizika, kad ryšys tarp investuotojo ir smulkaus ir vidutinio verslo vadovo gali nutrukti.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Verslo angelai („neformalus rizikos kapitalas“) gali atlikti svarbų vaidmenį, aprūpinant smulkias ir vidutinio verslo įmones nuosavu kapitalu. Jie taip pat teikia įmonėms (formalaus ir neformalaus) konsultavimo ir mokymo paslaugas, kurios gali būti labai svarbios tokių įmonių plėtrai. Verslo angelų tinklai teikia lygiagrečias paslaugas, padėdami potencialiems investuotojams palaikyti ryšius su smulkias ir vidutinio verslo įmonėmis. Paprastai jie netyrinėja investavimo

galimybių. Tai daro ir atitinkamą sprendimą priima investuotojas ir smulkaus ir vidutinio verslo įmonės vadovas. Minėtieji tinklai gali imti mokestį už sėkmingą sandorį arba registracijos mokestį, (Vanhanen, V. 2003, p.11)

Daugeliu atveju verslo angelui nemokama už dirbtą laiką, tačiau, didėjant įmonės vertei, jis gauna dalį įmonės pelno. Kartais susitariama dėl mokesčio. Verslo angelas gali parduoti savo investiciją į bendrovę, ypač kai įmonės dalį perka prekybinis investuotojas.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

5 pav. Verslo angelų veikla praktikoje.

Praktinis „verslo angelų“ veikimas (5 pav.):

1. Smulkaus ir vidutinio verslo atstovas kreipiasi dėl finansavimo. Tačiau negauna finansavimo jam palankiomis sąlygomis dėl atitinkamų priežasčių (jau išnaudoti komerciniai finansavimo šaltiniai, nepakanka garantijų, per didelė rizika ir pan.).
2. „Verslo angelas“ įsigyja bendrovės akcijų.
3. Investavimo laikotarpiu investuotojas tampa įmonės dalininku, gali dalyvauti jos valdyme, kartu kontroliuojant investiciją, gali suteikti vertingas konsultacijas, kurių stoką jaučia smulkių ir vidutinių įmonių savininkai.
4. Išaugus smulkios ir vidutinės įmonės vertei, „verslo angelas“ turi tris alternatyvas – parduoti akcijas vertybinių popierių biržoje, leisti akcijas išsipirkti patiems verslininkams, perleisti akcijas trečiajai šaliai.

Steigiant verslo angelų tinklus, valdžios institucijos turi atsižvelgti į kai kuriuos toliau nurodytus papildomus specialius veiksnius:

1. *Valdžios institucijų vaidmuo finansavime* – valdžios institucijų vaidmuo, padedant steigti verslo angelų tinklus, gali apsiriboti tinklo valdymo ir steigimo finansavimu, nemokant įnašų į pačius investicinius fondus. Valdžios institucijos gali pageidauti imtis nacionalinės verslo angelų asociacijos steigimo iniciatyvos, siekiant bendradarbiauti kuriant tinklą regione, kuriame verslo angelų nėra;
2. *Verslininkystės principų kūrimas* – verslo angelų tinklo steigimo priemonės gali pagerinti rinkos veikimą finansavimo ir konsultavimo srityje, tačiau tokios iniciatyvos gali būti sėkmingos tik tada, kai yra sukurti verslininkystės principai, skatinantys steigti naujas įmones. Pageidautina, kad verslo angelų tinklas būtų steigiamas, įgyvendinant integruotą naujų įmonių plėtros ir „investuotojų pasirengimo“ skatinimo priemonių paketą.

Rizikos kapitalo fondai – viena iš finansavimo alternatyvų – rizikingų projektų finansavimas. Šiuolaikiniai rizikos kapitalo fondai investuojamas lėšas gauna iš kapitalo perteklių turinčių turtingų verslo konglomeratų, pensijų fondų, draudimo bendrovių ar pasiturinčių individų, kurie savo ruožtu tikisi didesnio pelno, nei bankų siūlomos palūkanos ar vertybinių popierių biržų grąža. Rizikos kapitalo fondai yra efektyvi priemonė, kuri: leidžia perskirstyti kapitalo perteklių ir nukreipti jį į kapitalui paklausias ir perspektyvias įmones; suteikia galimybes investuoti į vertybinių popierių biržas, neįvertintus pramonės sektorių ar įmones.

Rizikos kapitalas gali būti naudojamas finansuoti verslo idėjas ir verslą pradedančias bendroves, kurti naujus produktus ir technologijas, apyvartinio kapitalo didinimui, kitų įmonių įsigijimui, verslo konsolidavimui ar kompanijos balanso struktūros sustiprinimui. Rizikos kapitalo fondai taip pat leidžia spręsti nuosavybės ir valdymo problemas perperkant šeimos nuosavybėje esančias įmones ar finansuojant vadovybės išpirkimo sandorius (Kraučiuonas, D. 2002).

Rizikos kapitalo fondai investuoja į:

- augančias privačias įmones. Rizikos kapitalo fondai finansuoja tiek natūralų augimą, tiek ir įmonių įsigijimus bei susijungimus;
- įmonių restruktūrizavimą. Esant laikiniems sunkumams, bendrovė gali turėti per daug skolų ir jai gali reikėti naujo akcinio kapitalo injekcijos. Tai taip pat gali būti verslo restruktūrizavimo atvejis, kai bendrovei reikia kapitalo veiklos pertvarkymui;
- veiklą pradedančias privačias įmones. Ši kategorija apima „jaunas“ arba naujai įkurtas bendroves, kurioms pereinant į kitą plėtros etapą trūksta akcinio kapitalo ir partnerio su reikiama vadybos įgūdžiais;
- vadovybės išpirkimo sandorius, kai rizikos kapitalo fondai paremia vadovų komandas, kurios išvelgia geresnį įmonės plėtros potencialą nei esami savininkai.

Rizikos kapitalo fondai investuoja išpirkdami naujas akcijų emisijas, arba papildomai naudoja konvertuojamas paskolas ar kitus instrumentus, kurie leistų patenkinti įmonės finansavimo poreikius ir pakankamai apsaugotų fondo investuotas lėšas. Fondas realizuoja savo investiciją, parduodamas turimas akcijas strateginiam investuotojui ar esamiems įmonės akcininkams, todėl jis turi būti įsitikinęs, kad jo investicija po kelerių metų bus paklausī ir likvidi.

Paprastai fondai nesikiša į kasdieninę įmonės veiklą, tačiau aktyviai dirba bendrovės valdyboje ar padeda vadovybei savo žiniomis ir kontaktais finansų, veiklos planavimo, pagrindinių vadovų parinkimo bei įmonės struktūros optimizavimo srityse.

Rizikos kapitalo fondai, investuodami į įmones tikisi:

1. Sparčios verslo plėtros;
2. Stiprios vadovybės;
3. Pelningo pardavimo.

Didžioji fondų finansuojamų bendrovių ar projektų dalis yra labai rizikingi. Rizika apima neapibrėžtumus dėl veiklą pradedančios įmonės pajėgumo gauti pastovias pajamas, dėl vadovybės ir akcininkų kompetencijos bei sąžiningumo. Be to, skirtingai nuo bankų, rizikos kapitalo įmonės investuoja į projektus, kurie apdrausti mažu turtiniu užstatu arba užstato neturi iš viso. Dėl šių neapibrėžtumų rizikos kapitalo įmonės siekia didesnės investicijų grąžos negu bankai.

Taigi apibendrinant rizikos kapitalo fondų veiklą, galime teigti, kad:

1. Rizikos kapitalo fondai linkę investuoti ilgesniam nei trijų metų laikotarpiui, o investicijos trukmės iš anksto griežtai neapibrėžia;
2. Rizikos kapitalo fondas finansuoja įmonę iki savo investicijos pardavimo kitai šaliai momento, kuris labai priklauso nuo įmonės veiklos ir finansinių rezultatų;
3. Rizikos kapitalo fondai yra pasirengę finansuoti ne materialaus turto įsigijimu paremtus plėtros projektus;

4. Rizikos kapitalo fondo pagrindinis tikslas nėra investuotų pinigų susigrąžinimas iš įmonės, fondo tikslas – plėsti ir ateityje parduoti sėkmingai veikiančią verslą.
5. Dėl prisiimamos aukštos rizikos Rizikos kapitalo fondai siekia 25 – 40% metinės grąžos. Paprastai didžiąją dalį savo uždarbį fondai tikisi gauti iš akcijų pirkimo ir pardavimo kainų;
6. Rizikos kapitalo fondo uždarbį priklauso nuo verslo sėkmės ir jo vertės augimo. Siekdamas tai užtikrinti, Rizikos kapitalo fondas dalyvauja įmonės veikloje tiek pakilimo, tiek ir krizių laikotarpiams.

Sėkmingai veikiančioms, augančioms įmonėms dažnai pritrūksta kapitalo, kad pasiektų užsibrėžtus tikslus, kurie gali būti naujų produktų plėtra, naujų rinkų įsisavinimas ar noras įsigyti konkurentą.

Paruoštas smulkaus ir vidutinio verslo rizikos kapitalo fondų veiklos nuostatų projektas. Pagrindinis smulkaus ir vidutinio verslo rizikos kapitalo fondų veiklos tikslas – skatinti inovacinius projektus, o veiklos forma – dalyvauti naujų ir besiplečiančių bendrovių kapitalo formavime, įsigyjant jų akcijų. Šiuo projektu buvo siekiama išspręsti lėšų stygiaus problemą.

Akcinis kapitalas yra svarbi smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo dalis. Jis gaunamas iš kelių šaltinių – iš verslininko ir jo asocijuotų įmonių, verslo angelų, finansų įstaigų ir kt.

Akcinis kapitalas yra su didžiausia rizika susijęs smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo struktūros elementas. Pakankamas akcinis kapitalas gali pagerinti bendrovės kredito reitingą, reikalingą paskoloms komercinėmis sąlygomis arba kitų formų finansavimui gauti.

Smulkūs ir vidutiniai verslininkai, kurie pasirinko rizikos kapitalo fondų finansavimo programas, susiduria su fondų privalumais ir trūkumais. 4 lentelėje pateikiama jų santrauka:

4 lentelė

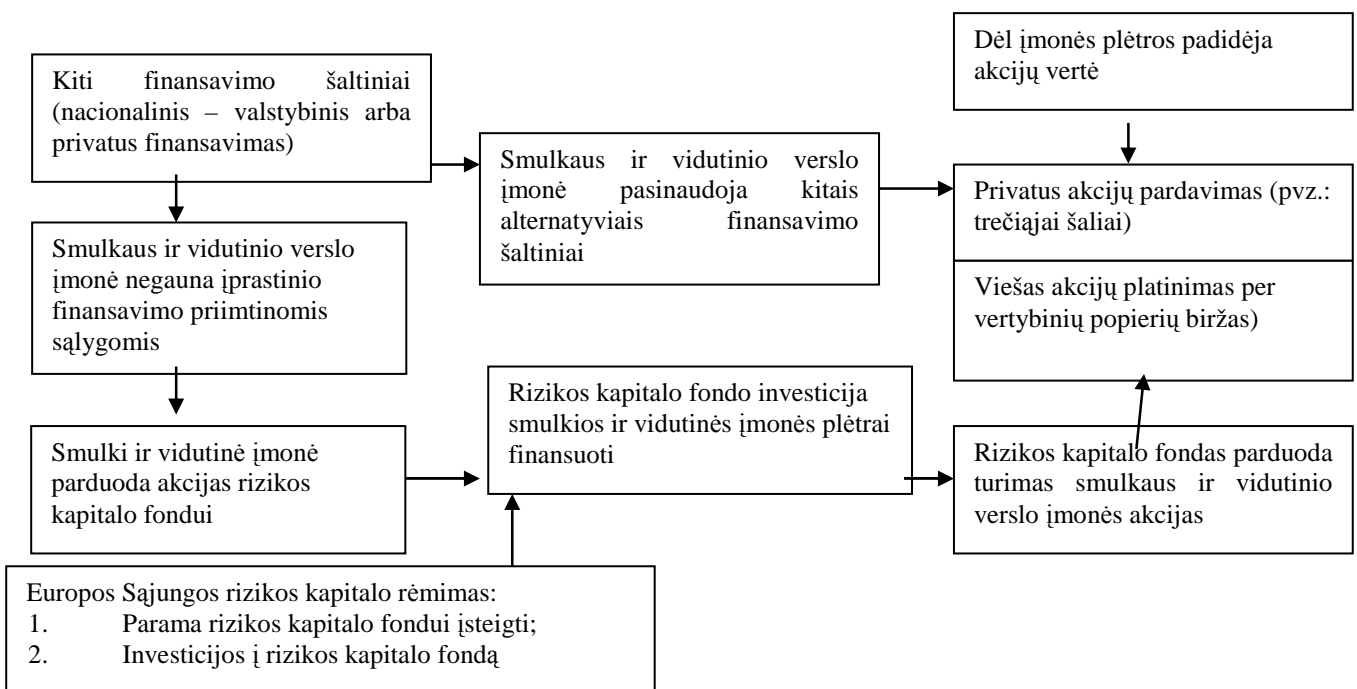
Rizikos kapitalo fondų finansavimo privalumai ir trūkumai

Privalumai	Trūkumai
Rizikos kapitalo fondų finansavimo šaltinis, galintis pagerinti smulkios ir vidutinės įmonės balanso struktūrą ir sudaryti papildomo finansavimo galimybes (pvz.: paskolos).	Smulkiai ir vidutinei įmonei trūkumu gali būti įmonės dalies pardavimas, dėl kurio sumažėja savininko turima akcinio kapitalo dalis ir atsiradęs mažumos interesų savininkas, kurio interesus būtina gerbti.
Investiciniam fondui labai pelningomis gali būti didelės rizikos investicijos.	Investiciniam fondui trūkumu gali būti mažumos dalis įmonėje, kurią gali būti sunku parduoti, jei fondas ieško galimybių savo investicijai realizuoti, nebent įmonė išaugtų.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Praktinis akcinio kapitalo fondo veikimas (6 pav.):

1. Smulkaus ir vidutinio verslo atstovas kreipiasi dėl finansavimo. Įmonė gali būti jau išnaudojusi komercinius finansavimo šaltinius. Pagal finansavimo struktūrą jai nepakanka savininko investicijos ir reikia papildomo akcinio kapitalo, kad ji galėtų gauti kitų formų finansavimą, pavyzdžiui, paskolas.
2. Fondas įsigyja bendrovės akcijų. Paprastai tai būna bendrovės išleistos naujos akcijos, už kurias gautas lėšas ji naudoja kai kuriems savo finansavimo poreikiams tenkinti.
3. Kai kuriais atvejais akcijos gali būti išleidžiamos, taikant priemoną prie nominaliosios vertės. Be to, joms gali būti skiriamas kitas finansavimas, pavyzdžiui, paskola.
4. Gali būti naudojamos mišrios priemonės, tokios kaip konvertuojamosios obligacijos.
5. Investavimo laikotarpiu fondas kontroliuoja investiciją, kartais konsultuodamas smulkias ir vidutines įmones.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

6 pav. Rizikos kapitalo fondo veikla praktikoje.

Kitos smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo alternatyvos. Bet kuris verslininkas, norėdamas pradėti ar plėsti savo verslą, turi įsigyti reikiamus gamybos veiksnius ir technologinę įrangą. Tam reikalingos papildomos lėšos, kurių įmonės dažniausiai neturi, arba turi per mažai. Pradėjus ieškoti papildomų lėšų verslui plėsti, įmonės susiduria su problema, kokį lėšų gavimo būdą pasirinkti:

1. Overdraftas – tai tokia kreditavimo forma, kai sutartimi tarp banko ir kliento nustatomas overdrafto limitas – kliento teisė sutartą laikotarpį turėti savo banko sąskaitoje nustatyto dydžio debetinių likutį, kurį klientas naudoja mokėjimams vykdyti, esant įplaukų į jo banko sąskaitą netolygumams. Overdraftas – efektyvus trumpalaikio kreditavimo būdas, padedantis subalansuoti įmonės pinigų srautus ir patenkinti apyvartinių lėšų poreikį.

2. Faktoringas – tai finansavimo forma, leidžianti patenkinti didėjančius tiek stambių, tiek ir smulkių įmonių apyvartinių lėšų poreikius. Naudojantis komercinių bankų siūloma faktoringo paslauga:

- neužšaldomi savi įmonės resursai;
- įmonei nereikia kredituoti kliento;
- spartėja atsiskaitymai su žaliavų tiekėjais;
- įmonė gali pasinaudoti tiekėjo teikiamomis papildomomis mokėjimo nuolaidomis.

Tai populiarī prekybos ir apyvartinių lėšų finansavimo paslauga, teikiama įmonėms, kurios susiduria su prekybai ir gamybai plėsti skirtų lėšų stygiumi. Tai ypač aktualu sparčiai augančioms mažoms ir vidutinėms įmonėms. Faktoringą būtų galima vertinti ne tik kaip efektyvų ir patikimą, bet ir verslo riziką mažinantį finansų rinkos instrumentą, kuris svarbus mažoms ir vidutinėms įmonėms, siekiančioms įgyti patikimos įmonės įvaizdį.

3. Forfeitingas – tai paslauga, kuri padeda įmonėms pagreitinti gautinų sumų surinkimo laikotarpį, tačiau dėl savo išskirtinumo ji nėra prieinama visoms smulkioms ir vidutinėms įmonėms. Tai tokia eksportuotojo kreditavimo forma, kai perkami arba parduodami vekseliai ar kiti skolos dokumentai;

4. Prekybos finansavimas – ši paslauga įmonėms patogi tais atvejais, kai dėl prekybos operacijos pobūdžio ir specifikos naudoti trumpalaikę paskolą ar overdraftą finansiniu bei laiko atžvilgiu nėra naudinga. Prekybos finansavimo atvejais įkeitimui naudojamos pačios prekės arba jas lydintys dokumentai;

5. Tiekėjo kreditas – šį skolinto kapitalo šaltinį gali naudoti tik mokūs verslininkai. Pasinaudodamas šiuo finansavimu, verslininkas gali grynus pinigus panaudoti kitiems tikslams. Komercinis kreditas – tai tradicinis susitarimas tarp verslininko ir kreditoriaus. Kreditas suteikiamas prekiu forma. Esant komerciniam kreditui, kreditinių santykių dalyvių susitarimu, skolininkas

skolą padengia vekselių forma. Komercinis kreditas nuo banko kredito skiriasi dalyvių sudėtimi, apiforminimo cikliškumu, procentų dydžiu ir kitais. Komercinės – prekybinės operacijos užbaigimas sutampa su kredito sandorio pradžia, kuris pasibaigia, kuomet skolininkas grąžina skolą. Esant komerciniam kreditui, perskirstomos materialinės vertybės, į sandorį įtraukiami tik tiekėjo resursai. Tuo komercinis kreditas skiriasi nuo bankinio, nes bankinio kredito sandorio objektas yra laikinai laisvi piniginiai išteklių, kurie gali būti ne tik kreditoriaus ir suteikiami grąžintinumo pagrindu. Esant komerciniam kreditui, nuosavybės teisė į vertybes pereina pirkėjui, taip pat jas gali panaudoti gamybiniame procese, o išskolinimus padengti vėliau. Verslininkui naudotis komerciniu kreditu yra naudinga tada, kai jis neturi pakankamai pinigų susimokėti už prekes – tiekėjas parduoda prekes skolon. Ši kredito forma padeda verslininkui nepertraukiamai vykdyti savo veiklą;

6. Bendra veikla ir bendros įmonės su užsienio partneriais Lietuvoje tampa įprastiniu reiškiniu;

7. Atviras ir uždaras akcijų platinimas leidžia įmonei gauti piniginių lėšų finansavimo poreikiams padengti.

1.5. Mišrūs finansavimo šaltiniai – Struktūriniai fondai

Struktūriniai fondai yra vienas iš patraukliausių ilgalaikių finansavimo šaltinių. Jie negali būti priskirti nei skolintiems, nei nuosaviems finansavimo šaltiniams, nes turi ir nuosavų, ir skolintų finansavimo šaltinių savybių. Struktūrinių fondų pagrindinis privalumas yra tas, kad piniginės lėšos nepadidina finansinių išpareigojimų, o išlaidos, susijusios su piniginių lėšų gavimu, yra mažos. Tačiau iš Struktūrinių fondų gautos piniginės lėšos turi turėti tikslinę paskirtį. Taip pat trūkumus galime išvelgti piniginių lėšų gavime: sunku prognozuoti lėšų gavimą, kuris dažnai būna neoperatyvus (Kaminskaitė, K., 2004).

Struktūriniai fondai yra Europos Sąjungos finansinis instrumentas, skirtas sumažinti regionų išsivystymo skirtumus ir skatinti menkiausiai išsivysčiusių regionų plėtrą.

Smulkaus ir vidutinio verslo sektoriaus atstovams deklaruojama dvejopa nauda: galimybė pasinaudoti tiesiogine (tai paramos tipas, kai įmonės gali gauti pinigus negrąžinamų arba grąžinamų subsidijų, palūkanų dengimo, mikrokreditų arba garantijų forma) arba netiesiogine (tai paramos tipas, kai įmonės galės gauti paramą subsidijuojamų paslaugų verslui, teikiamų per viešąsias verslo paramos institucijas forma (kai teikiamos paslaugos privačiom įmonėm, už kurias įmonėm nereikės mokėti iš viso arba mokėti tik mažą dalį tikrosios jo vertės – verslo konsultacijas, mokymai, verslo inkubatoriai, kt.) parama; bei siūloma dalyvauti viešojo sektoriaus įgyvendinamuose projektuose – tiekdami įrangą, paslaugas, tiesdami kelius, statydami objektus, kt (Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros strategija iki 2015m.).

Norintieji pasinaudoti struktūrinių fondų numatoma teikti parama, turi parengti projektą, kuriam yra nustatyti kriterijai:

- projektas atitinka rėmimo strategiją (Europos Sąjungos ir Lietuvos politika apibendrinama bendrajame programavimo dokumente);
- projektas turi demonstruoti pridedamąją vertę;
- projekte turi atsispindėti papildomumo principas (be Europos Sąjungos paramos projekto nebūtų įmanoma įgyvendinti) bei tęstinumo principas (ne vienkartinė nauda) (Smulkių ir vidutinių įmonių finansiniai rodikliai).

Pretenduoti į struktūrinių fondų teikiamą paramą gali visos savarankiškos smulkios ir vidutinės įmonės, kurių darbuotojų skaičius neviršija 250 darbuotojų, metinės pajamos neviršija 138 mln. litų, balansinė vertė yra ne didesnė kaip 93 mln. litų.

Norintieji pasinaudoti struktūrinių fondų parama, pirmame etape turi suformuoti tinkamą verslo idėją, susipažinti su taisyklėmis, parengti reikiamus dokumentus, pateikti paraišką ir laimėti konkurse. Kai kurie Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai, siekdami tikslo, kad įmonės galėtų efektyviai įsisavinti ir valdyti struktūrinius fondus, siūlo savo pagalbą, tai yra konsultavimo paslaugos, informacijos suteikimas bei kitokia parama, tarpininkavimo paslaugas su institucijomis bei konsultavimo įmonėmis. Kai kurie komerciniai bankai Lietuvoje teikia ko – finansavimo paslaugas tai yra įmonei reikalingų nuosavų lėšų formavimas, papildomų lėšų įgyvendinant projektą suteikimas. Ko – finansavimas yra vienas iš svarbiausių reikalavimų teikiant paraišką struktūrinių fondų finansavimui gauti. Projekte turėtų dalyvauti tiek „valdiškos“, tiek ir nuosavos lėšos.

Europos Sąjungos paramos mechanizmas yra kompensacinis. Tai reiškia, kad projektai iš pradžių turės būti finansuojami savo lėšomis, iki bus gauta parama, įmonės turės finansuoti dalį projekto savo (nuosavomis ar skolintomis) lėšomis. Nustatytą finansavimo intensyvumą galime išreikšti skaičiais: Smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms kompensuojama iki 65 proc. tinkamų išlaidų ir iki 50 proc. tinkamų konsultavimo išlaidų. Minimali paramos suma yra 10 tūkst. Lt., maksimali – 50 mln. Lt.

Verslininkas, pretenduojantis į Europos Sąjungos paramos mechanizmą, turi įgyvendinti sekančius etapus:

- apibrėžti verslo idėją;
- susirasti konsultantus, susipažinti su dokumentais;
- apsispręsti ar verta investuoti į projektą;
- susirasti banką, finansinį partnerį;
- jeigu verta – rengti dokumentus;
- laimėti konkursą.

Teisinis pagrindas, norint pasinaudoti Struktūrinių fondų parama – Bendrasis programavimo dokumentas – tai šalies investicinis planas, kuriame numatytos prioritetingos kryptys, priemonės ir remtinės veiklos. Bendrojo programavimo dokumente veiklos finansuojamos su Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama, t.y. Europos Sąjunga finansuoja Lietuvos biudžetą, iš kurio vėliau teikiama parama verslui ar kitoms sritims:

SF parama = nacionalinio biudžeto lėšos + ES biudžeto lėšos (per 4 fondus)

Paramos verslui tipai:

1. Tiesioginės paramos formos: negražinamos subsidijos; gražinamos subsidijos; palūkanų dengimas; rizikos kapitalas; garantijos; mikrokreditai; verslo angelų tinklo paslaugos. Tiesioginė parama teikiama per valstybės pagalbos schemas (pinigų davimas privačioms įmonėms yra reguliuojamas konkurencijos ir valstybės pagalbos teisės, t.y. turi būti užtikrinta, kad nebus iškraipyta konkurencija).
2. Netiesioginės paramos formos: nemokamos ar iš dalies mokamos konsultacijos, mokymai; informacinių ir duomenų bazių, laisvai prieinamų įmonėms, kūrimas ir palaikymas; informavimo kampanijos; atitikties infrastruktūros sukūrimas ir plėtra ir kt.

Akivaizdu, kad tam tikri paramos smulkios ir vidutinės įmonės tiesioginėmis subsidijomis būdai galėtų būti išnaudojami efektyviau, jei tie pinigai būtų investuojami į rizikos kapitalo schemas, bendrai finansuojamas iš valstybinio ir privataus sektoriaus lėšų. Valstybiniai fondai, investuojantys į rizikos kapitalo schemas, ne tik veikia kaip svertai privataus sektoriaus lėšoms gauti, bet taip pat suteikia galimybę pasinaudoti privataus sektoriaus finansine patirtimi ir žiniomis. Be to, naudojant valstybinius fondus rizikos kapitalo priemonėms remti, fondų lėšos yra gražinamos į apyvartą.

Vykdamas Europos Sąjungos struktūrinių fondų programas, šalis narė yra skatinamos diversifikuoti smulkios ir vidutinio verslo finansavimo iš valstybės lėšų priemonės. Paramai tiesioginėms subsidijoms nuolat skiriamos didžiulės lėšos, tačiau rizikos kapitalo priemonės galėtų pakeisti paramą tiesioginėmis subsidijomis.

Yra daug priežasčių, dėl kurių rizikos kapitalo finansavimas vis dažniau priskiriamas ES regioninės politikos finansavimo galimybėms:

1. Nepaisant ilgamečio ir plataus masto finansavimo iš struktūrinių fondų, skirtumai tarp regionų sumažėjo nežymiai, ir dėl to reikia apsvarstyti alternatyvios pagalbos galimybes;

2. Rizikos kapitalo finansavimo būdai geriau pritaikyti „žinių ekonomikos“, kuri dabar pripažinta naujų darbo vietų ir gerovės kūrimo pagrindiniu veiksniumi, reikalavimams;
3. Vidurio ir Rytų Europos šalims įstojus į ES, išaugo ES lėšų poreikis, ir dėl to būtina užtikrinti efektyvesnį turimų lėšų naudojimą.

Dėl šių ir kitų priežasčių Struktūrinių fondų taisyklėse 2000–2006 m. vis daugiau dėmesio skiriama rizikos kapitalo finansavimo priemonėms, tokioms kaip rizikos kapitalo finansavimas išleidžiant akcijas ir naujoviškos paskolų programos, kaip viešosios politikos priemonė, kuri yra ekonomiškai efektyvesnė ir tvaresnė, nei subsidijos. Minėtose taisyklėse valstybėms narėms numatyta galimybė dar 10 % lėšų skirti toms smulkaus ir vidutinio verslo įmonių investicinio projekto dalims, kurios finansuojamos ne iš subsidijos.

Galime išskirti kai kurias smulkias ir vidutinio dydžio įmonių grupes, kurios gali negauti reikiamo finansavimo. Pavyzdžiui, komercinis bankas neturi galimybių finansuoti smulkios įmonės dėl toliau nurodytų priežasčių:

- nepakankama veiklos istorija;
- nepakankamas užstatas;
- nustatytas apribojimo pažeidimas;
- kredito reitingas gali neatitikti priimtino intervalo;
- nepakankamas informavimas.

Apibendrinant Struktūrinių fondų deklaruojamas finansavimo formas, 5 lentelėje pateikėme pagrindinius finansavimo šaltinius.

5 lentelė

Finansavimo šaltiniai iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų

Finansavimo priemonių rūšis	Įprastiniai šaltiniai
Formalus nuosavas – rizikos kapitalas	Rizikos kapitalo fondai, bankai

Neformalus nuosavas kapitalas – verslo angelai	Investuotojų tinklai ir individualūs investuotojai
Mikrokreditai	Specialieji fondai
Garantijos	Garantijų fondai ir savitarpio garantijų asociacijos
Paskolų finansavimas	Plėtros agentūrų bankai ir fondai

Šaltinis: sukurta autoriaus

Paskolos yra svarbiausias smulkaus ir vidutinio verslo išorinio finansavimo šaltinis. Paprastai jos mokamos iš valstybės remiamo rizikos kapitalo arba paskolų fondų ar pagal palūkanų subsidijų programas. Abu šie šaltiniai yra tradiciniai regioninės plėtros finansavime.

Privatus kapitalas gali būti naudojamas tik paskolas teikiančiam fondui, kuriam naudojamos struktūrinių fondų lėšos, taip pat kaip rizikos kapitalo fondams (iš kurių taip pat dažnai teikiamos paskolos) finansuoti, siekiant užtikrinti didesnę poveikį. Turi būti atsižvelgiama į paskolų laikotarpius ir jų naudojimą, palūkanų normas ir galimus nuostolius dėl paskolų negražinimo. Pagal palūkanų subsidijų programas palūkanų subsidija mokama ne į tą patį fondą, kaip paskolos pagrindinė suma, o išmokama atskirai dalimis, kai ateina laikas gražinti pagrindinę paskolos sumą ir mokėti palūkanas, ir tai gali tęstis daug metų. Subsidijos išmokamos skolinančiam bankui arba skolininkui kaip palūkanų nuolaida.

Nuo atskirų paskolų dydžio gali priklausyti fondo arba palūkanų subsidijų programos administracinės išlaidos. Nedidelių paskolų administravimas yra brangesnis, bet jos gali suvaidinti ypač svarbų vaidmenį, suteikiant trūkstamą finansavimą.

Paskolų fondai gali būti skirti konkrečioms grupėms ir gali būti viena iš pagrindinių mikroįmonių plėtros rėmimo priemonių. Labai svarbu įvertinti skolininko kreditingumą. Paskolų fondas stengiasi išvengti netinkamo komercinių paskolų skyrimo – jeigu smulkaus ir vidutinio verslo įmonė gali gauti finansavimą iš komercinio šaltinio, ji turėtų taip ir padaryti. Paskolos gali būti neteikiamos smulkiai ir vidutinei įmonei, kurių kredito rizikos

įvertinimai žemiausi (įskaitant užstatus teikiančias smulkiam ir vidutiniam verslui). Tokiu būdu siekiama rasti tinkamiausius skolininkus iš likusios smulkaus ir vidutinio verslo įmonių grupės.

Praktinis paskolų fondo veikimas:

1. Paskolų fondo programa sudaroma nustatytam laikotarpiui ir finansuojama iš nacionalinių, ES šaltinių bei privačių šaltinių. Privataus finansavimo šaltiniai apima skolinimąsi iš bankų arba kitų šaltinių;
2. Fondas gali būti bendrai finansuojami struktūrinių fondų lėšomis;
3. Smulki ir vidutinė įmonė kreipiasi dėl paskolos į fondą arba banką, kuris vykdo palūkanų subsidijų programą arba joje dalyvauja, atliekant pareiškėjo kredito reitingo, verslo plano ir tikslų įvertinimą;
4. Fondas nustato komercinę palūkanų normą, kuri paprastai būna lygi lėšų kainai, pridėjus 4–6 %, arba šiek tiek mažesnę palūkanų normą, jeigu į fondą investuojamos valstybės lėšos. Pirmuoju atveju skolininko mokama faktinė palūkanų norma gali būti sumažinta, taikant palūkanų subsidiją arba nuolaidą;
5. Atėjus laikui, įmonė grąžina paskolą arba neįvykdo savo įsipareigojimo bankroto atveju. Jeigu bankui mokamos palūkanų subsidijos, siekiant sumažinti skolininkams banko taikomas palūkanų normas, programai remti gali būti sudaroma garantijos sutartis, pagal kurią bankas gauna dalinę kompensaciją už kredito nuostolius, jeigu paskola negražinama.

Smulkus ir vidutinis verslas susiduria su paskolų, teikiamų per Europos Sąjungos struktūrinių fondų numatytas programas – kaip viena iš finansavimo šaltinių alternatyvų – privalumais ir trūkumais, kurie apibendrinami 6 lentelėje:

6 lentelė

Paskolų privalumai ir trūkumai

Privalumai	Trūkumai
Paskolos yra pagrindinis kapitalo šaltinis smulkiam ir vidutiniam verslui, kuriam reikia lėšų plėtrai.	Skolintojai paprastai reikalauja užstato arba atlieka kredito vertinimą, kuris gali diskriminuoti verslą pradedančias bendroves, dažnai neturinčias pakankamo užstato. Dėl to jiems tenka mokėti garantijos priemoką, kad gautų kreditą.
Pagal kai kurias paskolų programas paskolos	Teikiant paskolas, būtina atsižvelgti ir į kitų formų

gali būti teikiamos, nereikalaujant užstato, o tai padidina smulkaus ir vidutinio verslo skolinimosi galimybes.	finansavimą, įskaitant pakankamo dydžio nuosavą kapitalą.
---	---

Šaltinis: sukurta autoriaus

Kadangi finansavimas yra svarbus, patirtis rodo, kad daugelis steigiamų mažų ir vidutinio dydžio įmonių negalės veikti sėkmingai, jeigu nebus remiamos kitais būdais. Pavyzdžiui dauguma būsimų verslininkų pradeda nuo geros naujo produkto idėjos ir gali turėti reikiamų specialių žinių, tačiau jiems gali trūkti pagrindinių verslo įgūdžių, kurių reikia komerciniu požiūriu sėkmingam idėjos įgyvendinimui. Panašiai, dėl valdymo trūkumų dažnai žlunga veikiančios įmonės, pasiekusios pereinamojo laikotarpio etapą ir iš mažųjų pavirtusios vidutinėmis įmonėmis.

Mikrofinansavimo srityje paprastai reikia gana elementarios patirties, susijusios su klientų konsultavimu. Tačiau nuosavųjų išteklių sektoriuje reikia labiau specializuotų žinių, norint veikti produktyviai.

Europos Sąjunga žada didesnę ir greitesnę paramą kandidačių smulkioms ir vidutinėms įmonėms nei jų stambesnėms konkurentėms. Prognozuojama, kad be tiesioginės pagalbos iš struktūrinių fondų žymiai išaugs ir netiesioginės galimybės: geresnės finansavimo sąlygos, platesnė ir išsamesnė informacinė pagalba.

2. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PARAMOS VERTINIMO METODIKA

2.1. Nacionalinė darnaus vystimosi strategija

Kalbant apie darnaus vystimosi strategiją, privalome paminėti 2003 -09-11 LRV nutarimą Nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystimosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“. Sekant jo nuostatomis, pagrindinis Lietuvos darnaus vystimosi siekis – pagal ekonominio ir socialinio vystimosi, regioninės plėtros, išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius iki 2020 metų pasiekti esamą ES vidurkį, pagal aplinkos taršos rodiklius – neviršyti ES leistinių normatyvų, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų. Įgyvendinti šį siekį įmanoma tik diegiant ūkyje naujausias, aplinkai mažesnę neigiamą poveikį darančias technologijas. Tokie verslo subjektai, kaip smulkus ir vidutinis verslo įmonės, nėra pajėgus savarankiškai įgyvendinti subalansuotos plėtros modelio, todėl užtikrinant darnų judėjimą Europos Sąjungos nuostatų link, reikalinga papildoma finansinė intervencija.

Siekiant darniojo vystimosi, būtina visas gyvenimo sritis apimanti politika ir valstybės strategijų koordinavimas. Šios problemos negalima išspręsti atskiruose vyriausybės departamentuose, o tik tada jei sprendimai bus priimami plačiame sprendimus priimančių institucijų rate. Subalansuota plėtra dabar yra vienas iš pagrindinių Europos Sąjungos tikslų. Siekiant suderinti priešprieša tarp subalansuotos plėtros ir kitų strateginių tikslų, reikia ne tik apjungti Europos Sąjungos politikos aplinkos, socialinius ir ekonominius veiksnius, bet ir tai kaip veikia kitos strategijos Europoje ir už jos ribų. Pavyzdžiui, Europos darnaus vystimosi strategijoje numatyta, jog visos ES veiklos kryptys „turi aktyviai remti kitų, ypatingai trečiojo pasaulio šalių pastangas darnesniai vystimuisi pasiekti“. (Opuku, C., Jordan, A., 2004, p.15)

„*Darnus vystimasis* – tai plėtra, tenkinanti žmonijos reikmes dabar, neapribojant galimybių ateities kartoms tenkinti savąsias.“ [44]

Norint geresnės gyvenimo kokybės dabar ir ateityje, ekonomikos, socialinės raidos ir aplinkosaugos tikslai yra derinami ir papildo vienas kitą. Bei galima sakyti, jog *darnus vystimasis* – tai aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, priemonių bei veiksmų dermė, sudaranti galimybes pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir būsimoms kartoms, neperžengiant leistinių poveikio aplinkai ribų.

Darnaus vystimosi principai tarptautiniu mastu buvo patvirtinti Jungtinių Tautų aplinkos ir vystimosi viršūnių susitikimo deklaracijoje 1992 metais Rio de Žaneire. Šiame susitikime buvo priimta ir išsami veiksmų programa – „Darbotvarkė 21“, kurioje buvo pabrėžta, kad visos šalys turi bendradarbiauti vystymo ir aplinkosaugos srityje, susiejant tai su gyventojų socialinėmis

reikmėmis, ir turi pradėti sėkmingai įgyvendinti šią programą. Po dešimties metų, 2002 metais, visų pasaulio šalių atstovai vėl rinkosi į aukščiausiojo lygio susitikimą Johanesburge, kur buvo konstatuota, kad per praėjusius 10 metų darnaus vystimosi srityje buvo pasiekta daug mažiau, nei planuota. Todėl šio susitikimo moto buvo – „Nuo planų prie darbų“ ir visos šalys buvo įpareigosotos parengti ir pradėti įgyvendinti nacionalines darnaus vystimosi strategijas.

Lietuvos nacionalinė darnaus vystimosi strategija (toliau - Strategija) buvo patvirtinta 2003 m. rugsėjo 11 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 1160. Aplinkos ministerija buvo paskirta atsakinga už šios Strategijos įgyvendinimo koordinavimą. Numatyta, kad turi būti rengiamos dvimetės šios Strategijos įgyvendinimo ataskaitos ir teikiamos Nacionalinei darnaus vystimosi komisijai, suinteresuotoms žinyboms, su ja supažindinama visuomenė. (Nacionalinės darnaus vystimosi strategijos įgyvendinimo 2003-2004 metais ataskaita)

Pastaruoju metu Lietuvoje dažnai diskutuojama, koks turėtų būti pagrindinis Lietuvos siekis, jai tapus Europos Sąjungos ir NATO aljanso nare. Šis klausimas tiesiogiai siejasi ir su Nacionalinės darnaus vystimosi strategijos tikslais ir uždaviniais. Prieš bandant atsakyti į šį klausimą, turime suprasti vieną labai svarbų dalyką – kol kas Lietuva ES nare yra tik juridškai ir tai su gana rimtomis išlygomis, o faktiškai iki tikrosios Europos Sąjungos narės mes turime nueiti ilgą kelią. Nežiūrint itin spartaus pastarųjų metų Lietuvos ekonomikos augimo ir rimtų socialinių pokyčių, akivaizdu, kad ilgų okupacijos metų sąlygoto atsilikimo neįmanoma įveikti per kelerius metus. Todėl tikrai nereikėtų vargintis ieškant Lietuvai kokių tai specialių tikslų ar misijų, nes šis tikslas, bent jau artimiausiems 10 – 15 metų, labai konkretus ir aiškus – efektyviai įsisavinti ES teikiamas galimybes bei paramą ir tapti tikraisiais ES nariais, t. y. pasiekti, kad Lietuvos žmonės gyventų pasiturinčiai bei gražioje ir švarioje aplinkoje.

Nacionalinės darnaus vystimosi strategijos pagrindinis tikslas suformuluotas būtent taip - suderinti aplinkos apsaugos ir ekonominio bei socialinio vystimosi interesus, užtikrinti švarią ir sveiką aplinką, veiksmingą gamtos išteklių naudojimą, visuotinę ekonominę visuomenės gerovę bei stiprias socialines garantijas ir per strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 m.) pagal ekonominius, socialinius bei gamtos išteklių naudojimo veiksmingumo rodiklius pasiekti dabartinį

Europos Sąjungos šalių (senbuvų) vidutinį lygį, o pagal aplinkos taršos rodiklius neviršyti ES leistinių normatyvų, įgyvendinti tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos teršimą ir indėlį į globalinę klimato kaitą, reikalavimus. Jei ir toliau sėkmingai judėsime link šio tikslo, išspręsimė visas opiausias mūsų dabarties 4 problemas - Lietuvos piliečiai ne tik masiškai nebeemigruos į užsienį, bet ir pradės grįžti atgal, nes galės dirbti ir gerai užsidirbti čia – Lietuvoje; galėsime pakankamai lėšų skirti mokslui ir žinių visuomenės kūrimui, tai sustabdys „protų nutekėjimą“, nes gabūs jauni specialistai galės patenkinti ne tik savo intelektualinius, bet ir materialinius poreikius neišvykdami iš Tėvynės; tai užtikrins vidinį politinį Lietuvos stabilumą ir užkirs kelią populistinių

politinių jėgų destruktiviai veiklai; tai užtikrins tarptautinį Lietuvos autoritetą, galėsime tapti tikrais regiono lyderiais ir savo pavyzdžiu užsitarnauti kitų šalių pagarbą; tai padės išsaugoti ir Lietuvos kultūrinį identitetą, nes tik savo valstybėje gerai besijaučiantys ir ja besididžiuojantys piliečiai gali sėkmingai išspręsti šį uždavinį intensyvių globalizacijos procesų akivaizdoje. (Nacionalinės darnaus vystimosi strategijos įgyvendinimo 2003-2004 metais ataskaita)

Rengiant šią Strategiją, atsižvelgta į Lietuvos specifiką, visų pirma į tai, kad transformacinės ūkio depresijos metu gamtos išteklių naudojimas ir aplinkos tarša sumažėjo keleriopai ir spartėjantis ekonomikos augimas kurį laiką neišvengiamai lems tam tikrą gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos taršos didėjimą. Taigi per šioje strategijoje numatytą Lietuvos vystimosi etapą, siekiant nustatyti išteklių naudojimo ir aplinkos taršos pokyčius, daugiausia dėmesio numatoma skirti ekologinio efektyvumo rodikliams – energijos ir kitų gamtos išteklių sąnaudoms BVP vienetui, teršiančių ir klimato kaitą skatinančių medžiagų emisijai BVP vienetui, sutartiniam energijos sąnaudų vienetui ir panašiai. (LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės darnaus vystimosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ 2003 m. rugsėjo 11 d. Nr. 1160)

2.2. Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimo metodika

Yra taikoma eilė paramos SVV priemonių, pradedant finansine parama ir baigiant informacinės struktūros bei institucijų plėtra. Įgyvendinant SVV paramos politiką labai svarbu yra įvertinti paramos SVV efektyvumą bei parinkti efektyviausiais darnaus vystimosi požiūriu paramos priemones. Kadangi yra daug svarbių kriterijų, vertinant paramos efektyvumą, būtina daugiakriterinė analizė. Ji gali būti atliekama tiek įmonės lygmenyje, tiek regiono ir šalies mastu. Taigi eilė kriterijų arba darnaus vystimosi rodiklių kriterijai gali būti taikomi tiek vertinant paramos SVV efektyvumą įmonės, tiek regiono ar šalies lygmenyje ir turi apimti visas svarbiausias darnaus vystimosi dimensijas: ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę.

Įmonės lygmenyje ekonominiai efektyvumo rodikliai apimtų pagrindinių įmonės finansinių rodiklių pasikeitimus, gavus ir įsisavinus valstybės finansinę ar kitokią paramą. Socialiniai rodikliai tokie apimtų sukurtų naujų darbo vietų skaičių, darbuotojų pajamų augimą ir kt. Aplinkosauginiai rodikliai, tokie kaip taršos įmonėje sumažėjimas, leistų įvertinti paramos SVV aplinkosauginį efektyvumą.

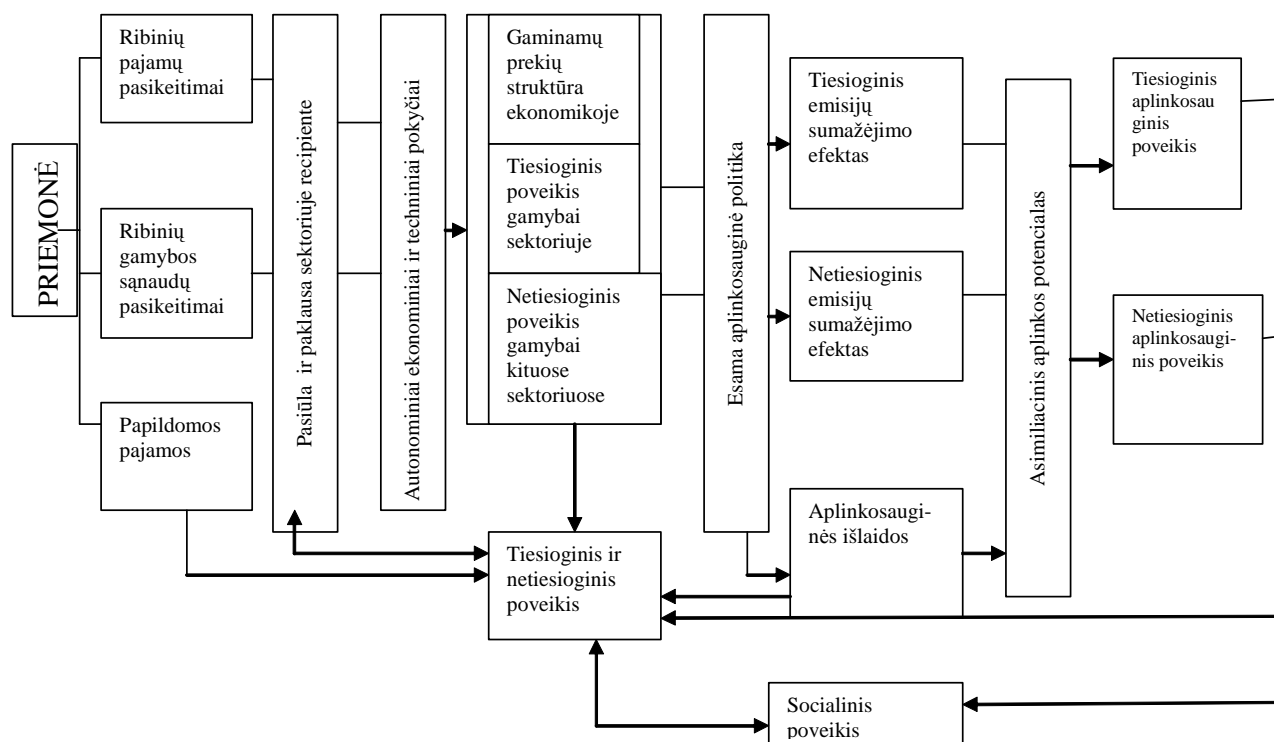
Šalies lygmenyje pagrindiniai darnumo rodikliai apimtų: BVP augimą, užimtumo didėjimą, taršos mažėjimą ir kt. Taigi, būtina sukurti kompleksinę rodiklių sistemą paramos SVV efektyvumui įvertinti įmonės, regiono ir šalies mastu pagal socialinius, ekonominius ir aplinkosauginius rodiklius. Daugiakriterinės sprendimų priėmimo modulis leistų įvertinti paramos priemonės efektyvumą arba palyginti priemones pagal jų efektyvumą darnaus vystimosi kontekste.

Valstybės politikos priemonių įgyvendinimo aplinkosauginiai, ekonominiai ir socialiniai efektai bei jų ryšys pateiktas 7 pav. Integruotas politikos priemonės poveikio vertinimas šalies mastu turėtų prasidėti nuo ekonominio poveikio vertinimo. Pirmiausia reikia identifikuoti priemonės poveikio recipientus – sektorius ar jų grupes, kuriuos palies konkrečios nagrinėjamos priemonės įgyvendinimas, bei nustatyti, kaip ši valstybės intervencija į rinkas veikia kainas, produkcijos gamybos ir vartojimo apimtį, taip pat gyventojų pajamas (gamybos struktūrą ir apimtį ekonominėje sistemoje).

Produkcijos gamybos apimtį pasikeitimai tiesiogiai veiks ir teršalų emisijų į atmosferą, vandenį ir gruntą pasikeitimus. Šių pokyčių intensyvumas priklausys nuo esamos aplinkosaugos politikos pobūdžio. Jeigu sektoriai – intervencijos recipientai – yra reguliuojami griežtų aplinkosauginių standartų, paramos SVV poveikis bus nedidelis.

Vienos visuomenės grupės, įvedus paramą SVV, patirs nuostolių, o kitos – naudą. Didžiausia socialinė nauda būtų užimtumo augimas, kuris tiesiogiai susijęs su BVP augimu.

Nustačius politikos priemonės įgyvendinimo efektus bei jų tarpusavio ryšį, reikia apskaičiuoti skirtingus šio poveikio rezultatus (įvertinti pasirinktų poveikio vertinimo rodiklių pokytį, įdiegus priemonę) ir juos palyginti. Kartais tai padaryti labai sunku, nes intervencijos į rinkas poveikis nėra tiesioginis ir pasireiškia ilga vieno su kitu susijusių poveikių grandine.

Šaltinis: (Štreimikienė, D., 2007, p.95.)

7 pav. Integruota valstybės paramos poveikio vertinimo schema.

Socialinių, aplinkosauginių ir ekonominių intervencijos į rinkas pasekmių įvertinimas leidžia priimti sprendimą dėl galimos priemonės įgyvendinimo, remiantis sąnaudų ir naudos

analize, kai priemonės įgyvendinimo nauda palyginama su jos įdiegimo sąnaudomis. Standartine taisykle intervencijai į rinkas pateisinti turėtų būti sąlyga, kad bendra priemonės įgyvendinimo nauda yra didesnė už jos įgyvendinimo sąnaudas, t. y. intervencija į rinkas padidina ekonominę gerovę. Tačiau ne visus aplinkosauginius ir socialinius poveikius galima kiekybiškai įvertinti.

Tarp savęs nepalyginus vienas kitam prieštaraujančius efektus galima įvertinti, tik atlikus daugiakriterinę analizę. Ji leidžia priimti sprendimus, atsižvelgiant į aibę kartais vienas kitam prieštaraujančių kriterijų. Siekiant rasti racionalų sprendimą, parenkama daug kriterijų, jiems suteikiami skirtingi svoriai, o šie kriterijai išreiškiami vienodais matavimo vienetais, daugiausia piniginiiais. TATENA sukurtas sprendimų priėmimo kompiuterinis modelis DAM leidžia greitai ir paprastai atlikti daugiakriterinę analizę ir gauti optimalų sprendimą, parenkant įvairias kriterijų kombinacijas ir keičiant jų svorius. (Štreimikienė, D., 2007, p.95)

Svarbiausia yra įvertinti poveikius arba juos išmatuoti konkrečių rodiklių, atspindinčių visas darnaus vystymosi dimensijas, sistema. 7 lentelėje pateikti pagrindiniai ekonominiai, socialiniai ir aplinkosauginiai rodikliai, atspindintys paramos SVV efektyvumą darnaus vystymosi kontekste. Kaip matyti iš lentelėje pateiktų rodiklių, ne visus juos galima įvertinti kiekybiškai, kai kurie rodikliai gali būti įvertinti tik kokybiškai, nustatant ar valstybės parama verslui yra efektyvi darnaus vystymosi požiūriu arba palyginant keletą valstybės paramos SVV priemonių ir nustatant, kuri iš jų yra efektyviausia, įgyvendinant darnaus vystymosi principus. Kokybiniam rodiklių įvertinimui gali būti taikoma balų sistema, siekiant nustatyti, kuri paramos SVV priemonė yra efektyvesnė. Tarkime palyginame tiesiogines valstybės subsidijas SVV su valstybės steigiamais verslo inkubatoriais. Arba mokesčių lengvatas SVV bei verslo informacijos centrų steigimas.

7 lentelė

Ekonominių, aplinkosauginių ir socialinių darnaus vystymosi rodiklių šalies lygmenyje pavyzdžiai

Ekonominiai rodikliai	Socialiniai rodikliai
Ekonominis augimas	Užimtumas
Investicijos	Pajamų pasiskirstymo netolygumas
Technologiniai pokyčiai ir inovacijos	Lavinimas ir švietimas
Pajamų augimas	Sveikata
Klasterių ir technologinių platformų plėtra	Socialinės garantijos
Regioninė plėtra ir netolygumų mažėjimas	Žinių visuomenės plėtra
Aplinkosauginiai rodikliai	Verslumo ir antreprenerystės plėtra
Atmosferos tarša	Teisingumas
Vandens tarša	Dalyvavimas
Atliekos	Solidarumas

Bioįvairovė	
Senkantys išteklių	

Šaltinis: (Štreimikienė. D., 2007, p.96)

Ši pateikta paramos SVV efektyvumo vertinimo metodika gali būti pritaikyta tiek atliekant modeliavimą, taikant bendruosius ir dalinės pusiausvyros modelius, tiek atliekant ex-post įvertinimą po priemonės įdiegimo, t.y. įvertinus paramos SVV efektyvumą pagal išaugusį BVP, padidėjusį užimtumą, tačiau šiuo atveju problematiška atskirti paramos SVV įtaką BVP augimui, nes BVP auga ir dėl kitų priežasčių. Tas pats pasakytina apie užimtumo augimą, technologinių pokyčių ir inovacijų plėtrą. Lengvesnis kelias yra atlikti daugiakriterinę kokybinę analizę ir įvertinti atskirų paramos SVV priemonių galimą efektyvumą balų sistema ex-ante, o tada priimti sprendimą dėl konkrečios paramos priemonės įgyvendinimo.

2.3. Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimo prioritetai ir rodikliai

Lietuvos darnaus vystimosi strateginiai prioritetai ir principai išdėstyti remiantis nacionaliniais Lietuvos interesais, savitumu, ES darnaus vystimosi strategija bei kitomis programinių dokumentų nuostatomis.

Kadangi pereinamosios ekonomikos valstybėse vystimosi problemų yra kur kas gausiau nei ES valstybėse, Lietuvos darnaus vystimosi prioritetų daugiau. Visų pirma, atsižvelgiant į palyginti žemą pereinamosios ekonomikos šalių ūkio išsivystymo lygį ir žymų transformacinį jo nuosmukį, būtina sėkmingo Lietuvos darnaus vystimosi sąlyga – pakankamai spartus ir stabilus ekonomikos augimas. Iš Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikėje strategijoje pateiktų ekonominės plėtros scenarijų darnaus vystimosi požiūriu priimtinausias pagrindinis scenarijus, numatantis 5–6 procentų kasmetinį BVP prieaugį. Toks Lietuvos ekonomikos augimas leistų per šios Strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 metų) pasiekti vidutinį esamą ES valstybių ekonominio išsivystymo lygį. Lėtas ekonomikos augimas neleistų pasiekti pagrindinio darnaus vystimosi tikslo, o greitas ekonomikos augimas, kaip rodo skaičiavimai, keltų ir pernelyg spartaus aplinkos taršos didėjimo pavojų.

Siekiant atsieti ekonominį augimą nuo gamtos išteklių naudojimo ir pasiekti, kad išteklių naudojimas ir aplinkos tarša didėtų bent dvigubai lėčiau negu gamyba ir paslaugos, ES darnaus vystimosi strategijoje skiriama ypač daug dėmesio gamybos ir paslaugų ekologinio efektyvumo didinimui. Lietuva, kaip ir kitos buvusio sovietinio bloko valstybės, paveldėjo labai neefektyviai ir neracionaliai energijos ir kitus gamtos išteklius naudojančią ūkį ir nors pastarąjį dešimtmetį pasiekė nemažą pažangą, vis dar sunaudoja apie 1,7 karto daugiau energijos BVP vienetui pagaminti negu vidutiniškai ES valstybės. Dėl labai prastų daugumos namų šiluminių savybių, morališkai ir fiziškai

pasenusios šilumos tiekimo infrastruktūros energijos naudojimo būsto reikmėms efektyvumas Lietuvoje yra 2–2,5 karto mažesnis negu daugelyje ES valstybių.

Remiantis Nacionalinę darnaus vystimosi strategija, galima išskirti šiuos Lietuvos darnaus vystimosi prioritetus:

1. nuosaikus ir darnus ūkio šakų ir regionų ekonomikos vystimasis;
2. socialinių ir ekonominių skirtumų tarp regionų ir regionų viduje mažinimas išsaugant jų savitumą;
3. pagrindinių ūkio šakų (transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, būsto, turizmo) poveikio aplinkai mažinimas;
4. efektyvesnis gamtos išteklių naudojimas ir atliekų tvarkymas;
5. pavojaus žmonių sveikatai mažinimas;
6. pasaulio klimato kaitos ir jos padarinių švelninimas;
7. geresnė biologinės įvairovės apsauga;
8. geresnė kraštovaizdžio apsauga ir racionalus tvarkymas;
9. užimtumo didinimas, nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas;
10. švietimo ir mokslo vaidmens didinimas;
11. Lietuvos kultūrinio savitumo išsaugojimas.

Nacionalinėje darnaus vystimosi strategijoje nustatyti kiekybiniai darnaus vystimosi rodikliai, būtini monitoringui vykdyti. Rodiklių sąrašas parengtas atsižvelgiant į ES dokumentuose siūlomus rodiklius ir Lietuvos nacionalinę specifiką. Jie sugrupuoti į aplinkos būklės, ekonominius bei socialinio vystimosi bei regionų vystimosi rodiklius..Lentelėje pateikiama keletas iš jų, daugiau susijusių su smulkiu ir vidutiniu verslu.

8 lentelė

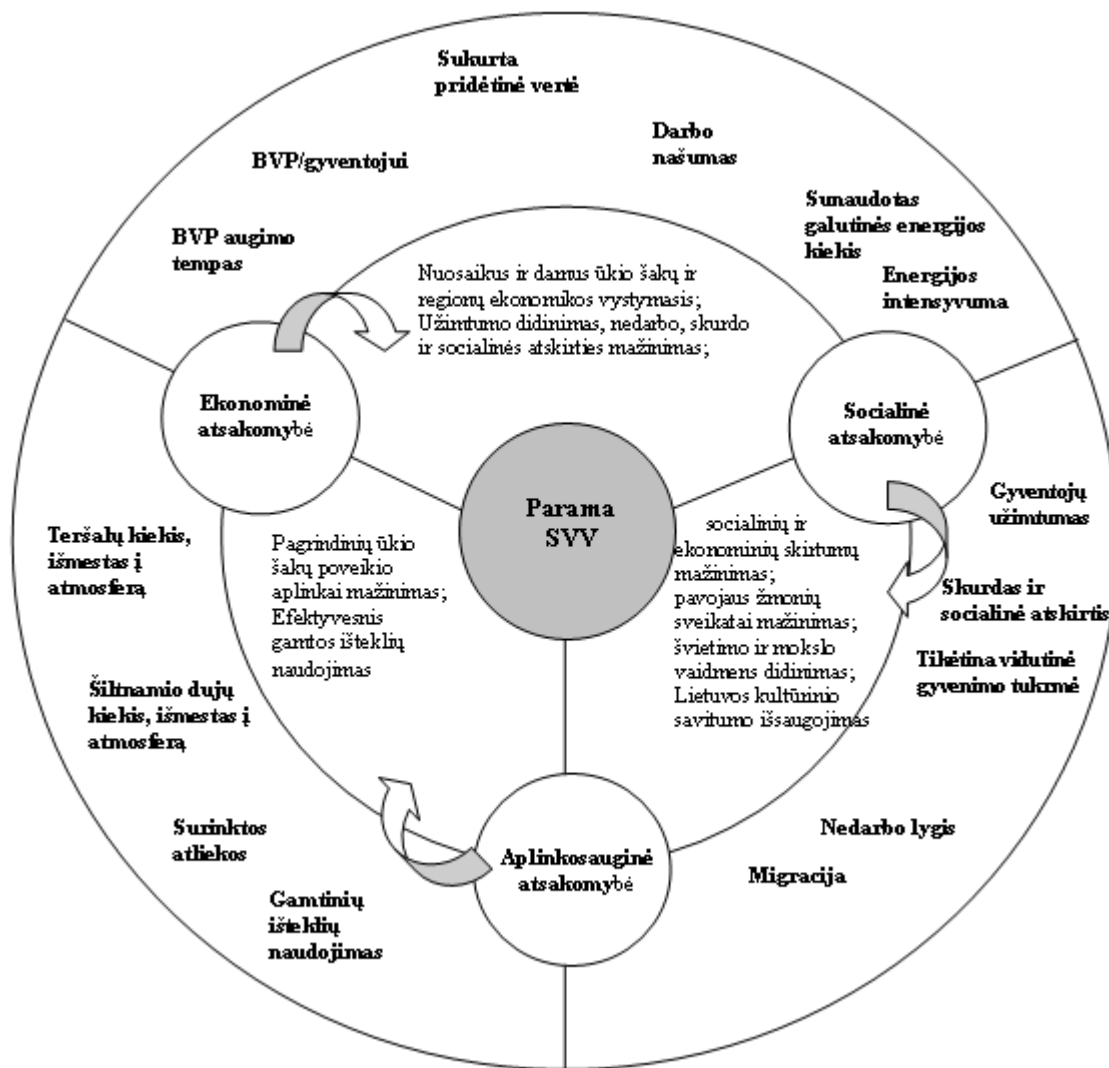
Lietuvos darnaus vystimosi rodikliai

Aplinkos būklės rodikliai	Šiltnamio dujų kiekis, išmestas į atmosferą	Iš viso (mln.tonų), ploto vienetai (kv.kilometrui)
		Iš viso (mln.tonų), BVP vienetai (iš viso ir pagal ekonominės veiklos rūšis)
	Teršalų kiekis, išmestas į atmosferą	Iš viso (mln.tonų), ploto vienetai (kv.kilometrui)
		Iš viso (mln.tonų), BVP vienetai (iš viso ir pagal ekonominės veiklos rūšis)
	Atsinaujinančių energijos šaltinių visame sunaudotos elektros energijos kiekyje	Procentais
	Gamtinių išteklių naudojimas	Bendras kiekis, tūkst. T Vienam gyventojui, kg
Socialinio vystimosi rodikliai	Ekonominio aktyvumo ir užimtumo lygis	Darbingo amžiaus asmenų procentais
	Skurdas ir socialinė atskirtis	Santykinio skurdo lygis, %

	Tikėtina vidutinė gyvenimo tukrmė	Metais
	Nedarbo lygis	Darbingo amžiaus asmenų procentais
	Migracija	Procentais
Ekonomikos vystymosi rodikliai	Darbo našumas	Procentais
	Sukurta pridėtinė vertė	Procentais
	Energijos intesyvumas	Tona naftos ekvivalentu (TNE) / milijonui litų sukurto BVP
	Snaudotas galutinės energijos kiekis	Tūkst. tonų naftos ekvivalentu
	BVP	Procentais
Regionų vystymosi rodikliai	BVP	Procentais
	BVP vienam gyventojui	Procentais
	Nedarbo lygis apskrityse	Procentais

Šaltinis: sukurta autoriaus, remiantis darnaus vystymosi rodikliais

Atsižvelgiant į Nacionalinės darnaus vystymosi strategijoje išdėstytus prioritetus, galime sudaryti paramos SVV įtakos darnaus vystimuisi.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis darnaus vystymosi prioritetais ir rodikliais.

8 pav. Paramos SVV įtaka darniam vystymuisi.

Taigi ši schema parodo, kad SVV veikla yra tiesiogiai susijusi su visos šalies darnia ekonomikos plėtra, kadangi šalies darnaus vystymosi prioritetai įtakojami SVV veiklos.

Siekiant pagerinti SVV finansavimo galimybes ir sumažinti rinkos trūkumus, Europos Sąjungos vietinės, regioninės bei nacionalinės institucijos taiko įvairias priemones (garantijas, mikrokreditus, kapitalo investicijas ir pan.). Tokiomis priemonėmis mažinama privataus finansų sektoriaus rizika bei skatinamas SVV įmonių, ypač pradedančiųjų, finansavimas bei plėtra, didinamas užimtumas, užtikrinamas ekonomikos augimas.

Taigi šis tyrimas padės išsiaiškinti, ar parama smulkiam ir vidutiniam verslui yra efektyvi, ar naudojama pagal jos gavimo tikslą, įgyvendinami pagal darnaus vystymosi prioritetus ir įvertinti kokios konkrečios naudos ji davė (kaip pagerėjo įmonės finansiniai rodikliai, išaugo gamybos apimtys, dirbančiųjų skaičius, naujų technologijų įsisavinimas bei panaudojimas ir kt.), kiek tai pagerino įmonių verslumą, inovatyvumą, pranašumą, konkurencingumą, subalansuotos plėtros įgyvendinimą ir kt. Tai leis parengti rekomendacijas vietinėms viešosioms institucijoms,

teikiančioms paramą SVV, kaip efektyviau panaudoti paramos SVV lėšas, bei įgalins jas priimti pagrįstus sprendimus dėl lėšų skyrimo bei leis pasirinkti optimalius finansinius ir politikos intervencijos instrumentus. Tai leis efektyviau naudoti biudžeto lėšas, padidins institucijų darbo efektyvumą bei paskatins privačią finansų rinką aktyviau dalyvauti SVV finansavime.

Sudarant tinkamas smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo sąlygas, pagrindinis valstybės vaidmuo yra užtikrinti privataus finansų sektoriaus plėtrą, o tiesioginės intervencijos priemonės taikyti tik esant akivaizdiems finansų rinkos trūkumams.

Šiuo metu Lietuvos įstatymai reglamentuoja keturias SVV rėmimo formas (Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas, 1998 m. lapkričio 24 d. Nr. VIII-935):

1. Parama smulkaus ir vidutinio verslo subjektams teikiama pagal Vyriausybės, apskričių ar savivaldybių smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programas.
2. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programų rengimas ir vykdymas finansuojamas iš Vyriausybės ir (arba) savivaldybių smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondų lėšų.
3. Lėšos smulkiam ir vidutiniam verslui skatinti numatomos Valstybės biudžete, savivaldybių biudžetuose bei Vyriausybės sprendimu skiriamos iš Privatizavimo fondo lėšų.
4. Verslininkai ir jų organizacijos rengia verslo plėtros projektus ir įgyvendina juos dalyvaudami Vyriausybės, apskričių ar (ir) savivaldybių vykdomose smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programose.

Praktika rodo, jog esama nemažai SVV finansavimo rinkos trūkumų - ypač nepakankamas pradedančiųjų mikro, inovatyvių įmonių finansavimas; taip yra dėl to, kad didelis šių įmonių veiklos rizikingumas bei santykinai dideli administravimo kaštai, kuriuos patiria finansų įstaigos teikdamos finansines lėšas mažomis sumomis.

Siekiant pagerinti SVV finansavimo galimybes ir sumažinti rinkos trūkumus, Europos Sąjungos vietinės, regioninės bei nacionalinės institucijos taiko įvairias priemones (garantijas, mikrokreditus, kapitalo investicijas ir pan.). Tokiomis priemonėmis mažinama privataus finansų sektoriaus rizika bei skatinamas SVV įmonių, ypač pradedančiųjų, finansavimas bei plėtra, didinamas užimtumas, užtikrinamas ekonomikos augimas.

Lietuvoje buvo atliktas ne vienas tyrimas susijęs su SVV rėmimo analize [47]: „Smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo galimybių gerinimo priemonės“, „Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros kaimo vietovėse strategija ir priemonės“, „Minimalaus darbo užmokesčio padidinimo įtakos smulkiajam ir vidutiniam verslui analizė“, „Europos Sąjungos ir kitų šalių techninės paramos smulkaus ir vidutinio verslo subjektams teikimo praktikos analizė“ ir panašiai. Tačiau tyrimai susiję su SVV paramos efektyvumo vertinimu pagal darnaus vystymosi prioritetus, deja, ne.

Taigi šis tyrimas padės išsiaiškinti ar parama įsisavinama diegiant priemones įgyvendinti subalansuotos plėtros prioritetus, ar naudojama pagal jos gavimo tikslą, kokios naudos ji davė

(geros ar blogos), kiek tai pagerino įmonių verslumą, pranašumą, konkurencingumą ir panašiai. Tai būtų signalas nacionalinėms bei vietinėms viešosioms institucijoms, kurios teikia paramą, padedantis priimti sprendimus ar reikia efektyviau įgyvendinti SVV finansavimo gerinimo politiką, pasirenkant optimalius finansinius ir politikos intervencijos instrumentus.

Tyrimo metu bus naudojama mokslinio pažinimo forma. Šiam darbui iškėliau tokią hipotezę - Parama SVV Lietuvoje nėra efektyvi vertinant pagal darnaus vystimosi kriterijų.

Tyrimo objektas: Parama smulkiam ir vidutiniam verslui.

Per apklausą buvo siekiama atlikti kokybinį tyrimą, įvertinti poveikį, visoms smulkioms ir vidutinėms įmonėms, gavusioms paramą, kokiomis paramos formomis jos naudojasi, kokia įtaką turėjo gauta parama bei kokiai paramos formai jie atiduoda pirmenybę, siekiant išsiaiškinti, kokia Jų nuomonė, paramos forma yra geriausia įgyvendinant darnios plėtros modelį.

Naudojantis viešai internete prieinama informacija apie struktūrinių fondų remiamus ir finansuotus projektus, atsitiktinę tvarka surinkta 300 paramos gavėju. Formuojant atranką, įmonių kontaktinė informacija buvo surinkta naudojantis Jų turimus internetinius puslapius, paieškos sistemas ir internetiniu Lietuvos įmonių katalogu „Visa Lietuva“. Vertinant apklausos dalyvių laiką, apklausos anketa buvo sukurta interaktyvi, t.y. prieiga per internetą, naudojantis internetiniu anketavimo portalu Publika.lt. Nuoroda į anketą respondentams buvo nusiųsta elektroniniu paštu. Tačiau 30% respondentų elektroninis paštas nepasiekė, dėl pasikeitusių adresų ar nebeegzistuojančių pašto dėžučių, 20% respondentų klaidingai užpildė anketą, ko pasekoje, nebuvo įmanoma apibendrinti duomenys, tačiau likę 50% respondentų į anketą atsakė be didesnių nesklandumų. Atlikdamas kokybinį tyrimą, remsiuosi 150-ties apklausoje dalyvavusių respondentų atsakymais.

Tyrimas apims tokius **etapus**.

9 lentelė

Projekto vykdymo planas.

Eil. Nr.	Tyrimo etapai	I mėn.				II mėn.				III mėn.			
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
1.	Apklausos anketos sudarymas												
2.	Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių, gavusių paramą, identifikavimas												
3.	Apklausos anketos išsiuntimas												
4.	Grįžtamojo ryšio užtikrinimas (pasiteiravimai telefonu, pagalba iškilus įvairiems klausimams ir t.t.)												
5.	Anketų surinkimas												
6.	Anketų rezultatų suvedimas												

7.	Rezultatų apdorojimas																			
8.	Paramos gavimo poveikio palyginimas																			
9.	Iškeltos hipotezės patvirtinimas ar paneigimas																			
10.	Pasiūlymai paramos teikimo ir gavimo klausimais.																			

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Mokslinio tyrimo reikšmė:

1. Padės išsiaiškinti kaip Lietuvoje smulkaus ir vidutinio verslo įmonės orientuotos įgyvendinti darnaus vystimosi prioritetus.
2. Padės nacionalinėms bei vietinėms viešosioms institucijoms efektyviau įgyvendinti SVV finansavimo gerinimo politiką, pasirenkant optimalius finansinius ir politikos intervencijos instrumentus.
3. Skatins ne tik efektyviau naudoti biudžeto lėšas ir efektyviau dirbti institucijas, bet ir paskatins privačią finansų rinką aktyviau dalyvauti SVV finansavime
4. Tyrimo rezultatai prisidės prie Lisabonos strategijos, Europos mažųjų įmonių chartijos tikslų ir Europos verslumo veiksmų plano įgyvendinimo Lietuvoje, nes visuose dokumentuose akcentuojamas SVV finansavimo galimybių didinimas kaip vienas iš prioritetų SVV ir verslumo skatinimo srityje.

3. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PARAMOS EFEKTYVUMO VERTINIMAS PAGAL DARNUMO KRITERIJUS

3.1. Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimas

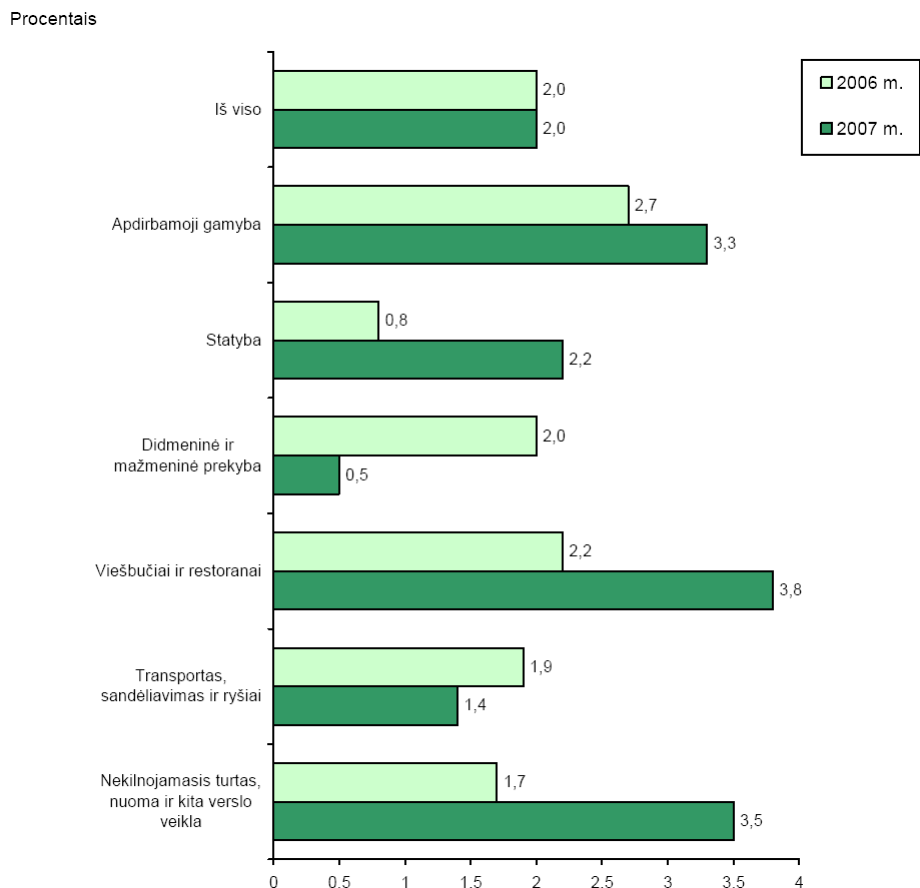
Smulkaus ir vidutinio verslo svarba tiek Europos, tiek Lietuvos mastu yra labai didelė. Sėkminga SVV plėtra sąlygoja sparčiau augantį BVP, daugiau surinktų mokesčių, didesnę užimtumą, socialinę gerovę ir saugumą. Lietuvoje yra taikomos beveik visos įprastos valstybės priemonės SVV plėtrai skatinti – yra įkurtos garantijų institucijos, teikiančios SVV įmonių imamų paskolų garantijas, naudojamas palūkanų kompensavimo mechanizmas, taikomos kai kurios subsidijos, kuriamas mikrokreditavimo mechanizmas bei sudaromos plačios galimybės pasinaudoti ES struktūriniais fondais. Verslo informavimo, konsultacijų ir mokymų paslaugoms (lengvatinėmis sąlygomis) teikti įkurtas verslo informavimo centrų tinklas, veikiantis daugumoje Lietuvos savivaldybių, naujoms ir perspektyvioms įmonėms vystyti įkurti septyni verslo inkubatoriai. Mažinant mokestinę naštą yra taikoma lengvata pelno mokesčiui ir kt. Nežiūrint į tai, smulkiojo verslo atstovai neretai išsako kaltinimus ir kritiką valstybei dėl pernelyg mažo dėmesio ir paramos smulkiam ir vidutiniam verslui.

Europos Sąjunga vienija valstybes, kurių ekonominis išsivystymas, tradicijos, kultūros bei gyvenimo kokybės standartai yra labai skirtingi. ES vykdoma regioninė politika nukreipta į būtent šių skirtumų mažinimą, teikiant paramą labiausiai atsilikusiems regionams. Regioninės politikos tikslams pasiekti buvo įkurti keturi struktūriniai fondai bei atskiras Sanglaudos fondas, per kuriuos finansuojami atskirose valstybėse ar regionuose įgyvendinami projektai ar programos. Minėtiems keturiems struktūriniais fondams priklauso Europos regioninės plėtros fondas, Europos socialinis fondas, Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo Orientavimo skyrius bei Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas.

Europos regioninės plėtros fondas (ERPF) finansuoja investicijas į infrastruktūrą, gamybą, siekiant kurti ir išlaikyti nuolatinės darbo vietas bei teikia pagalbą smulkioms ir vidutinėms įmonėms, kurios vaidina lemiamą vaidmenį mažinant regionų vystymosi skirtumus ir skatina ekonominę bei socialinę sanglaudą. ERPF lėšos padeda sparčiau įsikurti naujoms įmonėms, skatina naujovių diegimą gamyboje, sudaro sąlygas gauti paskolos garantijas ir finansuoti nuosavą bei rizikos kapitalą. Finansavimas iš struktūrinių fondų teikiamas per nacionalines arba regionines valdžios institucijas.

Smulkių ir vidutinių įmonių, norinčių gauti paramą iš struktūrinių fondų savo verslo plėtrai ar naujam projektui finansuoti, buvo užregistruota gana daug, tačiau tik nedidelė jų dalis sugebėjo pasinaudoti tokios paramos galimybe. Kaip ES struktūriniais fondais pasinaudojo įmonės, parodyta

diagramoje. Kaip matome iš 9-tame paveiksle pateiktų duomenų, 2007 m. struktūriniais fondais daugiausia pasinaudojo viešbučiai ir restoranai – 3,8%, nekilnojamojo turto, nuomos ir kito verslo veiklos – 3,5% bei apdirbamosios gamybos įmonės – 3,5%.

Šaltinis: Smulkių ir vidutinių įmonių verslo sėkmės veiksniai (2007)

9 pav. Paramos gavėjų pagal ekonomines sritis.

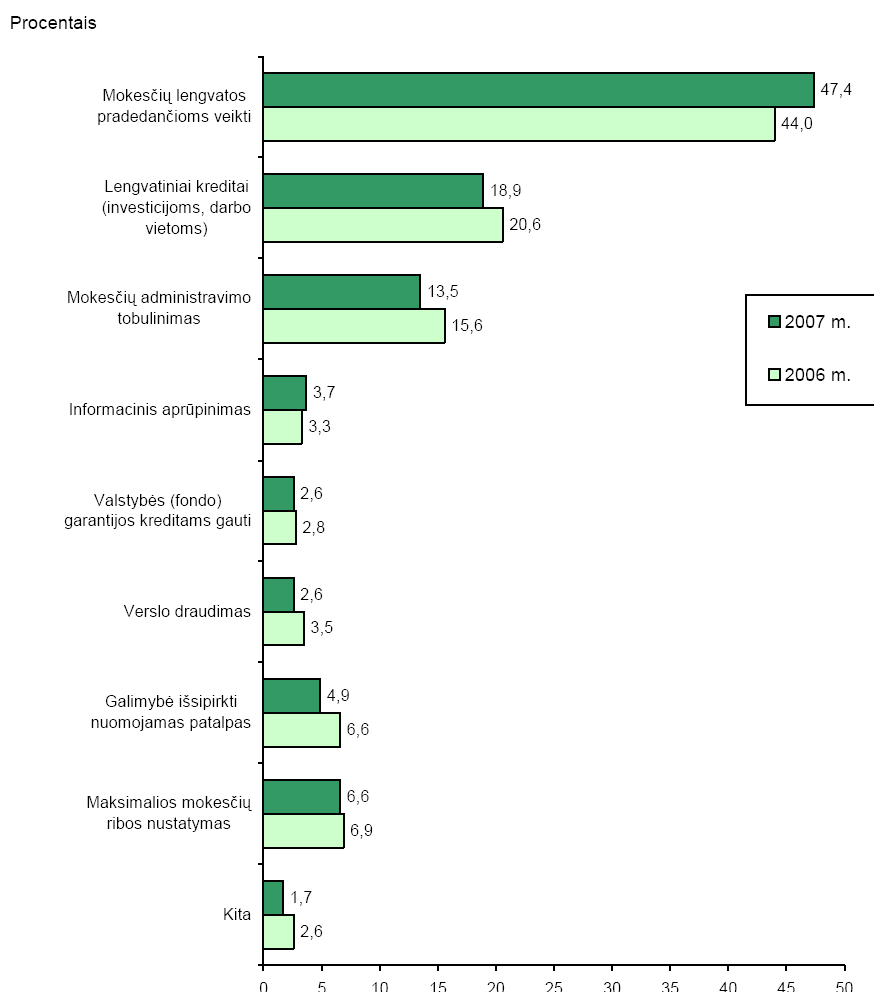
Analizuojant duomenis ekonominių veiklų lygmeniu, matome, kad verslo plėtrai ES lėšas panaudojo visos statybos, didmeninės ir mažmeninės prekybos, viešbučių ir restoranų, transporto, sandėliavimo ir ryšių, nekilnojamojo turto, nuomos ir kita verslo veikla užsiimančių įmonių ir tik 71,4% apdirbamosios gamybos gavusių ES paramą, panaudojo ją verslo plėtrai, o 14,3% – naujoms įmonėms steigti.

Analizuojant toliau statistinius rodiklius, matome, kad 2006 m., kaip ir 2007 m. reikalingiausia, verslininkų nuomone, parama verslui kryptis yra mokesčių lengvatos pradedančioms veikti įmonėms (žr. 10 pav.). Kad tai būtų reikšmingiausia parama 2007 m. nurodė net 47,4% ir 44,5% 2006 m. verslininkų. Tokios paramos svarbą pradedančioms veikti įmonėms lėmė ta aplinkybė, kad, nežiūrint į tai, kad tiriamos įmonės versle buvo jau penkerius metus, tačiau steigimosi laikotarpiu minėtos paramos matyt joms trūko labiausiai.

Antroje vietoje – lengvatiniai kreditai (18,9% 2007 m. ir 20,6% 2007 m.), trečioje – mokesčių administravimo tobulinimas (15,6% 2007 m. ir 13,5% 2006 m.), Gerokai mažiau apklaustų verslininkų nurodė, kad reikšmingiausia parama yra galimybė išsipirkti nuomojamas

patalpas (4,9% 2007 m. ir 6,6% 2006 m.), ir maksimalios mokesčių ribos nustatymas (6,6% 2007 m. ir 6,9% 2006 m.).

Dalis verslininkų taip pat pažymėjo valstybės garantijų kreditui gauti reikšmę, verslininkų informacinį aprūpinimą, verslo draudimą ir kt.

Šaltinis: Smulkių ir vidutinių įmonių verslo sėkmės veiksniai (2007)

10 pav. Paramos formų pasiskirstymas.

Taip pat tikslinga būtų atkreipti dėmesį ir į Europoje taikomas SVV paramos formas. Taigi 1994 metais Europos Sąjungos narės kartu su Europos Komisijos pagalba sukūrė projektą, siekiant identifikuoti ir paskatinti apsikeitimą „gerąja paramos organizacijų patirtimi“. Vienas iš projekto tikslų – pagerinti SVV subjektų verslo aplinką ir nustatyti efektyviausias paramos priemones. Tuo tikslu buvo sukurtos paramą teikiančių institucijų naudojamų priemonių duomenų bazė („Support Measures database“) ir „gerosios patirties“ duomenų bazė („Good Practice database“), kurios bendrai pasiekiamos interneto svetainėje <<http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/sme>>. Pastarųjų duomenų bazių tikslas – padėti identifikuoti, analizuoti, palyginti ir įvertinti Europoje teikiamas paramos priemones SVV subjektams.

Šiuo metu duomenų bazes sudaro daugiau nei 2500 įvairių paramos priemonių 25-iose Europos valstybių (žr. 10 lentelę). Lentelėje pateikiama priemonių kiekybinė statistika pagal

atskirus paramos tipus. Šios priemonės pristatomos anglų ir kilmės šalies kalba. Paramos paslaugas Europoje galima suskirstyti į šias pagrindines grupes:

- Pirmos orientacijos (bazinės) informacijos paslaugos;
- Profesinės informacijos paslaugos;
- Išoriniai patarimai ir konsultacijos;
- SVV skirtas mokymas;
- Finansinės paslaugos;
- Patalpų ir biuro įrangos lengvatinės nuomos paslaugos;
- Strateginės paslaugos.

Europos patirtis rodo, jog SVV subjektams, paramos teikėjams ir organizacijoms finansuojančioms institucijoms yra naudinga techninės paramos priemonių biudžeto, tikslų ir rezultatų analizė. Atskiros programos turi skirtingus rezultatus, todėl yra siūlomas paramos priemonių vertinimas pagal kiekvieną paramos priemonę atskirai.

Žemiau pateikiamas kai kurių Europos Sąjungos šalyse taikomų paramos verslui priemonių apibūdinimas ir jų efektyvumo vertinimas:

- **Verslo ir inovacijų centrai (Business and Innovation Centres).** Kai kuriose šalyse šie centrai yra vadinami verslo informacijos centrais. Teikiamos paslaugos: profesinės/specializuotos informacijos paslaugos, verslo konsultacijos, SVV subjektams skirtas mokymas, patalpų nuoma lengvatinėmis sąlygomis. Tikslinė grupė – pradedančios ir besivystančios įmonės. Centrų veikla finansuojama Europos Komisijos biudžeto lėšomis. Vidutinis SVV subjektų, kurie kreipėsi paramos į verslo informacijos centrus, išlikimo gyvybingais rinkoje SVV subjektų rodiklis sudarė 93% po 5 metų nuo kreipimosi momento. Vidutinis išlikusių gyvybingais Europos Sąjungoje rodiklis per pastaruosius 5 metus sudarė mažiau nei 50%. Kiekvienas verslo ir inovacijų centras/verslo informacijos centras susiduria tam regionui, kuriame veikia, būdingais iššūkiais, todėl verslo ir inovacijų centrų/verslo informacijos centrų veiklos tikslai ir rezultatai skiriasi net netolimuose šalies regionuose. Vertinama, jog dėka verslo informacijos centrų veiklos 1984-2000 metais ES šalyse buvo sukurta apie 10 000 bendrovių.
- **Europos verslo angelų tinklas (European Business Angels Network - EBAN).** Projekto biudžetas - € 647.000.000. Teikiamos paslaugos: rizikos kapitalo pritraukimas, pradedančių ir besivystančių įmonių konsultavimas, verslo planų rengimas. Europos verslo angelų tinklas skatina ir teikia paramą pradedančioms įmonėms. Palaiko ir teikia pirmenybę patirties apsisiekimui tarp verslo angelų tinklo narių. Investicijos į atskirus projektus svyruoja nuo 75000 iki 750000 eurų. EBAN nariai yra investuotojai į tinklą. Narystė garantuoja pilną priėjimą didžiausio verslo

- kontaktų tinklo Europoje, kurį prižiūri verslo angelų tinklas. Tinklą sudaro apie 125 000 aktyvių investuotojų ir 1 mln. potencialių investuotojų. Bendras investicijų fondas skaičiuojamas 10-20 000 mln. eurų. Europos verslo angelų tinklo veiklą finansuoja privatūs asmenys ir organizacijos.
- **Verslo inkubatoriai (Business Incubators).** Teikiamos profesinės/specializuotos informacijos paslaugos, verslo konsultacijos, SVV subjektams skirtas mokymas, patalpų nuoma lengvatinėmis sąlygomis. Verslo inkubatorių veikla finansuojama Europos Komisijos biudžeto lėšomis. Pagrindiniai tikslai verslo inkubatorių veiklos tikslai - padėti verslininkams išvystyti savo idėjas nuo verslo plano iki veiklos pradžios; prisidėti prie ekonomikos konkurencingumo didinimo ir naujų darbo vietų kūrimo. Europos Sąjungos šalyse sukurta verslo inkubatorių duomenų bazė, kuri prieinama bet kuriam Europos inkubatoriui. 2002 metais atlikti tyrimai parodė inkubatorių svarbą indėlių verslo subjektų įsteigimo procesui ir naujų darbo vietų sukūrimui: 90 proc. visų inkubuojamų įmonių buvo gyvybingos praėjus trims metams nuo veiklos pradžios (neinkubuojamos įmonės – vidutiniškai 50%); visuomeniniai darbo vietos sukūrimo kaštai inkubatoriuje sudarė 4 000 eurų, kas palyginus su kitomis programomis sudarė nedidelę dalį programų kaštų; apie 900 Europoje veikiančių inkubatorių kasmet sukuria 30000 naujų darbo vietų, kurios yra stabilesnės nei neinkubuojamų įmonių sukurtos darbo vietos.
 - **Interneto portalas „Verslo dialogas“ (Dialogue with Business).** Projektas skirtas visų tipų įmonėms. Pagrindinė veiklos kryptis - bendro pobūdžio informacijos kaupimas ir sklaida, specializuotos/profesinės informacijos paslaugos. Projektas finansuojamas Europos Komisijos biudžeto lėšomis. "Vieno langelio" principu veikiančio interneto portalo tikslas yra suteikti įmonėms geresnę ir paprastesnę priėjimą prie informacijos ir konsultacinės pagalbos. Portalas yra nemokamas, informacija pateikiama 11 Europos Sąjungos kalbų, suteikia priėjimą prie Europos rinkos galimybių ir patarimų, kaip spręsti dažniausiai išskylančias verslo problemas. "Verslo dialogas" kasdien sulaukia daugiau nei 11 000 užklausimų iš SVV subjektų dėl informacijos užklausimų ir konsultacijų savo interneto svetainės pagalba. Interneto svetainėje gausu įvairių žurnalų ir periodinių leidinių Prancūzijoje, Belgijoje.
 - **Interneto portalas „eCommerce“.** Internete teikiama informacija apie potencialias eksporto rinkas ir viešuosius pirkimus, teikiamos verslo konsultavimo ir marketinginės paslaugos, vykdomi mokymai SVV subjektams. Projektas finansuojamas Europos Komisijos biudžeto lėšomis. Pagrindinis projekto tikslas - skatinti elektroninės komercijos augimą Europoje. Daugiau nei 4 mln. ES gyventojų dirba sektoriuose, susijusiuose su Informacine Visuomene, kuri sukuria kas ketvirtą naują darbo vietą. Paramos programą prižiūrinti komanda sudaryta iš tyrimų, teisės, politikos ir ekonomikos ekspertų, siekiančių Europos rinką palaikyti elektroninės komercijos lydere pasaulyje. eCommerce programos dalyviams padeda sumažinti kaštus, pasiekti platesnes

rinkas, gauti produktus ir paslaugas iš platesnio rato teikėjų ir atsakyti į klientų užklausas greičiau ir pigiau, taip didinant programos dalyvių konkurencingumą.

- **EUROPARTENARIAT.** Paslauga skirta visų tipų įmonėms. Projekto biudžetas - € 2.000.000. Teikiamos verslo konsultavimo, strateginio planavimo ir kitos konsultacinės paslaugos. Projektas finansuojamas Europos Komisijos biudžeto lėšomis. EUROPARTENARIAT organizacijos tikslas yra stimuliuoti mažiau palankių, pramonės nuosmukį patiriančių regionų, kaimo vietovių ir mažą apgyvendinimo lygį turinčių regionų vystymąsi. Tai bandoma įgyvendinti paremiant įmones, kurios bendradarbiauja su pastaraisiais regionais. Vidutiniškai 30-40% organizacijų nepalankiuose veiklai regionuose sudaro bendradarbiavimo sandorius dėl EUROPARTENARIAT veiklos. 1998-2000 metais buvo suorganizuoti 23 renginiai 12-oje Europos valstybių. Susitikimuose vidutiniškai dalyvaudavo 363 nepalankių regionų kompanijų, 1451 vizituojančios įmonės ir buvo surengti 8698 susitikimai.
- **Vartai augimo link iniciatyva (Gate2Growth Initiative).** Paslauga skirta veiklą pradedančioms ir besivystančioms įmonėms. Projekto biudžetas - € 17.000.000. Teikiamos profesinės informacijos, verslo konsultavimo paslaugos. Projektą finansuoja privačios organizacijos. Projekto tikslas - teikti paramą Europoje veikiantiems SVV subjektams, vienoje vietoje kartu sutelkiant verslo specialistus, investuotojus, paslaugų tiekėjus ir inovacijų profesionalus. Šiuo metu organizacija visoje Europoje kuria ambasadorių, kurie informuos apie organizacijos veiklą, pasiekimus bei skatins naudoti šią paramos priemonę, tinklą.
- **Naujovių perdavimo centrai (Innovation Relay Centres).** Paslauga skirta visų tipų įmonėms. Pagrindinės teikiamos paslaugos - bendro pobūdžio verslo informacijos bei duomenų apie naujausius mokslo pasiekimus kaupimas ir sklaida, specializuotos/profesinės informacijos paslaugos, mokymai SVV subjektams. Projektas finansuojamas Europos Komisijos biudžeto lėšomis. Naujovių perdavimo centrai - tai žinių perdavimo tinklas, siekiantis pasidalinti sukauptais tyrimais ir technologijomis su savo vartotojais. Tinklas taip pat informuoja apie Europos Sąjungoje vykdomą mokslinių tyrimų veiklą bei teikia paramą inovatyvioms įmonėms. Nuo 1995 metų tinklas prisidėjo prie daugiau nei 11 000 technologijų perdavimo projektų padėjo 120 000 kompanijų rasti reikiamas technologijas bei komercializuoti tyrimo rezultatus. Personalas sudarytas iš patirtų turinčių verslo, pramonės ir tyrimų specialistų.

Paramos verslui priemonių taikymas ES šalyse

Paramos priemonės	Lietuva	Austrija	Belgija	Danija	Suomija	Prancūzija	Vokietija	Graikija	Airija	Italija	Liuksemburgas	Olandija	Portugalija	Ispanija	Švedija	Dž.Britanija	Šveicarija	Kipras	Čekija	Estija	Vengrija	Islandija	Lichtenšteinas	Latvija	Norvegija	Lenkija	Slovėnija
1. Pirmosios orientacijos punktai (bendrojo informavimo paslaugos)	+/-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x
1.1. mobilios paslaugos (first-stop-shops)	+	x	x	x	x	x	x	x		x	x		x	x	x	x	x	x		x	x	x		x	x	x	x
1.2. oficiali registracija ir dokumentacija	+	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x
1.3. publikacijų, informacijos paketų dalinimas	+	x			x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x		x	x	x	x
1.4. pradinė diagnostika	+/-	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x		x	x	x					x	x		x		x	
1.5. veiklos krypties nurodymas	+/-	x			x							x				x				x	x			x		x	x
2. Profesinės informacijos paslaugos	+/-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x
2.1. teisinė informacija	+	x			x	x	x			x	x				x	x	x		x		x			x		x	x
2.2. rinkos informacija (įskaitant eksporto rinkas ir viešuosius pirkimus)	+	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x			x	x	x	x
2.3. techninė informacija	+/-	x	x		x	x		x		x	x	x		x	x	x	x	x			x	x		x	x	x	x
2.3.1. standartai ir sertifikatai	+/-				x			x		x		x		x		x	x		x	x	x			x	x	x	x
2.3.2. patentai ir autorinės teisės	+/-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x			x	x	x
2.3.3. kitos specialios sritys (pvz., aplinkosauga)	+/-			x	x					x	x					x			x	x				x			x
3. Išoriniai patarimai ir konsultacijos	+/-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
3.1. verslo planavimas ir strategijos	+	x	x	x	x	x	x			x	x	x		x		x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x
3.2. patarimai specialių verslo veiklos sričių klausimais	+/-	x	x	x	x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x		x
3.2.1. bendri patarimai	+		x	x	x			x		x	x	x			x		x		x		x				x	x	x
3.2.2. rinkodara ir komunikacijos	+/-			x	x	x				x	x					x	x		x	x	x			x	x	x	x
3.2.3. kūrimas	-		x		x	x				x									x	x					x	x	

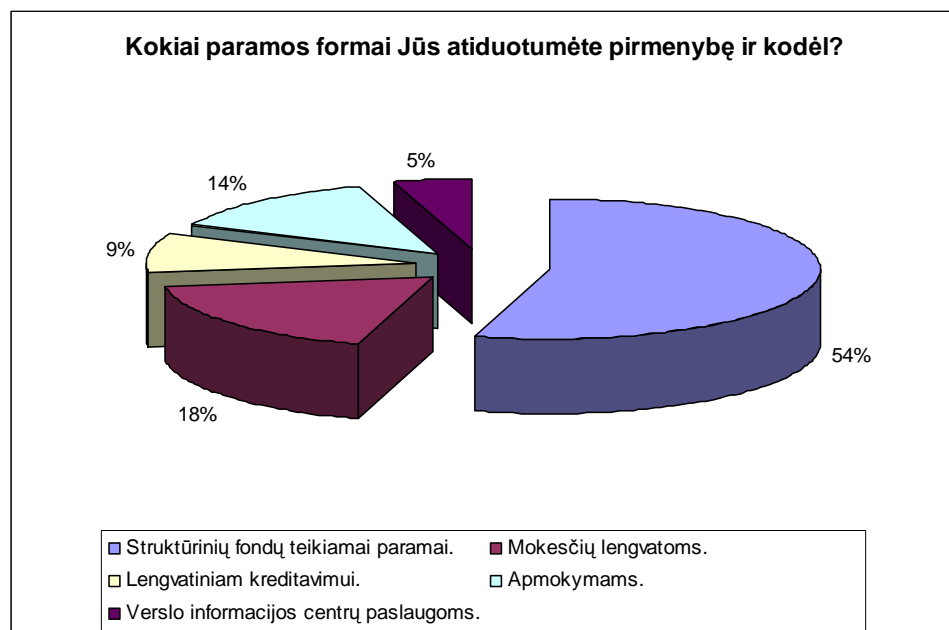
Paramos priemonės	Lietuva	Austrija	Belgija	Danija	Suomija	Prancūzija	Vokietija	Graikija	Airija	Italija	Liuksemburgas	Olandija	Portugalija	Ispanija	Švedija	Dž.Britanija	Šveicarija	Kipras	Čekija	Estija	Vengrija	Islandija	Lichtenšteinas	Latvija	Norvegija	Lenkija	Slovėnija
3.2.4. finansai	+	x		x	x	x				x	x	x	x	x		x	x		x		x				x	x	
3.2.5. gamyba	+/-	x		x	x	x		x		x						x				x					x		x
3.2.6. kitos sritys	+/-				x	x				x				x		x	x		x		x			x		x	
3.3. vadovavimas	+/-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				x			x	x	x
4. SVV subjektams skirtas mokymas	+/-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
4.1. mokymai įmonės steigimo ir veiklos pradžios klausimais	+	x	x	x	x	x	x	x		x	x				x	x			x	x	x				x		x
4.2. bendri mokymai	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			x	x	x	x				x	x	x
4.3. mokymai įmonės augimo ir plėtros stadijose	+		x		x	x		x		x	x	x	x	x	x	x	x		x		x				x	x	x
4.4. mokymai įmonės išgyvenančioms veiklos pokyčius	-							x		x					x	x	x								x	x	x
4.5. mokymai tikslinėms grupėms (moterys verslininkės, etninės mažumos ir t.t.)	-	x	x	x	x	x		x		x		x	x		x	x	x		x		x	x			x		x
5. Finansinės paslaugos	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
5.1. rizikos kapitalas	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
5.2. paskolos	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
5.3. garantijos	+	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x		x		x	x			x	x	x
5.3.1. tiesioginės garantijos	+		x		x					x		x				x	x			x	x					x	
5.3.2. abipusės garantijos	+		x		x	x	x			x	x	x		x						x	x				x		x
5.4. dotacijos ir subsidijos	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			x	x	x
5.5. mokesčių lengvatos	+		x			x	x	x		x	x	x	x	x		x	x		x						x	x	x
6. Patalpų ir biuro įrangos lengvatinės nuomos paslaugos	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x			x	x	x		x
6.1 verslo inkubatoriai	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			x			x	x	x
6.2 gamybos patalpų nuoma	+/-				x			x		x			x		x	x	x			x	x					x	
6.3 technologijų parkai	+				x					x			x		x	x	x		x						x		x
7. Strateginio planavimo ir konsultavimo paslaugos	+/-	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

* Žymėjimas: “+” – paslauga teikiama, “+/-” – paslauga ar jos teikimo mechanizmas išvystytas silpnai; “-” – paslauga neteikiama, ar teikiama labai retais atvejais.

Šaltinis: <http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/sme>

Analizuojant paramos SVV subjektams priemones ir instrumentus, pastebima tendencija, kad Lietuvoje, lyginant su Europos Sąjungos šalimis, yra labiau išvystytos ir taikomos bendrojo pobūdžio paramos priemonės - paramos verslui tinklo įstaigos ir kitos paramos organizacijos turi metodinę medžiagą ir teikia informaciją bei konsultacijas bendrais, visoms įmonėms, neskiriant jų pagal vystymosi stadiją ar veiklos specifiką, aktualiais klausimais. Tuo tarpu pastebimas individualių, atsižvelgiant į specifinius konkrečios įmonės poreikius bei problemas, pritaikytų paramos instrumentų trūkumas.

Grįžtant prie paramos formų, pagal atliktą tyrimą, nuomonė apie paramos formos prioritetiškumą akivaizdžiai pasikeitė (žr. 11 pav.). Dabar į pirmąją vietą iškeliami struktūrinių fondų teikiami finansavimai, net 54% respondentų atsakė, jog pirmenybę teikia šiai paramos formai, tuo pačiu į antrąją vietą išstumiantys mokesčių lengvatas (18%), kas 2006 ir 2007 m. buvo lyderiaujanti forma, kuria pasinaudojo atitinkamai 44% ir 47,4%.

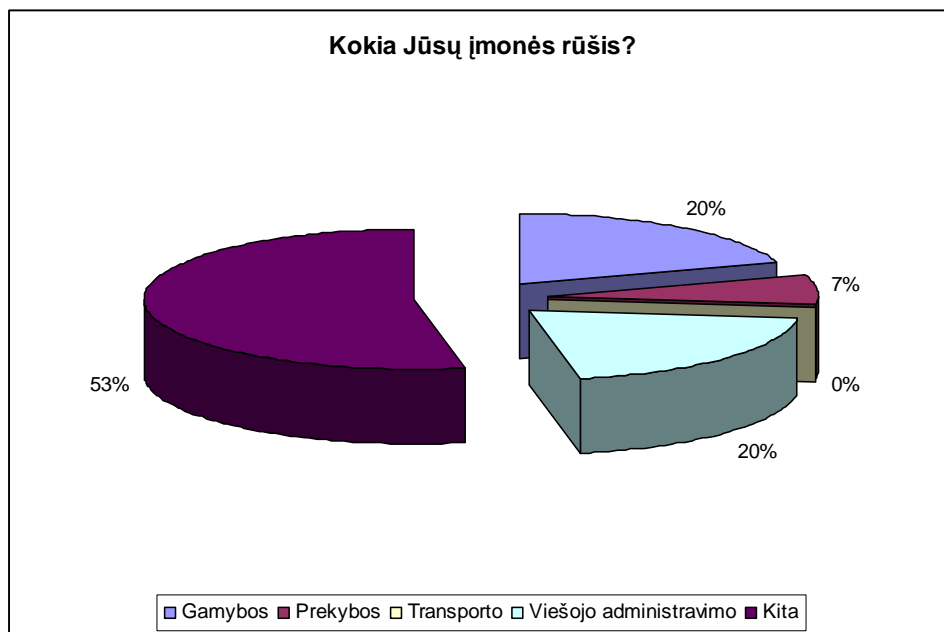

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

11 pav. Paramos formos pagal pirmumą.

Paklausti, kodėl jie rinkosi šią formą, atsakymai buvo įvairūs. Vieni pabrėžė, kad tai yra vienintelė forma skatinanti sistemingą tvarią plėtrą, taip pat, kad tai ne pelno siekianti organizacija, leidžia investuoti į rizikingus ateities projektus, taip, kad didelis finansavimo intensyvumas, suteikiama puiki galimybė daugeliui gauti finansavimą bei tai, jog pasinaudojo tokia parama ir liko patenkinti. Apie antroje vietoje likusių paramos forma, respondentai atsiliepė kiek ironiškai ir įvardijo, jog tai yra paprasčiausia sistema gauti paramą verslui.

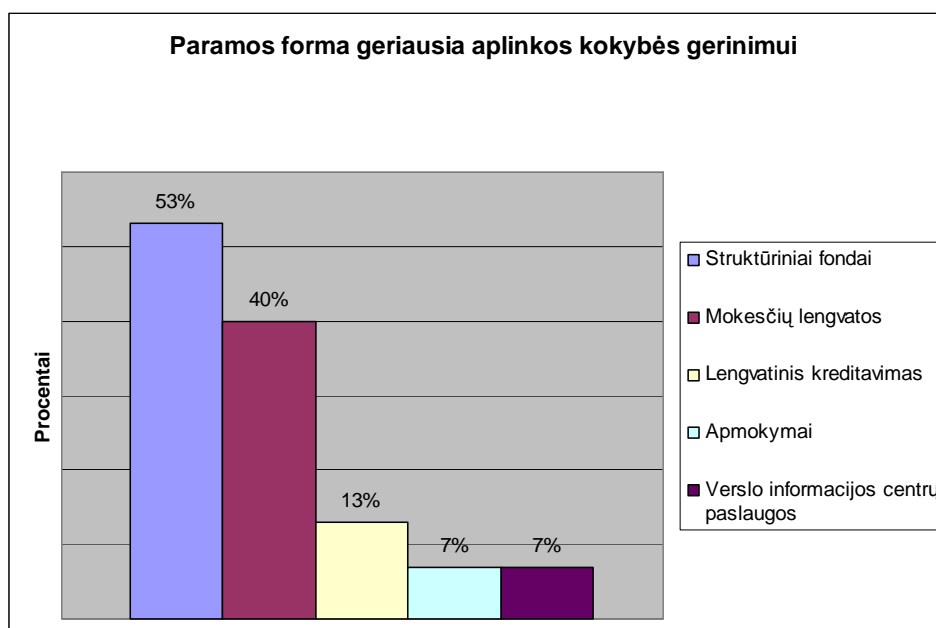
2006 ir 2007 metais atliktu tyrimu remiantis, matome, jog pagrindinės sritys pasinaudojusios parama buvo viešbučiai ir restoranai bei nekilnojamo turto įmonės. Mano atliktas tyrimas rodo, jog daugiausia parama pasinaudojo viešosios įstaigos, pavaizduotame grafike patenkančios į „kitą“ sektorių (žr. 12 pav.).

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

12 pav. Tyrime dalyvavusių įmonių veiklos rūšys.

Pasiteiravus kokia paramos forma yra geriausia aplinkos kokybės gerinimui, net 53% respondentų atsakė, kad struktūriniai fondai, kiek mažiau – 43% nurodė, jog mokesčių lengvatos ir tik 13% įmonių naudotūsi lengvatinio kreditavimo forma (žr. 13 pav.).

Šaltinis: sukurta autoriaus.

13 pav. Paramos formos pagal aplinkos kokybės gerinimo kriterijų.

Todėl atkreipus dėmesį į 2007 metų darnaus vystimosi rodiklius (žr. 11 lentelę), matoma nežymus aplinkos taršos mažinimas.

11 lentelė

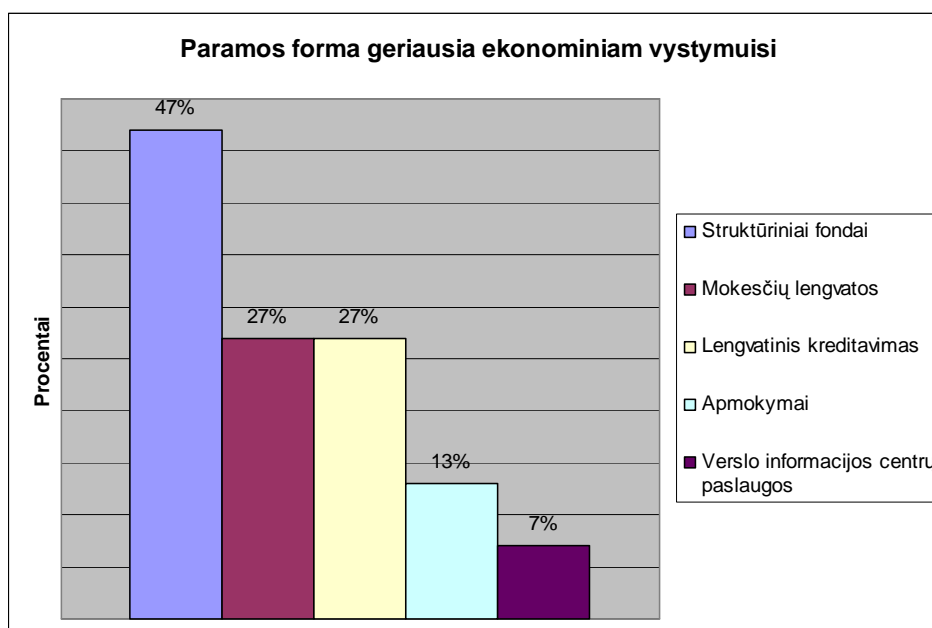
Teršalų kiekis išmestas į atmosferą.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bendra emisija, iš viso	445,6	414,0	417,2	423,6	376,5	387,4

Šaltinis: Darnaus vystimosi rodikliai (2007)

Tikėtina, kad įmonės vis daugiau dėmesio skiria aplinkai ir esant galimybei, naudotusi struktūrinių fondų parama teršimo mažinimui.

Paklausius kokią paramos forma, Jų manymu, geriausia ekonominiam vystimuisi, tai 47% respondentų mano, jog Struktūriniai fondai, o mokesčių lengvatos ir lengvatinis kreditavimas turi vienodos reikšmės šiam darnaus vystimosi kriterijui ir jį rinkęsi 27% tyrime dalyvavusių SVV subjektų (žr. 14 pav.).

Šaltinis: sukurta autoriaus.

14 pav. Paramos formos pagal ekonominio vystymosi kriterijų.

Jeigu 2006 ir 2007 metais pagrindinė finansavimo forma buvo mokesčių lengvatos, tai 2008 metais atliktu tyrimu remiantis, pagrindinė finansavimo forma yra struktūriniai fondai. Jie, savo finansiniais pajėgumais, kur kas didesni nei antroje vietoje esanti forma. Analizuojant žemiau pateiktą lentelę, 2005 ir 2006 metais pokyčiai yra nežymūs palyginti su ankstesniais metais. Tai galime daryti prielaidą, jog padidėjus finansavimo mastui, galimas didesnis rodiklių augimas.

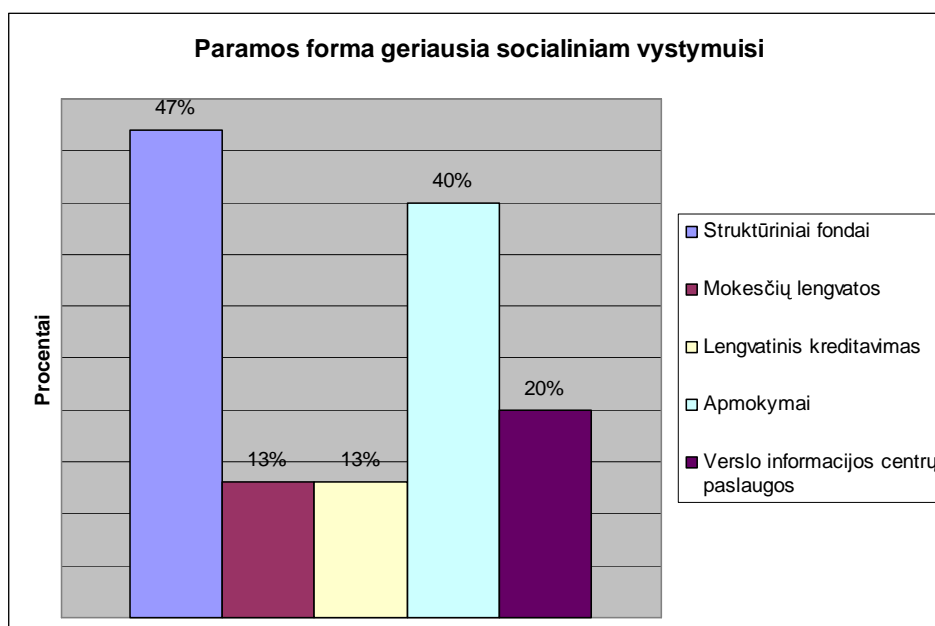
12 lentelė

Darbo našumas

	Bendroji pridėtinė vertė, tenkanti vienai faktiškai dirbtai valandai, Lt <i>GVA per actual hour worked, LTL</i>							Pokyčiai, palyginti su ankstesniais metais, % <i>Changes compared to previous year, %</i>					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Visas ūkis	15,7	17,5	18,4	20,0	21,9	23,6	26,8	11,8	4,8	8,9	6,0	1,9

Šaltinis: Darnaus vystymosi rodikliai (2007)

Kiek kitokia situacija, nei prieš tai buvusių kriterijų, yra kalbant apie socialinį vystymąsi (žr. 15 pav.). Nors ir 47% respondentų rinkęsi struktūrinius fondus, tačiau taip pat svarbią formą išskyrė apmokymus. Jų manymu, apmokymai yra tiek pat vertinga paramos forma kaip ir struktūriniai fondai, dėl jos teikiamų paslaugų žmogiškųjų išteklių tobulinimu ir kompetencijos didinimu. Taigi už šią formą pasisakė 40% SVV įmonių.

Šaltinis: sukurta autoriaus.

15 pav. Paramos formos pagal socialinio vystymosi kriterijų.

Su struktūrinių fondų gauta parama bei apmokymais, respondentai sieja kompetetingesnius žmogiškuosius išteklius, darbo našumo didinimą, darbo vietų didinimą bei patrauklesnę darbo rinką. Su mažėjančiu gyventojų skaičiumi - mažėja ir darbo jėga. Taigi iš ties patrauklesnė darbo rinka turėtų teigiamos įtakos anksčiau paminėtų rodiklių augimui. Vertinant užimtumą, bedarbių skaičių ir nedarbo lygį, pastebimas teigiamas kitimas, kai užimtų gyventojų skaičiaus augimą bei bedarbių ir nedarbo lygio mažėjimą (žr. 13 lentelę). Padidėjus gaunamų lėšų iš struktūrinių fondų apimčiai bei apmokymų skaičiui, galime daryti prielaidą, jog šiuos rodikliai sparčiau keisis teigiamos pusės link.

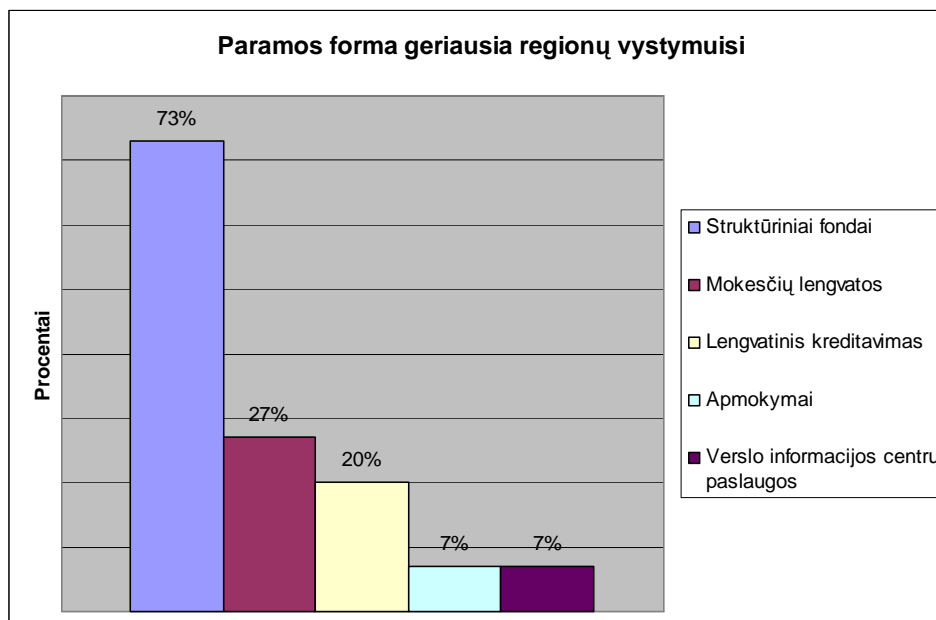
13 lentelė

Gyventojų aktyvumas

	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Tūkstančiais								
Gyventojai, metų pradžioje	3562,3	3512,1	3487,0	3475,6	3462,5	3445,9	3425,3	3403,3
Darbo jėga	1716,0	1671,5	1635,8	1630,3	1641,9	1620,6	1606,8	1588,3
Užimti gyventojai	1489,4	1397,8	1351,8	1405,9	1438,0	1436,3	1473,9	1499,0
Valstybės sektoriuje	491,4	474,9	453,3	422,7	403,9	400,1	408,2	394,5
Privačiame sektoriuje	998,0	923,0	898,5	983,2	1034,1	1036,2	1065,7	1104,5
Bedarbiai	226,7	273,7	284,0	224,4	203,9	184,4	132,9	89,3
15–64 m. amžiaus gyventojų užimtumo lygis	62,3	58,7	57,2	59,6	60,9	61,1	62,6	63,6
Nedarbo lygis	13,2	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6
Ilgalaikio nedarbo lygis (% nuo darbo jėgos)	7,2	8,5	10,2	7,6	6,2	6,1	4,5	2,5

Šaltinis: Darnaus vystymosi rodikliai (2007)

Struktūriniai fondai yra geriausia paramos forma regionų vystymui (žr. 16 pav.). Tokį atsakymą nurodė net 73% apklaustų SVV įmonių ir tik 27 įmonės iš šimto rinkęsi mokesčių lengvatas. Lengvatiniam kreditavimui pirmenybę suteiktu tik 20% apklausoje dalyvavusių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių.

Šaltinis: sukurta autoriaus.

16 pav. Paramos formos paga; regionų vystymosi kriterijų.

Kaip matome iš 14 lentelės, regionų vystimasis kiekvienais metais auga net 100-tu procentu ir buvusi paramos forma buvo pakankama vystyti regionų ekonomiką. Tačiau šiuo metu buvusi paramos forma nebetenkina apklausoje dalyvavusių įmonių ir pirmumą skiria struktūriniams fondams. Esant tokiam dideliui skaičiui įmonių, kurios renkasi šią paramos formą vystyti savo regionui, tikėtina, jog tai taip pat atsilieps žemiau pateiktiems rodikliams. Jei nuo 2000 iki 2006 metų, rodiklių augimas buvo 100 procentinis, manoma, kad jis dar išaugs ir sieks 150%.

14 lentelė

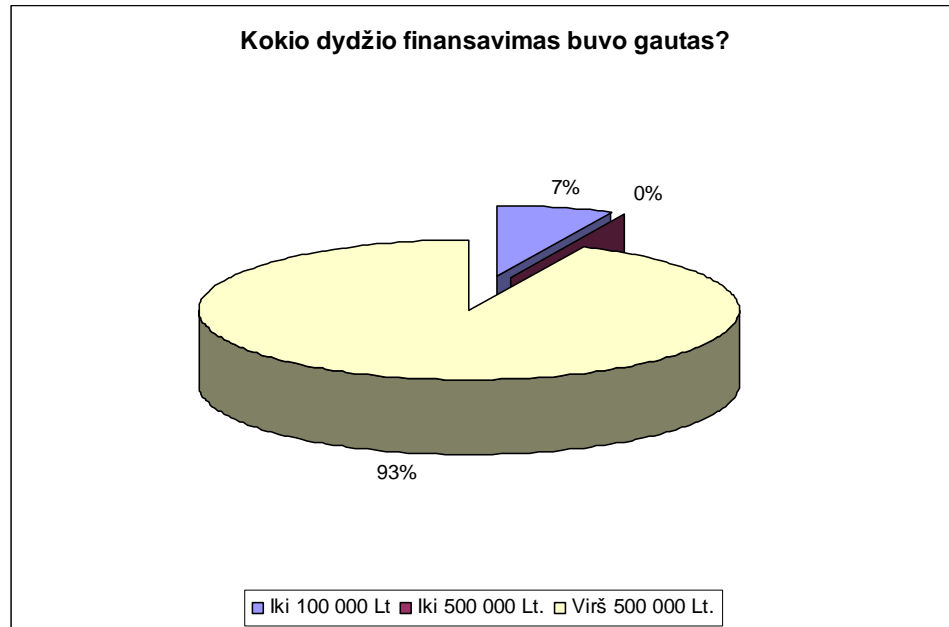
Bendras vidaus produktas apskrityse.

	Mln. Lt LTL mill.							Struktūra, % Structure, %						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005**	2006*	2000	2001	2002	2003	2004	2005**	2006*
Šalies – Total	45673,8	48584,6	51971,2	56804,0	62586,7	71380,4	81905,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Šaltinis: Darnaus vystymosi rodikliai (2007)

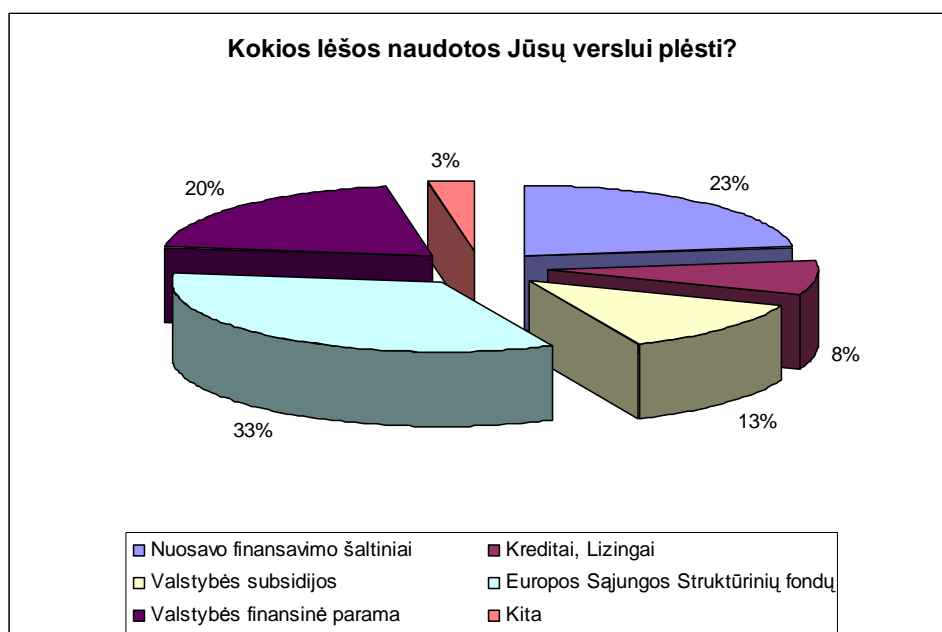
Situacija nepastebimai blogėjo arba nežymiai gerėjo dėl paramos formos pasirinkimo. Mokesčių lengvatos šiems rodikliams neteikia tiek apčiuopiamos naudos savo mąstais, kiek galėtų teikti struktūriniai fondai. Juolab, kad finansinės intervencijos kur kas labiau liečia šiuos rodiklius savo

teigiama savybe. Abejotina, kad mokesčių lengvatos galėtų suteikti įmonės tiek papildomų lėšų kiek struktūriniai fondai. Nes remiantis mano atliktu tyrimu, net 93% SVV subjektų gavo virš pusės milijono Europos Sąjungos lėšų (žr. 17 pav.).

17 pav. Gauto finansavimo dydžiai.

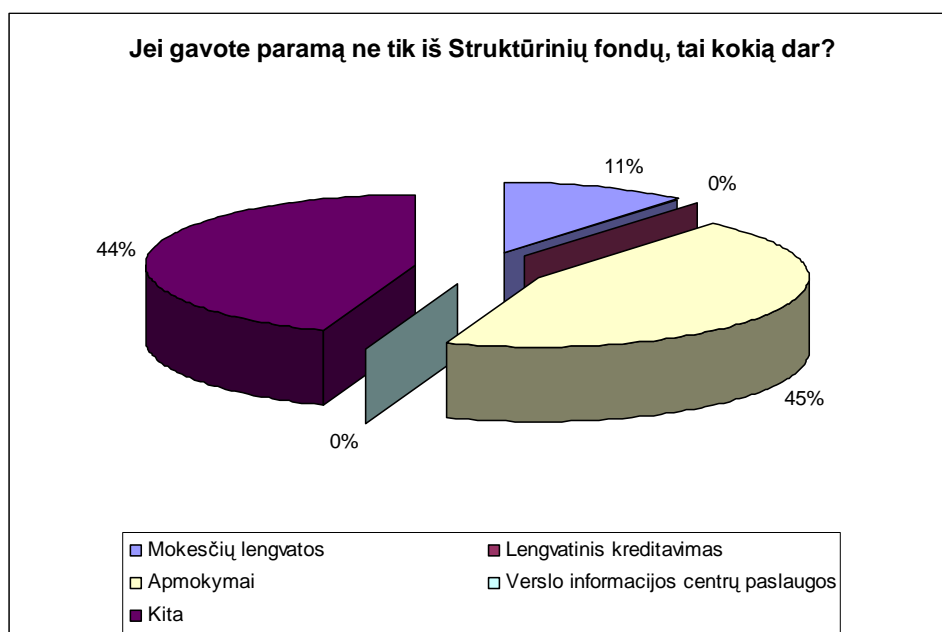
Išklausius atsiliepimų apie struktūrinių fondų teikiamą naudą jų įmonei, vienareikšmiai nutarta, kad ši paramos forma turi didelę reikšmę jų ekonominiams rodikliams, apyvartai, produkcijos apimtims, naujų darbo vietų sukūrimui, konkurencingumui, atlyginimų didinimui, gamybos apimčių didėjimui, aplinkos taršos mažinimui ir regionų plėtrai. Kadangi tai yra pagrindinis šaltinis verslo plėtrai.

Šaltinis: sukurta autoriaus.

18 pav. Naudojamos lėšos verslui plėsti.

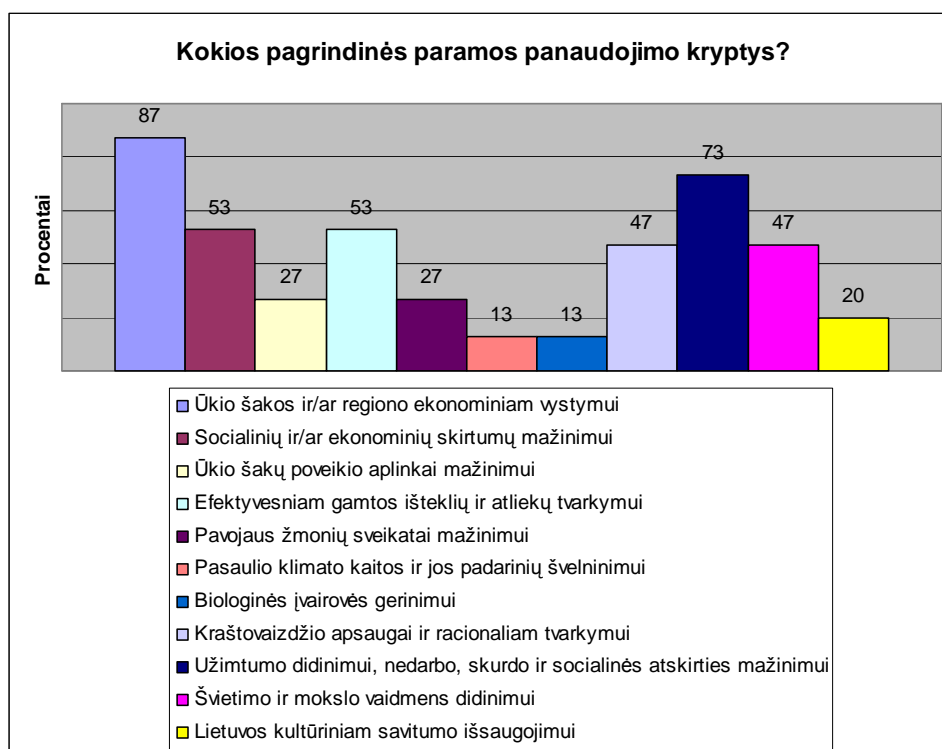
Kaip matyti iš 18 paveikslo – 33% naudotų lėšų verslui plėsti yra būtent iš ES struktūrinių fondų, antroje vietoje naudojami nuosavi finansavimo šaltiniai – 23% ir 20% naudojasi valstybės teikiama parama. Pastebėtina, jog aukščiau aptartų lėšų nėra pakankama įgyvendinti SVV subjektų tikslų, dėl to jie papildomai turi ieškoti alternatyvų finansavimui gauti. Paklausus kokia papildoma parama jie naudojami, gauta atsakymų, jog 45% respondentų naudojami apmokymų paslauga, nes anot jų, nes žmogiškieji resursai yra visko pagrindas, gerina jų gebėjimus bei darbuotojų kompetenciją (žr. 19 pav.). Kita, ne ką mažiau vertinama parama – lengvatinis kreditavimas. Juo pasinaudojo 44% apklaustųjų, dėl to, jog jo trūksta iniciatyvai skatinti.

Šaltinis: sukurta autoriaus.

19 pav. Papildomai gauta parama.

Atlikus tyrimą, pastebėtina tai, jog SVV subjektai planuodami ir rinkdamiesi paramos formas, galvoja ne tik kaip kuo daugiau lėšų prisitraukti tam tikriems subjektyviems projektams įgyvendinti ar greitam finansavimui gauti, bet ir didelį dėmesį skiria vis aktualiems ūkio šakos ar ekonominiam, užimtumo didinimui, nedarbo ir skurdo mažinimui, socialinių ir ekonominių skirtumų mažinimui ir kitiems rodikliams apibrėžtiems LR darnaus vystimosi strategijoje. Pasiskirstymas tarp prioritetų yra įvairus, tačiau kardinalus. Visiems šiems rodikliams skiriamas mažesnis ar didesnis dėmesys, tačiau pagirtina, jog apskritai dirbama tvarios plėtros linkme. Žemiau pateiktame paveikslėlyje pavaizduotos aktualesios ir pagrindinės paramos SVV kryptys (žr. 20 pav.).

Šaltinis: sukurta autoriaus.

20 pav. Pagrindinės paramos panaudojimo kryptys.

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus, galime pasakyti, jog didžioji apklausoje dalyvavusių įmonių dalis buvo viešosios įstaigos bei akcinės bendrovės, kurių pagrindinės veikos sritys yra gamyba, viešasis administravimas, paslaugų teikimas, moksliniai tyrimai ir eksperimentinė veikla. Šios įmonės savo verslui plėsti dauguma naudoja struktūrinių fondų teikiamą paramą, kuria pagal teigiamą naudą verslui vertina labai gerai, nuosavus finansavimo šaltinius bei valstybės teikiamą paramą. Papildomai naudojosi apmokymų paslaugomis bei mokesčių lengvatomis. Apie 70% įmonių buvo finansuojamos pagal PHARE programą, kurioms finansavimą skyrė Lietuvos verslo paramos agentūra, Centrinė projektų valdymo agentūra ir Nacionalinė mokėjimų agentūra. Didžioji dauguma apklaustų įmonių finansavimą gavo 2006 ir 2007 metais, kurių sumos siekė virš pusės milijono litų, tačiau apie 30% įmonių dar nepanaudojo visų gautų lėšų. Nors realiai gauta parama padidino šiuos: ekonominius, pelno, apyvartos, produkcijos ir eksporto apimčių, naujų darbo vietų sukūrimo, konkurencingumo, atlyginimo didinimo, gamybos apimčių didėjimo, naujų/pažangių technologijų naudojimo ir regiono plėtros rodiklius. Vien dėl šių priežasčių, daugiau nei 80% įmonių, pirmenybę skiria Europos Sąjungos struktūrinių fondų teikiamai paramai, nes, anot jų, tai geriausias finansavimo šaltinis aplinkos kokybės gerinimui, ekonominiam, socialiniam bei regionų vystimuisi. Nes gaudamos šią paramą, įmonės pirmiausia lėšas skiria ūkio šakos ir/ar regiono ekonominiam vystymui, socialinių ir/ar ekonominių skirtumų mažinimui, užimtumo didinimui, nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimui,

efektyvesniam gamtos išteklių ir atliekų tvarkymui ir tik paskui skirdamos lėšas ūkio šakų poveikio aplinkai mažinimui, pavojaus žmonių sveikatai mažinimui, pasaulio klimato kaitos ir jos padarinių švelninimui, biologinės įvairovės gerinimui, kraštovaizdžio apsaugai ir racionaliam tvarkymui, švietimo ir mokslo vaidmens didinimui ir Lietuvos kultūriniam savitumo išsaugojimui.

Pagal gautus tyrimo rezultatus galime daryti išvadą, jog geriausia paramos forma yra struktūriniai fondai. Jie įmonėms turi didelę teigiamą įtaką veiklos rodikliams ir efektyviausiai panaudojami įgyvendinant tvarios plėtros modelį, apibrėžtą LR darnaus vystimosi įstatyme. To pasekoje, darbo pradžioje iškeltą hipotezę, jog smulkaus ir vidutinio verslo parama nėra efektyvi vertinant pagal darnaus vystimosi kriterijus, galime paneigti. Rezultatai rodo, jog SVV įmonės gaunančios paramą, veiklą vykdo pagal tvarios plėtros modelį ir tai įrodo pagrindinės paramos panaudojimo kryptys. (žr. 20 pav.)

IŠVADOS

Dauguma smulkių ir vidutinių įmonių susiduria su piniginių lėšų poreikiu vykdomai veiklai finansuoti, siekiant išsaugoti ar padidinti turimo kapitalo apimtį. Darbe atliktas tyrimas, susijęs su paramos smulkiam ir vidutiniam verslui teikimą, formuojant Lietuvos smulkių ir vidutinių verslininkų nuomonę apie finansavimo šaltinių efektyvumą ir naudingumą verslui bei kaip ji panaudojama įgyvendinant tvarią plėtrą.

Parama – tai negražintinai perduodamos piniginės lėšos, materialinės vertybės, nemokamos paslaugos juridiniams asmenims, turintiems paramos gavėjo statusą.

Finansavimas – tai kapitalo suteikimas ūkio subjektui, kad pastarasis galėtų įgyvendinti savo tikslus. Pati finansavimo esmė yra padidinti lėšų kiekį įmonėje, kad būtų vykdoma ir plėtojama veikla. Teoriniu požiūriu, finansavimas – tai visos finansinės ekonominės priemonės, kurios yra būtinos įmonės turtui sukurti ir jį saugoti. Įmonės savininko požiūriu, finansavimas – tai nenutrūkstamo kapitalo cirkuliavimo įmonėje garantas, esant griežtai finansinio stabilumo ir likvidumo išsaugojimo sąlygai. Finansavimo šaltinis yra suprantamas kaip pinigų gavimo būdas, investicija, kuria siekiama gauti ekonominės naudos. Susisteminius finansavimo šaltinių klasifikavimo kriterijus ir rūšis, visus finansavimo šaltinius pagal nuosavybę reikėtų suklasifikuoti į skolintus ir nuosavus. Nuosavi finansavimo šaltiniai yra negražintini. Nuosavus finansavimo šaltinius pagal susidarymo vietą tiklinga suskirstyti į išorinius ir vidinius. Skolinti finansavimo šaltiniai yra tik išoriniai. Be nuosavų ir skolintų finansavimo šaltinių, išskyrėme ir mišrius finansavimo šaltinius, kurie dėl tam tikrų savybių negali būti priskirti nei skolintiems, nei nuosaviems finansavimo šaltiniams – tai Struktūrinių fondų lėšos.

Parama smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai dažnai yra sietina tiek su tiesioginio, tiek su netiesioginio išorinio finansavimo šaltiniais. Pati finansavimo esmė yra padidinti lėšų kiekį įmonėje, kad būtų vykdoma ir plėtojama sėkminga veikla, didinamos investicijos. Tačiau teisinės ir administracinės paramos svarbos taip pat negalima sumenkinti, nes ji padeda SVV išvengti papildomų išlaidų, susijusių su verslo įregistravimu, mokesčių atskaitomybe ir kt. Smulkaus ir vidutinio verslo propagavimas, konsultavimas ir mokymas yra svarbios organizacinės paramos SVV formos. Valstybės vykdoma mokesčių SVV lengvatų politika padeda užtikrinti šios veiklos konkurencingumą ir plėtrą kartais net efektyviau nei tiesioginės subsidijos.

Taikoma eilė paramos SVV priemonių, pradedant finansine parama ir baigiant informacinės struktūros bei institucijų plėtra. Įgyvendinant SVV paramos politiką labai svarbu yra įvertinti paramos SVV efektyvumą bei parinkti efektyviausiais darnaus vystymosi požiūriu paramos priemones. Kadangi yra daug svarbių kriterijų, vertinant paramos efektyvumą, būtina daugiakriterinė analizė. Ji gali būti

atliekama tiek įmonės lygmenyje, tiek regiono ir šalies mastu. Taigi eilė kriterijų arba darnaus vystymosi rodiklių kriterijai gali būti taikomi tiek vertinant paramos SVV efektyvumą įmonės, tiek regiono ar šalies lygmenyje ir turi apimti visas svarbiausias darnaus vystymosi dimensijas: ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę.

Pagal gautus tyrimo rezultatus galime daryti išvadą, jog geriausia paramos forma yra struktūriniai fondai. Jie įmonėms turi didelę teigiamą įtaką veiklos rodikliams ir efektyviausiai panaudojami įgyvendinant tvarios plėtros modelį, apibrėžtą LR darnaus vystymosi įstatyme. To pasekoje, darbo pradžioje iškeltą hipotezę, jog smulkaus ir vidutinio verslo parama nėra efektyvi vertinant pagal darnaus vystymosi kriterijus, galime paneigti. Rezultatai rodo, jog SVV įmonės gaunančios paramą, veiklą vykdo pagal tvarios plėtros modelį ir tai įrodo pagrindinės paramos panaudojimo kryptys.

REKOMENDACIJOS

Atlikus tyrimą gauta informacijos, jog geriausia paramos forma yra struktūriniai fondai, todėl reikia sudaryti palankias sąlygas pasinaudoti šia forma. Taip pat pastebėtina, jog yra sričių, kurioms neskiriamas pakankamas dėmesys, tačiau jos leistu padidinti SVV konkurencingumą bei verslumą. Toliau pateiksiu rekomendacijas susijusias su SVV paramos efektyvesniu panaudojimu Lietuvoje.

Būtina didinti SVV subjektų suinteresuotumą naujų/pažangių technologijų įsisavinimui. Inovaciniai procesai ir pažangios technologijos įmonėse būtinos, siekiant atlaikyti vis didėjantį konkurencinį spaudimą ir sėkmingai skverbtis į naujas rinkas. Inovatyvios į pokyčius ir naujausių žinių panaudojimą orientuotos įmonės yra šalies ūkio ir ekonomikos augimo pagrindas. Deja, Lietuvos įmonių aktyvumas inovacijų ir pažangių technologijų plėtojimo srityje yra gana žemas. Siūlyčiau sukurti programą, kurią būtų siekiama suaktyvinti Lietuvos įmones inovacijų srityje ir padidinti konkurencingumą. Nes įgyvendinus šią programą bus sustiprinta nacionalinė inovacijų sistema, išplėtota inovacijų skatinimo infrastruktūra, padidės įmonių aktyvumas inovacijų srityje, išsaugus darbo našumas.

Taip pat pastebėta, jog gauta parama neturėjo įtakos eksporto apimčių augimui. Būtina įmones skatinti ar sudaryti lengvatinės sąlygas paramai gauti, kurių veikla susijusi su prekių eksportu. Nes pramonės ir kitų sektorių konkurencingumo didėjimas leis kasmet padidinti Lietuvoje pagamintos produkcijos pardavimą, sukurti papildomas darbo vietas, padidinti prekių ir paslaugų eksportą į pasaulio rinkas. Pagerės Lietuvos, kaip patrauklios investicijoms ir verslui vieningoje ES rinkoje, aukštos kokybės produkcijos gamintojos įvaizdis, padidės užsienio investicijų skaičius, diegiamos pažangios gamybos ir verslo valdymo technologijos. Sėkmingai įgyvendinus programą, lietuviškos kilmės prekių eksporto į trečiąsias valstybes ir prekių išvežimo į ES augimo tempai išliks pastovūs, padaugės eksportuojančių prekes į trečiąsias valstybes ir parduodančių prekes ES įmonių, pagerės atstovavimas Lietuvos verslo interesams užsienyje ir įmonėms reikalinga informacijos sklaida, dėl to gerės bendri šalies ekonominiai ir socialiniai rodikliai, kils gyvenimo lygis.

Vertinant tyrimo metu gautus rezultatus, gauta informacijos, jog paramos gavimas neturėjo įtakos atlyginimų didinimui. Taigi būtina skatinti įmonių investicijas į žmogiškąjį kapitalą. Tokiu būdu mažėtų darbo jėgos migracijos srautai bei būtų sprendžiamos nedarbo ir gyventojų užimtumo problemos.

LITERATŪRA

1. AUTUKIENĖ, R. (1994) *Mažų ir vidutinių įmonių kūrimas ir valdymas*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas. 120 p.
2. BAGDONAS, V. (1996) *Verslo rizika*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. 116 p.
3. BLUME, M.E. (1971) On the assessment of risk. *Journal of finance*, Nr.2, p. 26.
4. BRAZAUSKIENĖ, R. (1999) *Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros Lietuvoje teisinės sąlygos*. Vilnius: Eugrimas. 127 p.
5. DAMAŠEVIČIENĖ, V.; CIBULSKIENĖ, D. (2002) Smulkaus ir vidutinio verslo integracijos į Europos Sąjungos ūkį problemos, *Organizacijų vadyba*, Kaunas: Sisteminiai tyrimai, Nr. (2002)23, p.110 – 114.
6. KAMINSKAITĖ, K. (2004) Kuo gyvena smulkus ir vidutinis verslas Lietuvoje. *Lietuvos ir Baltijos naujienos*, Kaunas, Nr. 1. .5 – 8.
7. MAČERINSKIENĖ, I.; IVAŠKEVIČIŪTĖ, L.; SABAITĖ, G. (2002) Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybės ir jų problemos. *Socialiniai mokslai*, Vilnius, Nr.2(34). p.35 – 46.
8. MARTINKUS, B. (1996) Mažųjų verslo įmonių veiklos efektyvumo didinimo būdai. *Lietuvos ūkis*, Nr. 5, p. 11.
9. MATEKONIENĖ, J.; BALKEVIČIENĖ, E. (2001) Smulkaus ir vidutinio verslo kriterijų Lietuvoje ir Europos Sąjungoje palyginimas. *Regionų plėtra*, Kaunas, Nr. 12, p.182 – 187.
10. SIMANAVIČIENĖ, Ž. (2003) Smulkių ir vidutinių verslo įmonių integracija į Europos Sąjungą: problemos ir jų sprendimo būdai. *Ekonomika*, Kaunas. Nr. 63. p.108 – 117.
11. SŪDŽIUS, V. (2001) *Smulkaus ir vidutinio verslo administravimas ir valdymas*. Vilnius: Kronta. 289 p.
12. VANHANEN, V. (2003) Bank stability and small and medium enterprises. *Enterprise Europe*, London, Nr.10, p 10 – 11.
13. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1164/94 1994 m. gegužės 16 d. įsteigiantis Sanglaudos fondą. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 m. Sausio 10 d.] Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=235211>
14. DAMAŠEVIČIENĖ, V.; CIBULSKIENĖ, D. (2002) Smulkaus ir vidutinio verslo integracijos į Europos Sąjungos ūkį problemos, *Organizacijų vadyba*, Kaunas: Sisteminiai tyrimai, Nr. (2002)23, p.110 – 114.

15. JANČIAUSKAS, E. (2000) *Verslo politika Lietuvoje ir Vidurio Europoje*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija, Statistikos Departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 188 p.
16. CURTIS, E.; TATE, Jr., MARILYN, L.; Taylor, FRANK S. Hoy. (1992) *Business policy: administrative strategic, and constituency issues*. USA: Business Publications. 234 p.
17. GINEITIENĖ, Z.; KUČINSKIENĖ, M. (2001) Smulkaus ir vidutinio verslo paramos sistemos tobulinimas integruojantis į Europos Sąjungą. *Regionų plėtra*, Kaunas: Technologija, Nr. 12, p.131 – 136.
18. GINEITIENĖ, Z.; GIRDENIS, J. (2003) Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo tendencijų ir galimybių integraciniuose procesuose tyrimas. *Ekonomika*, Kaunas: Technologija, Nr. 63. p. 87 – 95.
19. GRINYS, E. (2003) Kas yra Europos Sąjungos struktūriniai fondai. *Savivaldybių žinios*, Kaunas, Nr. 16 – 30 d. p.17
20. Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra (2003) *Specializuotas informacijos biuletenis*. Savivaldybių smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondai 2003 m. gegužės mėn.
21. Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra (2004) *Specializuotas informacijos biuletenis*. Savivaldybių smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondai 2004 m. gegužės mėn.
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės „Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo pakeitimo“ įstatymas, 2002 m. spalio 22 d. Nr. IX-1142 Vilnius [žiūrėta 2007 m. Kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt/>>
23. NAUJOKIENĖ, R. (1997) *Žemės ūkio investicijų projektavimo ir jų efektyvumo įvertinimo metodiniai ir metodologiniai aspektai*. Kaunas: Akademija. 29 p.
24. OBI, C.P. (1998) *Verslo finansų pagrindai*. Kaunas: Technologija. 299 p.
25. MACKEVIČIUS, J. (1998) *Finansinė analizė*. Vilnius: Kronta. 632 p.
26. ALEKNEVIČIENĖ, V. (2001) Ilgalaikio turto nusidėvėjimas kaip ilgalaikių investicijų finansavimo šaltinis. *Ekonomika ir vadyba*, Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, Nr. 6, p. 15.
27. GARŠKIENĖ, A. (1997) *Verslo rizika*. Vilnius: Lietuvos informatikos institutas. 37 p.
28. ИЛЬИН, Н. И.; ЛУКМАНОВА, И. Г. И. Др. (1996) *Управление проектам*. Москва: Два – три. 216 с.
29. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. (2000) *Valstybės žinios*, 2000 Nr. 64 – 1914
30. BUŠKEVIČIŪTĖ, E.; MAČERINSKIENĖ, I. (1999) *Finansų analizė*. Kaunas: Technologija. 379 p.

31. GARŠKIENĖ, A. (1997) *Verslo planavimas*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas. 87 p.
32. LUMBY, St. (1995) *Investement appraisal and financial decitions*. London: Chapman and Hall. 1040 p.
33. GAIDELIENĖ, Z. (1995) *Finansų valdymas*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras. 125 p.
34. DARŠKUVIENĖ, V. (1997) *Įmonės finansų valdymas*. Kaunas: Technologija. 315 p.
35. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas (2001) *Valstybės žinios*, 2001 Nr. 110 – 3992.
36. ALEKNEVIČIENĖ, V. (2000) Ilgalaikių investicijų finansavimo šaltiniai ir jų kainos nustatymo metodiniai aspektai. *Ekonomika ir vadyba*, Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, Nr. 2, p. 29 – 31.
37. Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. (2000) *Lietuvos statistikos metraštis 1999 metais*. Vilnius: Informacinis – leidybinis centras. 522 p.
38. VANHANEN, V. (2003) Under the wings of an angel. *Enterprise Europe*, London, Nr.10, p. 8.
39. KRAUČIŪNAS, D. (2002) Rizikos kapitalas ar banko paskola? [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 m. Balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.baltcap.com>>
40. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros strategija iki 2015 metų [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 m. Kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.svarstome.lt./](http://www.svarstome.lt/)>
41. Smulkių ir vidutinių įmonių finansiniai rodikliai [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 m. Gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.svv.lt/index.php/lt/33482/>>
42. *Nacionalinės darnaus vystimosi strategijos įgyvendinimo 2003 – 2004 metais ataskaita*. (2005) Vilnius.
43. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės darnaus vystimosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ 2003 m. rugsėjo 11 d. Nr. 1160, Vilnius.
44. *Pasaulio aplinkos ir plėtros komisijos ataskaita „Mūsų bendra ateitis“* [interaktyvus]. (1987) [Žiūrėta 2008 m. Gegužės 18 d.]. Prieiga per internetą <<http://habitat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm>>
45. ŠTREIMIKIENĖ D., ŠIVICKAS G. *Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimo kriterijai*. [interaktyvus] (2007) *Ekonomika*. [žiūrėta 2008 m. Sausio 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/80/84-102.pdf>>
46. “Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas”, 1998 m. lapkričio 24 d. Nr. VIII-935, Vilnius.

47. Ūkio ministerijos internetinis puslapis [interaktyvus] [žiūrėta 2008 m. Sausio 19 d.] Prieiga per internetą:
<http://www.ukmin.lt/lt/veiklos_kryptys/pramone_ir_verslas/smulkusis_ir_vidutinis/mtd.php>
48. Įsakymas „dėl Lietuvos respublikos ūkio ministerijos programų lėšų projektų veiklai finansuoti, kapitalui formuoti ir subsidijoms administravimo taisyklių patvirtinimo“, 2006 m. Balandžio 27 d. Nr. 4-143, Vilnius.
49. Ataskaita apie smulkaus ir vidutinio verslo plėtros 2005 – 2008 metų priemonių įgyvendinimą 2005 m.
50. Vilniaus Kooperacijos kolegija, UAB „Kompetencijos Gildija“, *Smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo galimybių gerinimo priemonės, Ataskaita.* (2004) Vilnius.
51. OPUKU C., JORDAN A., *Impact assesment in the EU: A global sustainable development perspective.* (2004) Centre for Social and Economic Research on the Global Environment (CSERGE), School of Environmental Sciences, University of East Anglia, Norwich NR4 7TJ, UK.
52. *Darnaus vystimosi rodikliai* [interaktyvus]. (2007) [žiūrėta 2008 m. Gegužės 18 d.]. prieiga per internetą <
http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/Darnus_vystymasis_2007.doc?PHPSESSID=d1481f3cdcaf72bf916ec71ef50a7c1c>
53. I. Šarkiūnaitė, D.Krikkščiūnienė, R.Simutis, S.Gudas. Metodiniai nurodymai bakalauro ir magistro darbams rengti, 2005.
54. Europos portalas, skirtas MVĮ. (2008) *ES skiriamas finansavimas MVĮ* [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 m. Gegužės 18 d.]. Prieiga per internetą <
http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/Darnus_vystymasis_2007.doc?PHPSESSID=d1481f3cdcaf72bf916ec71ef50a7c1c>
55. Europos parlamento internetinis puslapis. (2008) *Europos parlamentas* [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 m. Gegužės 01 d.]. Prieiga per internetą <
<http://www.europarl.europa.eu/addresses/institutions/websites.htm#>>
56. *Smulkių ir vidutinių įmonių verslo sąlygos.* (2007) Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius. ISSN 1822-6000
57. *Smulkių ir vidutinių įmonių verslo sėkmės veiksniai.* (2007) Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius.

58. Europos Sąjungos struktūrinės paramos internetinis puslapis. (2008) *Europos Sąjungos struktūrinė parama* [interaktyvi duomenų bazė]. [Žiūrėta 2008 m. Balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą < <http://www.esparama.lt/lt/>>
59. Europos socialinio fondo agentūros internetinis puslapis. (2007) *Paramos fondas Europos socialinio fondo agentūra* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 m. Balandžio 15 d.]. prieiga per internetą < <http://www.esf.lt/>>
60. Viešosios įstaigos Lietuvos verslo paramos agentūros internetinis puslapis. (2008) *Viešoji įstaiga Lietuvos verslo paramos agentūra* [interaktyvi duomenų bazė]. [Žiūrėta 2008 m. Gegužės 18 d.]. Prieiga per internetą < <http://www.lvpa.lt/lt/>>
61. Aplinkos projektų valdymo agentūros internetinis puslapis. (2008) *Lietuvos respublikos Aplinkos ministerijos aplinkos projektų valdymo agentūra* [interaktyvi duomenų bazė]. [Žiūrėta 2008 m. Balandžio 26 d.]. Prieiga per internetą < <http://www.apva.lt/>>
62. Nacionalinės mokėjimų agentūros internetinis puslapis. (2007) *Nacionalinė mokėjimų agentūra* [interaktyvi duomenų bazė]. [Žiūrėta 2008 m. Balandžio 27 d.]. Prieiga per internetą < <http://www.nma.lt/>>
63. Apklausų internetu internetinis puslapis [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 m. Balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą < <http://www.publika.lt/lt/>>

KUPRYS, Gintaras. (2008) *Evaluation of small and medium business support efficiency*. Masters thesis. Kaunas: Vilnius University, Kaunas Social Sciences Faculty, Business and Economics department. 831.

SUMMARY

Aim of the thesis – to evaluate the effectiveness of aid rendered to SME's.

The subject of the thesis – aid to small and medium sized business.

Goals of the thesis:

1. To analyse the theoretical aspects, methods and forms of aid to SME's, prove the necessity and expected usefulness thereof to SME's and the forms of evaluation of SME financing using sustainable development criteria;
2. Prepare a methodology for the evaluation of effectiveness of aid to SME's on the basis of the analysis of theoretical and statistical data;
3. Perform a form based survey in order to establish what information is necessary in evaluating the effectiveness of aid to SME's;
4. Evaluate the effectiveness of aid to SME's, using the methodology prepared and taking the companies that participated in the survey as an example;
5. Provide recommendations for increasing effectiveness of aid to SME's.

Methods of research – Scientific literature, statistical data and comparative analysis, synthesis, generalisation, form based survey of companies.

A number of tools for providing aid to SME's exist starting with financial aid and ending with the expansion of information infrastructure and institutions. In executing the policy of Lithuania regarding aid to SME's it is imperative to evaluate the effectiveness of aid to SME's and to choose the most effective tools with regard to sustainable development. There are many important criteria for evaluating the effectiveness of aid, thus any analysis thereof must cover many criteria. Such an analysis may be performed both on the level of an individual business, as well as throughout an entire country or region. Thus a number of criteria may be applied when evaluating the effectiveness of aid to SME's both on the level of an individual business and throughout an entire country or region and must encompass all dimensions of sustainable development, i.e. economic, social and ecological.

From the results obtained we can conclude that the best form of aid are structural funds. They have a substantial positive effect on performance indicators and are used the most effectively in implementing the sustainable development model described in the sustainable development law of the Republic of Lithuania. As a result we can disprove the hypothesis that aid to small and medium sized

business is ineffective in implementing the sustainable development model, stated in the beginning of the thesis. The results show that SME's, which receive aid, perform in accordance with the sustainable development model and this is proved by the main fields where aid is used.

It was established that aid received by SME's did not affect the use of new/advanced technologies, the amount of exports and the increase of salaries. Thus programmes, which encourage innovative processes within those companies, concessions must be made for companies, which deal with the export of goods and investment into human capital must be increased.

The final master's thesis contains 84 pages, 20 figures, 14 tables, 63 sources, 1 appendix. .

PRIEDAI

ANKETA

Tyrimas „Smulkaus ir vidutinio verslo paramos efektyvumo vertinimas“

200__ m. _____ mėn. __ d.

Duomenų konfidencialumas garantuojamas

Gerb. Įmonės savininke (vadove),

Norime sužinoti Jūsų nuomonę apie smulkaus ir vidutinio verslo paramos teikimą, kokius finansavimo šaltinius Jūs renkatės gamybos priemonių ir ilgalaikio turto bei kitų įrengimų įsigijimui kompensuoti, naujų technologijų diegimui, ir ar naudojotės valstybės deklaruojama parama smulkiam ir vidutiniam verslui. Kaip panaudojote paramos gavimą darnaus vystymosi linkme..

Duomenys apie jūsų įmonę	Ar jie tikslūs		Jei ne, prašome patikslinti
Pavadinimas.....	Taip ☐	Ne ☐	
Adresas.....	Taip ☐	Ne ☐	
Telefonas.....	Taip ☐	Ne ☐	
Faksas.....	Taip ☐	Ne ☐	

Kokia jūsų įmonės rūšis:

Individuali įmonė ☐	Akcinė bendrovė (UAB, AB) ☐
Bendrija ☐	Ribotos atsakomybės akcinė bendrovė ☐
Valstybinė įmonė ☐	Bendra su užsienio kapitalu įmonė ☐
Kooperatinė bendrovė ☐	Kitokia.....(nurodyti) ☐

Kokiai veiklos sričiai priskiriama Jūsų įmonės veikla?

1. Gamybos	☐
2. Prekybos	☐
3. Transporto	☐
4. Viešojo administravimo	☐
5. Kitai.....	☐

Finansavimo šaltinių vertinimas.

Kokios lėšos naudotos Jūsų verslui plėsti?

- Nuosavo finansavimo šaltiniai	☐
- Kreditai, Lizingai	☐
- Valstybės subsidijos	☐
- Europos Sąjungos Struktūrinių fondų	☐
- Valstybės finansinė parama	☐

- Kitos.....	☐
Kaip vertinate struktūrinių fondų teikiamą naudą smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms (1 – labai blogai vertinu; 5 – puikiai vertinu):	
- 1	☐
- 2	☐
- 3	☐
- 4	☐
- 5	☐
Jei gavote paramą ne tik iš Struktūrinių fondų, tai kokią dar?	
1. Mokesčių lengvatos	☐
2. Lengvatinis kreditavimas	☐
3. Apmokymai	☐
4. Verslo informacijos centrų paslaugos	☐
5. Kita	☐
Pagal kokią finansavimo programą gavote lėšas?	
1. PHARE	
2. SAPARD	
3. ISPA	
Iš kokios institucijos gavote finansavimą?	
a) ISPA II	☐
b) TID	☐
c) LSVVPA	☐
d) ŽIPPPF	☐
e) CPVA	☐
f) NMA	☐
g) Kita.....	☐
Kuriais metais buvo gauta parama?	
a) 1999	☐
b) 2000	☐
c) 2001	☐
d) 2002	☐

e) 2003	☐
f) 2004	☐
g) 2005	☐
h) 2006	☐
i) 2007	☐
Kokio dydžio finansavimas buvo gautas?	
1) Iki 100 000 Lt	☐
2) Iki 500 000 Lt.	☐
3) Virš 500 000 Lt	☐
Ar visos gauto finansavimo lėšos jau panaudojote?	
1) Taip	☐
2) Ne	☐
Ar gauta parama turėjo įtakos žemiau pateiktiems rodikliams? (Įvertinkite balais nuo 1 iki 5, kai 1 – jokios, 5 – labai didelė. Apibraukite.)	
Ekonominiams rodikliams	1 2 3 4 5
Pelnei	1 2 3 4 5
Apyvartai	1 2 3 4 5
Produkcijos apimtims	1 2 3 4 5
Eksporto apimtims	1 2 3 4 5
Naujų darbo vietų sukūrimui	1 2 3 4 5
Konkurencingumui	1 2 3 4 5
Atlyginimų didinimui	1 2 3 4 5
Gamybos apimčių didėjimui	1 2 3 4 5
Naujų/pažangių technologijų naudojimui	1 2 3 4 5
Aplinkos taršos mažinimui	1 2 3 4 5
Regiono plėtrai	1 2 3 4 5
Kokią įtaką gauta parama turėjo šiems rodikliams? (Įvertinkite balais nuo 1 iki 5, kai 1 – sumažėjo/suprastėjo, 3 – nepakito, 5 – padidėjo. Apibraukite.)	
Ekonominiai rodikliai	1 2 3 4 5
Pelnas	1 2 3 4 5
Apyvarta	1 2 3 4 5

Produkcijos apimtys	1	2	3	4	5
Eksporto apimtys	1	2	3	4	5
Naujų darbo vietų sukūrimas	1	2	3	4	5
Konkurencingumas	1	2	3	4	5
Atlyginimų didinimas	1	2	3	4	5
Gamybos apimtys	1	2	3	4	5
Naujų/pažangių technologijų naudojimas	1	2	3	4	5
Aplinkos taršos mažinimas	1	2	3	4	5
Regiono plėtra	1	2	3	4	5
Kokiai paramos formai Jūs atiduotumėte pirmenybę ir kodėl?					
1) Struktūrinių fondų teikiamai paramai. Todėl, kad.....					☐
2) Mokesčių lengvatoms. Todėl, kad.....					☐
3) Lengvatiniam kreditavimui. Todėl, kad.....					☐
4) Apmokymams. Todėl, kad.....					☐
5) Verslo informacijos centrų paslaugoms. Todėl, kad.....					☐
Jūsų nuožiūra, kokia paramos forma yra geriausia vertinant atskirais kriterijais? (įvertinkite balais nuo 1 iki 5, kai 1 – blogiausia, 5 – geriausia)					
1. Aplinkos kokybės gerinimui (oro ir vandens taršos mažinimas, kraštovaizdžio įvairovė, atliekų tvarkymas)					
a) Struktūriniai fondai	1	2	3	4	5
b) Mokesčių lengvatos	1	2	3	4	5
c) Lengvatinis kreditavimas	1	2	3	4	5
d) Apmokymai	1	2	3	4	5
e) Verslo informacijos centrų paslaugos	1	2	3	4	5
2. Ekonominiam vystymuisi (Transportas, pramonė, energetika, žemės ūkis, turizmas)					
a) Struktūriniai fondai	1	2	3	4	5
b) Mokesčių lengvatos	1	2	3	4	5
c) Lengvatinis kreditavimas	1	2	3	4	5
d) Apmokymai	1	2	3	4	5
e) Verslo informacijos centrų	1	2	3	4	5

paslaugos					
3. Socialiniam vystymuisi (Užimtumas, socialinė atskirtis, švietimas, kultūros savitumo išsaugojimas)					
a) Struktūriniai fondai	1	2	3	4	5
b) Mokesčių lengvatos	1	2	3	4	5
c) Lengvatinis kreditavimas	1	2	3	4	5
d) Apmokymai	1	2	3	4	5
e) Verslo informacijos centrų paslaugos	1	2	3	4	5
4. Regionų vystymuisi					
a) Struktūriniai fondai	1	2	3	4	5
b) Mokesčių lengvatos	1	2	3	4	5
c) Lengvatinis kreditavimas	1	2	3	4	5
d) Apmokymai	1	2	3	4	5
e) Verslo informacijos centrų paslaugos	1	2	3	4	5

Pagrindinės paramos panaudojimo kryptys:	
<ul style="list-style-type: none"> • Ūkio šakos ir/ar regiono ekonominiam vystymui • Socialinių ir/ar ekonominių skirtumų mažinimui • Ūkio šakų poveikio aplinkai mažinimui • Efektyvesniam gamtos išteklių ir atliekų tvarkymui • Pavojaus žmonių sveikatai mažinimui • Pasaulio klimato kaitos ir jos padarinių švelninimui • Biologinės įvairovės gerinimui • Kraštovaizdžio apsaugai ir racionaliam tvarkymui • Užimtumo didinimui, nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimui • Švietimo ir mokslo vaidmens didinimui • Lietuvos kultūriniam savitumo išsaugojimui 	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Dėkojame už bendradarbiavimą.